ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad juni/juli 1994 75

FRONT PAGE PUBLICITY

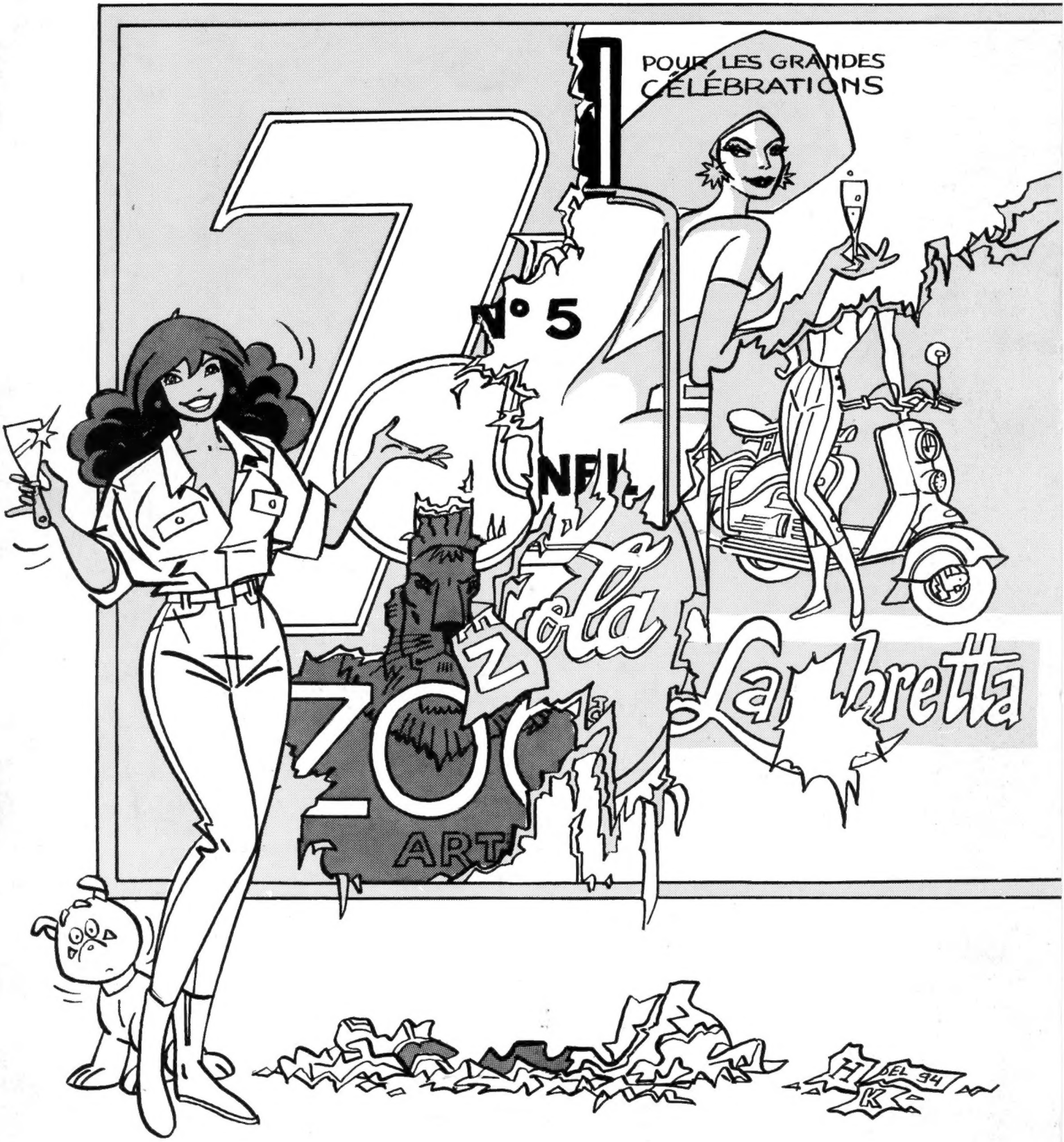

Bij de voorplaat: Originele jubileumvoorplaat van Henk Kuijpers

Eenachtste eeuw!

75 nummers ZozoLala! Wie had ooit gedacht, dat ZozoLala het twaalfeneenhalf hele jaren vol zou houden? Wij misschien nog wel het minst, gezien de vele - zéér vele, beste lezers - tijd, moeite en vooral kunst- en vliegwerk, die het ons en voorgaande redakties steeds heeft gekost om elke twee maanden weer redelijk op tijd een lezenswaardige ZozoLala op de wereld te zetten. Maar het is niet voor niets geweest! Met enige gepaste trots kijken de diverse generaties ZozoLala-redaktieleden terug op een rij van 75 zeer gevarieerde edities van hun lijfblad. Hun kindertjes. Die ze met heel veel plezier hebben verwekt, trouwens.
Zoals het hoort in een jubileumnummer, blikken we terug in de tijd. In deze ZozoLala presenteren we een analyse van De vrouw van de tovenaar, een interview met Rudolf Kahl en nieuwe achtergrondinformatie over Het gele teken. Jullie kunnen meteen opzoeken hoe deze strips gescoord hebben in de Strip Top 75. Maar we kijken ook vooruit en beginnen dit nummer met hetgeen de Arnhemse Funny Farm-studio voor de toekomst in petto heeft. Toen we toch bezig waren, hebben we dat ook aan enkele tientallen andere tekenaars gevraagd en daarvan doen we natuurlijk eveneens verslag. Tenslotte kunnen de slimmerikken onder jullie hun hersenen weer laten kraken bij het oplossen van het Stryptogram, dat in een feestnummer als dit natuurlijk niet ontbreekt.

Paul

ZozoLala-stripwinkels in Nederland

HAAGSE STRIP SHOP
HAGENSTRAAT 104c
2512 AZ DEN HAAG
070 - 3634115

DE BALLOON EXPRESS
Klein Schavernek 4
8911 BV Leeuwarden
(058-127997)

DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH Zwolle
(038-221077)

BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH Den Helder
(02230-12377)

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040-441882

BOLSTER
Koninginnesingel 43
5911 KD Venlo
(077-544069)

BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP Alkmaar
(072-121916)

't CENTRUM
Korte Singelstraat 20a
3122 GB Schiedam
(010-4262584)

DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam
(010-4613147)

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER Rotterdam
(010-4132070)

DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC Leiden
(071-126404)

FRANKA
Torenstraat 9 (Torenpassage)
4811 XV Breda
(076-214153)

HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR Hoorn
(02290-18623)

LAMBIEK
Kerkstraat 78
1071 GN Amsterdam
(020-6267543)

de Noorman
stripboek
handel
KONINGSTRAAT 43
6811 DH ARNHEM
TEL 085-420909

LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingstraat 19
9712 NC Groningen
(050-148540)

MIEKE'S STRIPTIEK
Chasséstraat 71
2518 RW Den Haag
(070-3650738)

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL Groningen
(050-132521)

OOM WIM
Reestraat 24
1016 DN Amsterdam
(020-6220402)

HET PAARD VAN TROJE
Langevorststraat 2
4461 JP Goes
(01100-14691)

PANDA
Frederikstraat 955-959
2514 LJ Den Haag
(070-3635950)

HET PERRON
St. Janstraat 13
4331 KA Middelburg
(01180-34747)

PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR Utrecht
(030-318472)

PLAATJES-BOEKJES
Herenstraat 77
1211 CA Hilversum
(035-233646)

DE RAT
Voorstreek 83
8911 JL Leeuwarden
(058-151600)

RICHARD
Rombout Hogerbeetstraat 78
1052 HX Amsterdam
(020-6842923)

TIJDSCHRIFTENHANDEL
NOORD
ZAAGMOLENDRIFT 35 t/m 41
010 - 4664368
1e MIDDELLANDSTRAAT 110c
010 - 4258756
ROTTERDAM

SJORS
Scheffersplein 1
3311 EJ Dordrecht
(078-142012)

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC Amsterdam
(020-6684764)

SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS Den Bosch
(073-145530)

STRIPBOEKHANDEL
WALK IN
TABAC • COMICS • MAGAZINES
WALK IN
Fluwelen Burgwal 8a
2511 CJ Den Haag
Telefoon/Fax
(070) 36 46 336
TABAC • COMICS • MAGAZINES

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR Utrecht
(030-334357)

TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN Tilburg
(013-358319)

DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK Apeldoorn
(055-427202)

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
(010-4331710)

ZozoLala-stripwinkels in België

ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 Geel
(014/58.43.80)

BONTE
Heidelbergstraat 5
8200 Brugge
(050/38.35.78)

CARAPACES
Parijsstraat 16
3000 Leuven
(016/22.58.40)

COMIC STRIPS
Adegemstraat 85
2800 Mechelen
(015/20.69.70)

BLITZ CV
Stormestraat 147
8790 Waregem
056/ 61 01 58
STRIPSPECIAALZAAK
CD'S - VIDEOTHEEK
ma - vr:
12u - 20u
zat:
10u - 12u30
13u30 - 20u
zon:
14u - 19u

HET EILAND AMORAS
Lombaardstraat 13-3
3500 Hasselt

DE GALLIER
Beekstraat 46
3800 St. Truiden
(011/67.17.39)

GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 Leuven
(016/23.55.86)

HOUTEKIET STRIPS
Dietsestraat 146
3000 Leuven
(016/23.80.12)

STRIPWINKEL
HET „B"-GEVAAR
ERIK DENEYER
open ma-za: 10.30-19.00
Greepstraat 15, 1000 Brussel
tel-fax 02/513.14.86

MEKANIK STRIP
St. Jacobsmarkt 73
2000 Antwerpen
(03/234.23.47)

PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 Gent
(091/227.70.86)

DE POORT
Nederkouter 137
9000 Gent
(091/225.31.28)

RATTEKOPJE
Onderwijsstraat 1
8430 Middelkerke
(059/30.52.66)

DE SCHAAR
Serpentstraat 26-28
9000 Gent
(09/225.50.91)

DE STRIEP
Katelijnestraat 42
8000 Brugge
(050/33.71.12)

DE STRIPKEVER
Bruulcenter, Bruul 79
2800 Mechelen
(015/21.76.05)

DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 Halle
(02/356.15.89)

TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 Turnhout
(014/42.88.29)

WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 Hasselt
(011/22.82.00)

Funny Farm: Ambities en zoekgeraakte gummetjes

Jef Nieuwenhuis

Al enige tijd timmeren de stripmakers van de Arnhemse studio Funny Farm behoorlijk aan de weg. De start van de nieuwe strip Meneer Foutjes *in* Sjors en Sjimmie Stripblad, *is de direkte aanleiding voor dit vraaggesprek. De tekst is het resultaat van een interview met Kees de Boer, Jaap Stavenuiter en Mars Gremmen, en een telefoongesprek met Jeroen Steehouwer.*

KEES: In 1991 hebben Frans Leenheer, Stef de Reuver en ik Funny Farm opgericht. We begonnen in de Steenstraat, waar ik destijds woonde. Later zijn we verhuisd naar een zolderruimte en is Frans Leenheer erbij gekomen. Daarna volgden Jaap Stavenuiter en Jeroen Steehouwer. Jaap, Jeroen en ik vormen op dit moment de vaste kern van de studio.
Ik ben in Arnhem terecht gekomen door Studio Arnhem. Ik kwam een kijkje nemen en het klikte meteen met Gerard Leever. Hij belde een week later op en vertelde me dat er bij Frans een kamertje vrij was en of ik geen zin had om bij de studio te komen. Toen ben ik verhuisd.

Wie maken er op dit moment deel uit van de studio?

JAAP: Ikzelf, Kees, Mars, Jeroen Steehouwer en Marja Meyer. Marja is geen striptekenares maar maakt illustraties voor kinderboeken.

Hebben er, behalve Kees, nog meer van jullie voorheen bij Studio Arnhem gezeten?

JAAP: Ik heb de nadagen nog meegemaakt. In het laatste jaar was er niet veel verschil met Funny Farm. Iedereen had zijn eigen winkeltje. Ben Janssen, Aloys Oosterwijk en Hanco Kolk zaten er toen nog. Die kenden elkaar al jaren. Als je daar als nieuweling bijkwam, viel je er toch een beetje buiten. Veel deelnemers aan Studio Arnhem waren ook erg ambitieus. De meesten zijn dat nog. Dat geldt voor ons eigenlijk ook. Alleen willen wij er niet een bedrijfje van maken, zoals Hanco Kolk dat wilde met Studio Arnhem.

Is Funny Farm voortgekomen uit het feit dat Studio Arnhem ermee ophield?

JAAP: Studio Arnhem is eigenlijk nooit opgehouden. Het is min of meer uit elkaar gevallen. Ben Janssen is de enige die over is. Maar het is wel opvallend dat enkele mensen uit studio Arnhem nu bij Funny Farm zitten. Het is toch een behoefte van veel tekenaars om bij elkaar te zitten. Je ziet het hier, in Amsterdam, in Nijmegen.

Het lijkt iets van de laatste tijd

KEES: Het is inderdaad treffend dat de vorige generatie tekenaars, onze voorbeelden, allemaal in hun eentje thuis hebben zitten werken. Nu bloeien de studio's in een tijd van voortschrijdende individualisering.

Is Mars er het laatst bij gekomen?

MARS: Ben ik er het laatst bij gekomen? Ik geloof het wel.
Meneer Foutjes is mijn eerste strip die echt gepubliceerd wordt.
KEES: Meneer Foutjes is een strookstrip. Ik heb zelf twee pogingen gedaan om het te tekenen, maar ik kwam er achter dat ik niet goed simpel kan tekenen. *(gelach)* Ik kan wel een cartoon tekenen, maar om dat in een strip vol te houden, lukt me niet. De redaktie van *Sjors en Sjimmie Stripblad* viel daar ook over. Ze vonden de stijl niet goed. Op een gegeven moment kwam Mars en toen is het balletje eigenlijk vrij snel gaan rollen. Ik schrijf en Mars tekent.

Gaat het altijd zo?

KEES: Mars was natuurlijk wel talentvol en ik vind het leuk om met mensen samen te werken. In die tijd waren we op zoek naar nieuwe mensen, omdat het stil werd in de studio en de huur moest worden betaald. Daarnaast is het leuk om vers bloed te krijgen.
MARS: Ik reageerde op een advertentie van Funny Farm in *Sjors en Sjimmie Stripblad.*
KEES: Daar kregen we veel post op van *SjoSji*-lezertjes en Mars was de absolute verrassing. Hij wilde bij de studio komen en is dus niet zomaar binnen komen wandelen.
JAAP: Als het iemand met echt talent is, zou het in principe wel op die manier kunnen.

Leer je veel door in een studio te werken?

MARS: Ja, je krijgt veel tips en aanwijzingen, zoals: doe dit anders, doe dat eens overnieuw *(gelach)*, doe de afwas, ga koffie halen. Je leert hier ontzettend veel, echt.

Heb je een tekenopleiding gehad?

MARS: Nee, ik ben autodidact.
KEES: Ik heb de grafische school gedaan, maar daar leer je alleen maar netjes tekenen. Dat is iets wat ik de laatste twee jaar aan het afleren ben. Je leerde er ook keurige letters maken en andere dingen die tegenwoordig door de computer worden gedaan.

Kun je van een taakverdeling spreken?

KEES: We werken niet samen aan een strip, dat zou onmogelijk zijn. We hebben hier zes verschillende meningen. Maar er zijn wel gezamenlijke opdrachten. Er wordt dan onderling overlegd. Dat is wel nodig met zo'n werkverband. De een stoort zich wel aan de vuile vaat en de ander niet. Als je als groep niet met elkaar wilt

Nieuwjaarskaart 1993

Twee schetsen van Jeroen voor *Monster*

samenwerken, dan lukt het ook niet. Om de vrede en de vriendschap te bewaren, kun je dan maar beter uit elkaar gaan. Gerard is bijvoorbeeld iemand die liever lekker in z'n eentje zit te werken dan in een studio, waar af en toe spanningen optreden. We hebben eens in de maand een vergadering waar allerlei zaken op tafel komen. Dat hoort erbij.
Het is alleen jammer dat zoiets als *Razzafrazz*, waarvoor de studio eigenlijk was bedoeld, niet lukte. Verder is het gewoon beginnen en dan maar zien of je de mensen bij elkaar kunt krijgen. Zo gaat het nu ook. Ik zoek nu zelf bijvoorbeeld Marja op om iets te schrijven en te tekenen, of Mars voor *Meneer Foutjes*. Als groep gebeurt er niet zoveel, maar onderling doen we van alles.

Is dat het voordeel van een studio?

JAAP: Volgens mij wel.
KEES: Daarom is het leuk als er vers bloed bij komt, dan krijg je weer een reaktie. Bij mij hoort het bij een ontwikkeling. Een paar jaar geleden wilde ik een verdomd knap tekenaar worden, terwijl het daar in feite helemaal niet om gaat. Het gaat om persoonlijkheid. Wat heb je er nou aan om een razend knappe tekenaar te zijn, als er daar al zo veel van zijn?

Hoe los of vast is het werkverband binnen Funny Farm?

JAAP: Je ziet het teveel als een klassieke studio. We beoefenen toevallig hetzelfde vak en doen dat in dezelfde ruimte, zodat we aanspraak hebben en advies kunnen vragen. In principe heeft iedereen zijn eigen winkeltje.
KEES: Toch zijn er overeenkomsten. We lachen allemaal om elkaars grappen, dus dat betekent dat we in ieder geval hetzelfde gevoel voor humor hebben. We zijn niet alleen maar collega's. We zien elkaar ook buiten deze ruimte, drinken biertjes met elkaar. Anders zou het niet kunnen.
JAAP: Ik werk het liefst hier. Soms heb ik van die dagen dat ik liever thuis teken, maar meestal ben ik hier.
MARS: Ik zit hier maar twee dagen in de week. Dat heeft ook met de afstand te maken. Ik woon in Nijmegen en heb een hekel aan treinreizen. Er komen hier ook steeds mensen langs en dat leidt nogal af. Daar kan ik niet zo goed tegen, dus teken ik de meeste tijd thuis. Maar er hangt hier een gezellige sfeer en we kunnen goed met elkaar opschieten.

Heeft een studio nog meer voordelen?

KEES: Een grote voordeel is dat je een klankbord hebt. Als je alleen op je zolderkamertje zit, ben je de beste tekenaar ter wereld. Als je bij elkaar zit te werken, ben je dat niet meer. Dan kom je er achter dat er om je heen wel meer mooie dingen gebeuren. Het is goed om

af en toe kommentaar te krijgen. Maar natuurlijk gaat het ook om de gezelligheid.

Beïnvloeden jullie elkaar?

KEES: Wat visie betreft wel, in tekenstijl niet. Hoewel dat bij Jeroen en Frans met hun werk voor *Donald Duck*, misschien wel anders ligt. Ik kan me voorstellen dat ze elkaar daarin beïnvloeden.

Dat is natuurlijk ook ingeperkt door de Disney-stijl waar je aan gebonden bent.

JAAP: Dat valt mee. Je ziet ook verschillen. Als ik zie hoe Jeroen zijn decors aanpakt, dan denk ik: dat moet ik ook eens proberen. Zo werkt dat. Je naait elkaar op een positieve manier op.
KEES: Thuis, als je geen zin hebt, kun je de hele dag platen draaien of televisie kijken. Op de studio kun je alleen maar werken. Dat dwingt je tot discipline, al heb je hier ook gezelligheid.

Dat kan ook afleidend werken.

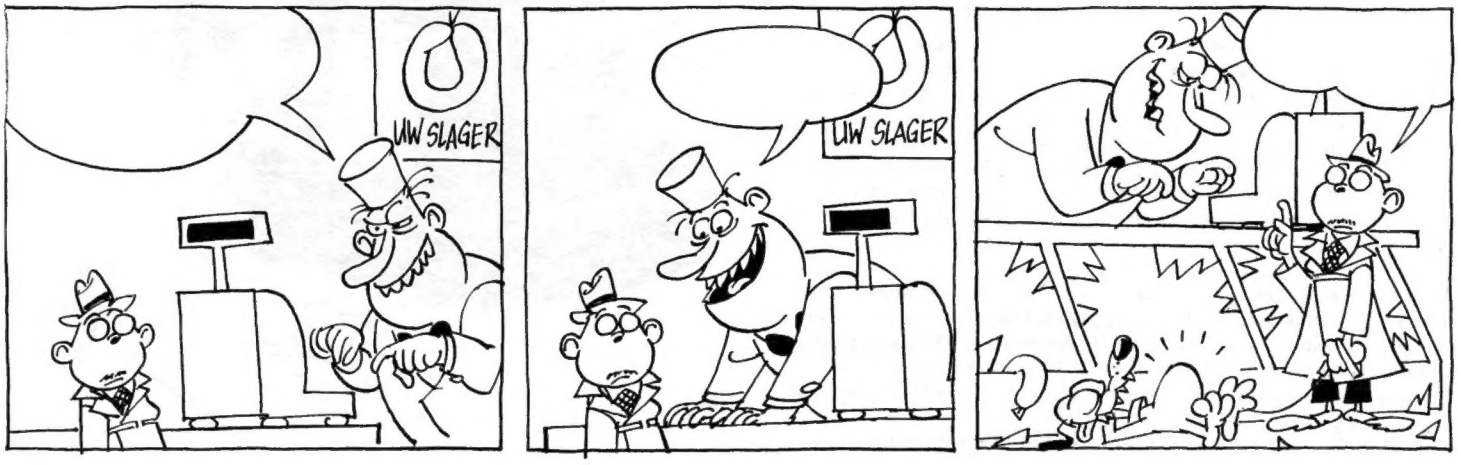

Meneer Foutjes door Kees

KEES: Dat is waar. Iedereen komt hier binnen wandelen en dan is het weleens te hektisch. En de telefoon gaat natuurlijk zeven keer zo vaak. Dat is soms een nadeel.
Voor hetzelfde geld was het weer snel uit elkaar gevallen als we er niet voor gegaan waren. We zijn met z'n zessen en als er niet regelmatig gekletst werd, was het allang afgelopen. We zijn toch allemaal egootjes. Je moet er moeite voor doen om het te laten voortbestaan. Je moet goed bedenken wat het je waard is. Ik zou het bijvoorbeeld heerlijk vinden om een week lang gewoon m'n gum terug te kunnen vinden. Op dat soort lullige dingen kan het springen. Maar ik zou op dit moment niet zonder de studio kunnen.

Aan een studio zitten natuurlijk altijd praktische kanten. De huur en het gas moeten worden betaald. Levert dat nooit problemen op?

JAAP: Sinds de telefoontikker er is, niet meer. Het heeft zelfs praktische voordelen. Je hebt maar één telefoon nodig, één fax, één computer en maar één kapot kopieerapparaat. Ook dokumentatie kun je gezamenlijk gebruiken. Iedereen ploft hier zijn boeken neer. Wat dat betreft heeft het alleen maar voordelen. Je zou zelfs om ekonomische redenen een studio kunnen beginnen. Bij ons komt dat niet op de eerste plaats, maar het is wel een bijkomend voordeel.
KEES: Evenals het feit dat je allemaal onder de paraplu van Funny Farm werkt. Het gebeurt wel dat er een opdracht is waar iemand geen tijd voor heeft. Dan loodst hij dat door naar een ander. Omgekeerd komt het ook wel voor dat wanneer mijn bureau leeg is, ik kijk wat er verder in de studio te doen is.

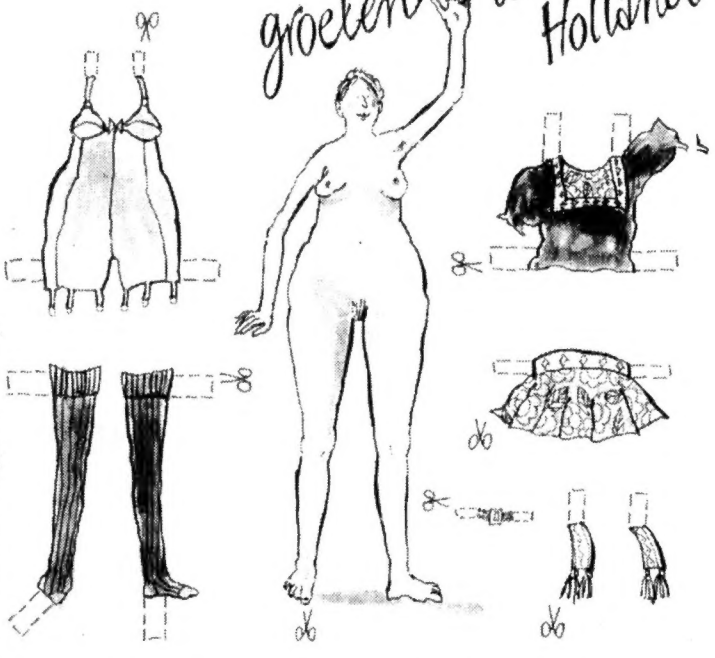

Een *Razzafrazz*-knipplaat van Marja

Voor Mars lijkt het me ook een voordeel dat het een kanaal is waarlangs hij in het professionele circuit kan geraken.

MARS: Dat is voor mij ook de reden geweest om bij Funny Farm te komen. Funny Farm kennen ze wel, mij niet. Ik gebruik die naam ook op mijn eigen briefpapier. Ik ben de enige die dat nodig heeft. Ik

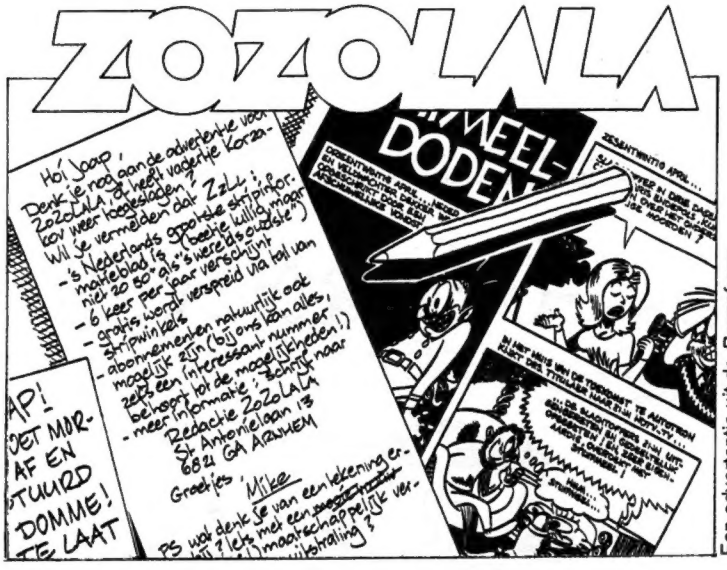
ZOZOLALA
MEEL-DODEN
Hoi Jaap,
Denk je nog aan de advertentie voor ZoZoLALA, of heeft vadertje Korzakov weer toegeslagen?
Wil je vermelden dat ZoLL:
- 's Nederlands grootste stripinformatieblad is (toegegeven lullig maar niet zo bescheiden als 'wereld's oudste')
- 6 keer per jaar verschijnt
- gratis wordt verspreid via hal van stripwinkels
- abonnementen natuurlijk ook mogelijk zijn (bij ons kan alles, zelfs een interessant nummer!)
- meer informatie: schrijf naar Redactie ZoZoLALA, St Antonielaan 13, 6821 GA ARNHEM
Groetjes, Mikee
ps wat denk je van een lekkere maatschappelijk verantwoorde stripstrip?
AP! JET MOR-AF EN TUURD DOMME! TE LAAT

Een advertentie uit de *Razzafrazz*

denk dat het van invloed is geweest. De eerste kontakten met *Sjors en Sjimmie Stripblad* zijn ook via Kees gelopen. Dat maakt het wel makkelijker.
JAAP: Mars was er zo ook wel gekomen. Maar het heeft wel geholpen dat het via Kees is gelopen.

Zijn Donald Duck *en* Sjors en Sjimmie Stripblad *de grootste afnemers van de studio?*

JAAP: Ja, vooral *Duck*, daar hebben ze altijd materiaal nodig. Dat is het fijne van dat blad, je kunt gewoon voor de ladebak werken. Misschien is het oneerbiedig gezegd, maar het wordt altijd geplaatst. Ze kochten veel uit Denemarken aan, omdat de Deense Duck ook een eigen produktie had. Maar daar zijn ze er mee gestopt, dus die bron is weggevallen.

Schrijven jullie ook scenario's?

JAAP: Nee, ik teken enkel voor *Donald Duck*. Tussen door maak ik ook nog plaatjes voor Malmberg. Wat Marja doet, is illustreren, ik maak plaatjes. *(gelach)* Je moet je plaats kennen.
KEES: Ik heb, samen met Gerard Leever, weer het scenario voor het nieuwe verhaal van *Felix Flux* gemaakt. Daarnaast schrijf ik *Meneer Foutjes*.
MARS: Ik teken die strookstrip en maak scenario's voor de Sjors en Sjimmie-strip. Ik heb er vier geschreven en ze hebben er inmiddels twee verkocht. Uit een derde moet ik eerst nog de grappen halen die niet door de beugel kunnen. Bovendien heb ik een Hiawathaverhaaltje aan *Duck* verkocht. Jeroen is nu bezig dat te tekenen. Ik probeerde het eerst ook zelf te tekenen, maar dat lukte niet goed.

Is Meneer Foutjes *in opdracht gemaakt of hebben jullie dat aangeboden?*

KEES: Ik had gehoord dat er bij *Sjors en Sjimmie Stripblad* iets weg zou vallen. Daarop heb ik wat gemaakt en vanaf het begin zag de redaktie het wel zitten. Ze hadden alleen kleine aanmerkingen. Dat vind ik wel goed, ze zien dat er wat inzit en dan laten ze het gewoon wat doorborrelen: " Kijk daar eens naar, kun je hier niet wat aan veranderen".

Het initiatief gaat meestal van jullie zelf uit?

Meneer Foutjes door Mars

JAAP: Meestal wel, maar als je er eenmaal tussen zit, komen ze ook wel naar je toe.
KEES: Ik denk dat het fout is, als een redaktie tegen een nieuw talent zegt: "We hebben een vliegtuigstrip nodig, kun jij niet wat maken". Zo'n jonge stripmaker is allang blij dat hij gevraagd wordt en haalt alles uit de kast om aan de opdracht te voldoen. Zo'n strip moet echter gemaakt worden door iemand die van vliegtuigen houdt.

POPI de CLOWN
HALLO ALLEMAAL! VANDAAG ZAL POPI JULLIE UIT ZIJN REISDAGBOEK HET AVONTUUR VOORLEZEN DAT WE NOEMDEN: POPI EN DE BOEIENKONING!
OSSIPOSSIE, VERTELLEN JIJ DAT AVONTUUR! ZIJN ZEER VAN DE VREEMDSOORTIGE!
POPI, IS DAT NIET TE OPWINDEND VOOR DE KLEINTJES?
-MARS'93-
Popi de Clown voor Incognito door Mars

Zo gaat dat met illustraties en reklamewerk toch ook?

JAAP: Dat zijn eenmalige opdrachten. Illustratiewerk is bovendien veel vrijer, reklame-opdrachten vaak ook.
KEES: Als je een vrachtwagenstrip moet maken, dan zit je drie jaar aan de vrachtwagens vast. Ik heb het nu over mezelf. Hec Leemans had al een keer een poging gewaagd om een vrachtwagenstrip te maken. Er moest en er zou zo'n strip in *Eppo/WV* komen. Wilbert Plijnaar was in die tijd een soort art-director bij het blad. Ik was bij hem geweest en hij probeerde mij klaar te stomen om een Nederlandse vrachtwagenstriptekenaar te worden. Ik vond dat geweldig, in het begin. Op den duur ging het me echter tegenstaan.
JAAP: Dat was het klassieke beeld van een stripblad: een vrachtwagenstrip, een vliegtuigstrip en een cowboystrip. Ik heb nu het idee dat ze veel meer initiatieven van striptekenaars zelf afwachten.
KEES: Het lag ook heel erg aan mij. Ik was jong en helemaal niet in staat om een verhaal te beoordelen. Daar zijn wel konflikten over

Een Winnie de Poeh schets van Jeroen

geweest. Jan Schrijver, de scenarist, heeft zelfs op het punt gestaan om het verhaal in te korten, zodat het maar voorbij zou zijn.

Voor Donald Duck *werken, lijkt me eigenlijk net zo'n situatie. Dat is helemaal voorgebakken.*

JAAP: Maar dat is een fantastische wereld! Ik voel me daar niet door beperkt. Ik teken ook uit bewondering voor Barks, zulke pagina's wil ik maken.

Dat een tekenaar als Jippes bij Walt Disney gaat werken, kun jij je wel voorstellen?

JAAP: Ja, heel goed. Al heb ik alleen affektie met Donald Duck. Alle Ducktekenaars in Nederland hebben een Barks-tic. Je kunt ze om drie uur 's nachts opbellen over Duck of Barks, dan zijn ze gelijk klaar wakker. Ik heb hoofdzakelijk voor *Donald Duck* gewerkt. Mijn experimenten met andere strips zijn ook nooit echt goed gelukt.

Kom je binnen een studio sneller tot experimenteren?

KEES: Ik wel, want ik wordt nog steeds door Jan en alleman beinvloed. Ik ben altijd heel nieuwsgierig. Marja komt bij de studio en dan wil ik opeens ook illustraties voor kinderboeken maken. Ik heb dan gelijk het gevoel dat ik vast zit in sjablonen. Heel in het begin werkten we erg in de stijl van Jippes en Lodewijk en daar is toch een kentering in gekomen. We zijn er laat achtergekomen, maar hier is het idee ontstaan om een eigen vorm te zoeken. Dat is erg moeilijk als je zo vast zit, je hand gaat er helemaal naar staan. Mensen als Hein de Kort en Erik Schreurs hebben altijd duidelijk een eigen stijl gehad.
JAAP: Zij hadden natuurlijk ook hun voorbeelden, alleen andere voorbeelden.
KEES: Het verschil is dat, wat Franquin bijvoorbeeld heeft gedaan, af is. En wie nu met een klare-lijnstrip komt, kan het alleen maar minder doen.
JAAP: Geforceerd aan een eigen stijl werken, levert ook niets op. Je groeit er gewoon in.

Mars, zou je ook op de oproep van Funny Farm hebben gereageerd als de tekenaars een heel andere tekenstijl hadden?

MARS: Ik heb gereageerd omdat hier professionele tekenaars zitten die de wegen kennen, die gepubliceerd hebben in de bladen waar ik ook in wil staan.

Een schetsje van Kees

Is jouw stijl veranderd?

MARS: Mijn eigen stijl wijkt erg af van de anderen en is niet veranderd, hoogstens professioneler geworden.
KEES: Het is juist leuk dat Mars' stijl afwijkt van de onze. Als Jeroen of ik nu iets voor onszelf zouden doen, zou dat ook heel erg afwijken. Een paar jaar geleden was dat niet het geval geweest.

Wat is de toekomst van Funny Farm?

KEES: Het is geen ambitie van de studio om een bedrijf te worden. Ik geloof dat onze persoonlijke ambities sterk verschillen, maar dat bijt elkaar niet. Dat moet iedereen voor zichzelf weten. Soms kun je iemand anders met jouw ambities stimuleren of richting geven.

Wat zijn jullie persoonlijke ambities?

KEES: Mijn ambities gaan verder dan alleen strips maken. Aan de ene kant zou ik graag een stripserie willen hebben, maar ik kom er steeds meer achter dat ik niet de man ben om dagelijks achter mijn tekentafel strips te gaan zitten maken. Experimenteren op illustratief gebied vindt ik ook leuk. Het moet nog maar blijken of ik ooit nog een vaste strip zal maken. Ik wil niet meer zo intensief bezig zijn als met *Max Laadvermogen*, waarbij ik anderhalve week op een pagina zat te zweten. Maar ik heb mezelf ook nooit de gelegenheid gegeven om routine op te doen. Daar moet je voor kiezen, er is een zekere rust voor nodig. Je ziet het bij iemand als Martin Lodewijk in feite ook de mist in gaan. Hij kan er ook niet voor kiezen om alleen strips te maken.
JAAP: Mijn ambitie is het maken van Duckjes. Met strips in het

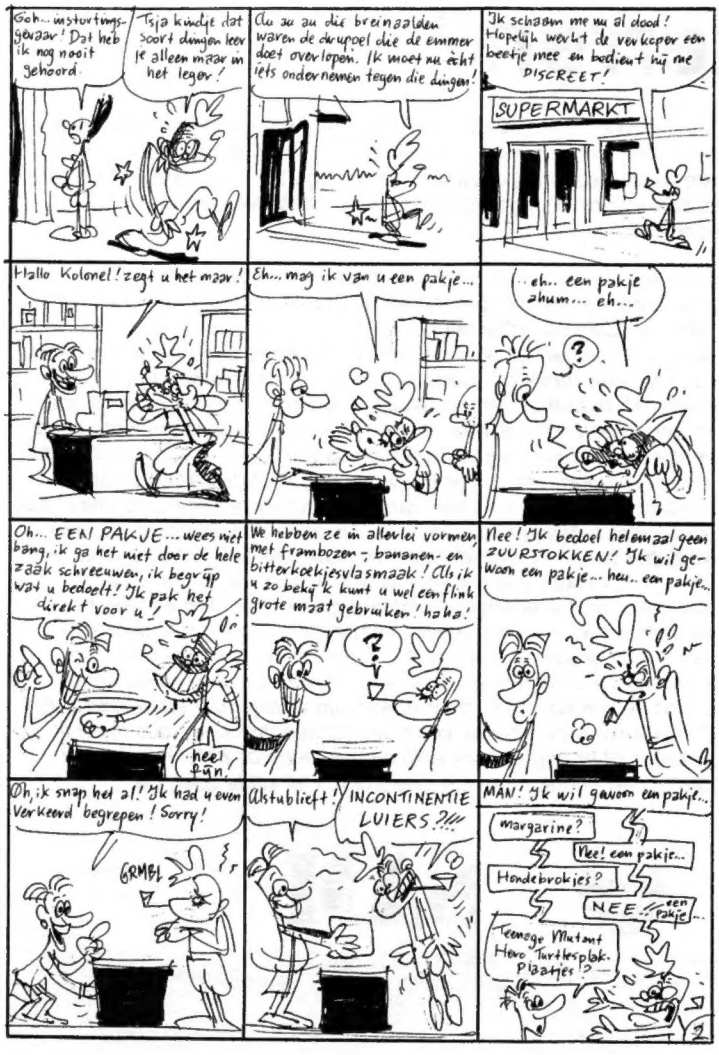
Goh... instortingsgevaar! Dat heb ik nog nooit gehoord.
Tsja kindje dat soort dingen leer je alleen maar in het leger!
Als zo'n druppel die de emmer doet overlopen. Ik moet nu écht iets ondernemen tegen die dingen!
Jk schaam me nu al dood! Hopelijk werkt de verkoper een beetje mee en bedient hij me DISCREET!
SUPERMARKT
Hallo Kolonel! zegt u het maar!
Eh... mag ik van u een pakje...
...eh... een pakje zhum... eh...
Oh... EEN PAKJE... wees niet bang, ik ga het niet door de hele zaak schreeuwen, ik begrijp wat u bedoelt! Jk pak het direkt voor u!
heel fijn!
We hebben ze in allerlei vormen, met frambozen-, bananen- en bitterkoekjesvlasmaak! Als ik u zo bekijk kunt u wel een flink grote maat gebruiken! hahaa!
Nee! Jk bedoel helemaal geen ZUURSTOKKEN! Jk wil gewoon een pakje... heu.. een pakje..
Oh, ik snap het al! Jk had u even verkeerd begrepen! Sorry!
GRMBL
Alstublieft! INCONTINENTIE LUIERS?!!!
MAN! Jk wil gewoon een pakje...
margarine?
Nee! een pakje...
Hondebrokjes?
NEE! een pakje...
Teenage Mutant Hero Turtlesplak-Plaatjes?

Het aambeienverhaal van Mars

algemeen heb ik de laatste jaren helemaal niets meer. Ik ben al twee jaar niet meer in een stripwinkel geweest. Toch ben ik wel als stripfanaat begonnen. Dat is helemaal over en ik zou niet weten hoe dat komt. Misschien is het de leeftijd.

Is Razzafrazz *het resultaat van een ambitie?*

KEES: Ik denk het wel. Maar het is ook uit een bepaalde onvrede ontstaan. We wilden wat anders laten zien, een mogelijkheid hebben om iets meer onze eigen gang te gaan. Die mogelijkheid was er elders niet. Dus creëerden we hem zelf.
Maar het is niet op te brengen, het kost te veel tijd en geld. We moesten er op toeleggen. We dachten er goed uit te springen met sponsors, adverteerders en een goedkope drukker. Maar je raakt het gewoon niet kwijt. Veel mensen vinden het toch nog te duur. Zelfs het publiek op de stripdagen. Er kwam bij onze stand een jongen van het Stripschap. Hij dacht *Razzafrazz* gratis mee te kunnen nemen. Toen hij *f* 7,50 moest betalen, legde hij het weer terug.
Je maakt het voor jezelf, maar het is leuk als het ook nog verkoopt. De stripwinkels hebben van het tweede nummer ongeveer 110 exemplaren afgenomen. Er komt dan ook geen derde nummer. Er is geen markt voor. Van de 980 die we er hebben laten drukken, zijn we nog niet de helft kwijt geraakt. Ik stond laatst op een receptie tegen Jan van Die mijn frustraties wat weg te klagen. Hij vond dat onzin. Als je 500 exemplaren kunt slijten, is er toch een publiek. Dan maak je er de volgende keer 600 en laat je het groeien. Daar zit wel wat in. Je kunt natuurlijk niet meteen teveel verwachten.

Is zoiets als Razzafrazz *de meerwaarde van de studio?*

KEES: Ja, alleen was dit blijkbaar te hoog gegrepen. Het is niet eens zo'n frustratie dat het commercieel mislukt is. Het is de afweging dat je er drie maanden druk mee bent, niet alleen als tekenaar maar ook als redakteur. Het is bijna niet mogelijk om daarnaast ook nog gewoon te funktioneren. Het was niet alleen commercieel onhaalbaar, maar ook in tijd en energie niet te doen. Aan het tweede nummer zijn we drie maanden full-time bezig geweest. Alles wat fout kon gaan, ging ook fout. Eigenlijk was het helemaal niet leuk om te doen. Toch had het ook wel aardige kanten. Na het tweede nummer hadden we het idee dat er iets aan het ontstaan was, want voor het eerste nummer waren veel tekenaars toch sceptisch geweest.

Jullie studioruimte staat te huur. Gaan jullie verhuizen?

JEROEN: Ja, we gaan twee deuren verderop zitten. Samen met twee anderen vorm ik de stichting Nieuw Produkt, waarvan een galerie, met dezelfde naam, onderdeel uit zal maken. Een pand, iets verderop, is zo groot dat het, ook niet rijke Funny Farm er gemakkelijk bij kan. De samenvoeging van Funny Farm en Nieuw Produkt op één lokatie berust voor een belangrijk deel op ekonomische motieven.
De belangrijkste doelstellingen van de stichting Nieuw Produkt zijn het uitgeven van stripboeken en de promotie van de strip. Stripuitgaven krijgen enkel aandacht in stripinformatiebladen en *OOR*, als Martijn Daalder er toevallig zin in heeft. Als je nu via de galerie in het kunstcircuit terecht kunt komen, worden het bereik en de aandacht veel groter.
De boekuitgaven moeten echte strips worden, dus beeld en tekst die elkaar aanvullen en versterken. In de galerie komen ook geen exposities van op zichzelf staande platen, maar van bij voorbeeld hele striphoofdstukken. Het gaat ons niet om grafisch werk, de hele postercultuur heeft strip tot camp gereduceerd. We willen een herwaardering van het begrip strip bewerkstelligen.
De galerie en vooral de boekuitgaven moeten iets uitdragen. Om uiterlijkheden gaat het niet. Glanzend papier voegt niets toe aan de combinatie van beeld en tekst. *Maus* bij voorbeeld is een strip die de mogelijkheden van het samengaan van beeld en tekst ten volle benut door de primitieve, grafische tekenstijl.
Er ligt tegenwoordig zoveel nadruk op de vormgeving dat je je moet afvragen of de inhoud nog wel wat voorstelt.
Vroeger was de tekenaar op zoek naar een verhaal om daar een strip van te maken. Er komt nu een lichting stripmakers, veelal afkomstig van kunstakademies, die naar een grafische vorm zoekt om een bepaald idee uit te drukken.
Officieel zit Funny Farm niet in de stichting, maar de stripmakers van Funny Farm zullen wel meedoen. Zelf wil ik ook een eigen strip gaan uitgeven.

Een *Donald Duck*-cover door Jaap

Wat zeggen de sterren?

"Waar bent u op dit moment mee bezig?" is ongetwijfeld de meest gestelde vraag aan een striptekenaar (op "Wilt u een tekening voor mij maken?" na). Zo'n beetje iedere striplezer zal immers willen weten welk verhaal zijn of haar corifee in voorbereiding heeft en welke toekomstige pareltjes met ongeduld tegemoet kunnen worden gezien. Om jullie een heleboel werk te besparen en om de tekenaars in kwestie te behoeden voor het eindeloos beantwoorden van dezelfde vraag, hebben wij enkele tientallen stripauteurs gebeld en deze prangende vraag op hen los gelaten. Hierna volgt, wat de sterren ons hebben geantwoord. Deze voorspelling van de StripVoorspelling werd verzorgd door: Bart Pinceel, Hans van Soest, Sigge Stegeman, Jef Nieuwenhuis, Toon Dohmen en Paul en Honoré van Gremberghen.

In november verschijnt bij Delcourt het tweede (!) deel van *Cromwell Stone*. **Andreas** is hard aan het werk om dit vervolg op zijn meesterwerk tijdig af te krijgen. Het verhaal speelt dertig jaar later. De kleine jongen uit het eerste deel is inmiddels een succesvol zakenman geworden in Europa. Nadat hij wordt opgeroepen door Stone, keert hij terug naar Amerika. Hoe het verder gaat wil de auteur nog niet vertellen. Wel belooft hij, dat veel vragen die in het vorige album onbeantwoord bleven nu worden verduidelijkt. Uiteraard is het weer getekend in zwart-wit.
Verder werkt de Duitse Fransman nog mee aan een album van collega/vriend **Foerster**. De strip wordt door de laatste geschreven en getekend, waarna Andreas het geheel inkt. *Styx*, zo heet het album, is een detective-verhaal met fantastische elementen. Ook dit verschijnt zonder kleur.

Van **Edmond Baudoin** zal mogelijk binnen afzienbare tijd *Couma acó* in een Nederlandse vertaling verschijnen. De liefhebbers van *De eerste reis* hebben dus iets om naar uit te kijken. Dat geldt ook voor het tweehonderd pagina's tellende vervolg dat Baudoin aan dit album gaf. Helaas alleen voor de francofonen, want een Nederlandse versie zit er voorlopig niet in. In dezelfde reeks waarvoor Mattotti het circusverhaal *Eugenio* illustreerde, was Baudoin onlangs aan de beurt. Een sprookje over kinderangsten kreeg van hem kleurige beelden mee. Verrassend is dat Baudoin door de kerk is benaderd om een strip te maken over de beroemde Franse Abbé Pierre. Als je *Théorema* van Pasolini kunt verstrippen, dan is het levensverhaal van de religieuze WO II-verzetsman en strijder voor de armen geen probleem, zo luidde ongeveer de redenering van de geestelijken. Baudoin deed een interview met de goede man en bewerkte dat vervolgens tot een vijftig platen tellend verhaal, waarin hij behalve Abbé Pierre ook persoonlijke observaties en kansloze jongeren uit de buitenwijken opnam. Moet een opmerkelijk staaltje (strip)journalistiek zijn geworden. Dat zou ook best eens kunnen gelden voor de bijdrage die Baudoin leverde aan het Franse tijdschrift *Autrement*. In dit opinieblad publiceerde hij een verhaal over geld. Mattotti maakte voor hetzelfde blad een strip over religie, dus dat *Autrement* moet een aardig Frans alternatief voor *Hervormd Nederland* zijn als je per se op de hoogte wil blijven. De laatste tijd richt Baudoin zich vooral op de (omvang)rijke Japanse stripcultuur. Hij maakt verhalen voor een tijdschrift van uitgeverij Kodansha en staat aan het begin van een projekt van vijfhonderd platen (naar Japanse maatstaven een projekt van bescheiden omvang). Naast deze megaklus is hij van plan zich een poos op vrij schilderwerk te concentreren. Strips komen daarna wel weer.

Philippe Berthet is samen met scenarist **Yann** hard bezig aan een nieuwe reeks voor uitgeverij Dargaud, *Pin up*. De serie gaat uit drie delen bestaan, waarvan het eerste in oktober in de winkels ligt. De overige twee verschijnen het jaar daarna. Het verhaal speelt zich af tijdens de Tweede Wereldoorlog. Terwijl de mannelijke hoofdpersoon als piloot in de Pacific bivakkeert, poseert zijn vrouw aan het thuisfront voor een striptekenaar. Het getekende, sensuele figuurtje wordt een groot succes. Als de vliegenier de strip onder ogen krijgt, wordt hij verliefd op haar. Zijn eigen vrouw herkent hij er echter niet in. Berthet verwacht veel van het project. Binnenkort kan iedereen controleren of dat terecht is.

Theo van den Boogaard is druk met *Sjef van Oekel*, die vanaf mei iedere zaterdag een hele pagina in het *Algemeen Dagblad* zal vullen (zie *PrikBord*). Daarnaast ontregelt Van Oekel geregeld de *Holland Herald* en *L'Echo des Savanes*. Het lichaam van Van Oekel kan overigens binnen afzienbare tijd in uw bezit zijn. Dat wil zeggen, als keramisch beeldje. Behalve dat Van den Boogaard Van Oekel als *serve boy* met dienblad vorm wil geven, heeft hij ook plannen voor een reeks heuse tulpenvazen. De weinige tijd die overblijft, besteedt hij aan tekenwerk voor allerlei posters en jaarverslagen van bedrijven.

Wanneer we hem bellen, zit **Jan Bosschaert** volgens goede gewoonte snel op zijn praatstoel. We laten hem zelf aan het woord: *"Wat toevallig dat jullie net nu bellen. Ik moet vanavond een beslissing nemen, of ik al dan niet een nieuwe serie ga maken. Het gaat om een reeks op scenario van een zeer bekende Franse scenarist. Ik heb er verschrikkelijk veel zin in, vooral omdat dit me de kans geeft om ook mijn realistische stijl te laten zien. Het zal een beetje de kant van mijn schilderijen op gaan. Als ik vanavond beslis om het te doen, dan zal er trouwens nog veel gepraat moeten worden. Ik sta nu voor zeker driekwart achter het scenario, maar het is nog niet helemaal naar m'n zin. Als ik op dit voorstel in ga, dan wil ik het beste uit mezelf halen. Ik denk namelijk dat de tijd rijp is om iets te maken waar ik voor 100 % achter sta. Er zal dus nog uitgebreid met scenarist en uitgever gepraat moeten worden en daarom wil ik er nu niet meer over zeggen. Als het niet doorgaat, dan zou ik er veel te veel over vertellen en als het wel lukt, dan moet iedereen toch nog een paar jaar wachten. Deze nieuwe serie is een droom voor me, maar ik wil* Sam *er niet voor laten vallen. Per drie jaar wil twee albums van* Sam *kunnen voltooien, dus moet ik bekijken of er nog een volledig nieuwe serie bij kan.* Sam *is zo'n beetje een dochter van me geworden. Het vijfde deel,* De

Bosschaert

kikkerpoel, *wordt op dit moment voorgepubliceerd in* Sjors en Sjimmie Stripblad *en we zijn alweer aan het vijfde deel begonnen. Ook is recent een publiciteitsstrip rondom* Sam *verschenen. Dat verhaal is gemaakt in opdracht van de metaalsector, die leerlingen naar de technische scholen wil lokken.* Sam *is daar ideaal voor: een dynamisch jong meisje dat alles van auto's afweet. Het boekje is alleen in de provincies Antwerpen en Limburg verschenen, in een oplage van 32.000 exemplaren. Eigenlijk is het een volwaardig* Sam*-verhaal geworden, dat zo in de reeks zou passen. De volgende "echte"* Sam *zal zich waarschijnlijk in Antwerpen afspelen en circus Zingaro tot onderwerp hebben. Een echt circus is dat niet;*

het is meer een soort paardenopera. Het is een bizar schouwspel met heel veel paarden en akrobatische toestanden, maar ook met een groot Russisch en Marokkaans koor. En tja, Kalima, *de nieuwe strip waar ik in mijn interview met jullie (zie* ZL 59*) zo enthousiast over was, die is gestrand. Dat bleek financieel niet haalbaar te zijn. Al die plaatjes waren in feite stuk voor stuk kleine schilderijtjes en er bleek geen uitgever bereid te zijn om het financiële risiko van zo'n bewerkelijk projekt op zich te nemen. Uiteindelijk heb ik er 17 pagina's van voltooid."*

Het nieuwste werk van **Max Cabanes** is alleen aan de Franstaligen voorbehouden. Bij uitgeverij Dargaud verschenen zijn tekeningen bij een verhaal van Christin en een strip van Phillippe Aymond. *L'homme qui fait le tour du monde*, zo heet het geheel, is een reisverslag op het grensvlak van verbeelding en realiteit. Tussen verbeelding en realiteit bevinden zich ook Cabanes' autobiografische verhalen uit *Blindemannetje* en *Sweet Sixties*. In die trant is hij nu bezig aan een nieuwe reeks verhalen over kinderangsten. Dit keer zijn het niet zijn eigen jeugdherinneringen die de basis vormen van het verhaal, maar wordt het scenario verzorgd door een vrouw. Tot slot wil Cabanes ook gewoon wat vrij schilderen. Daarbij laat hij zich met name inspireren door de enorme graansilo's die als ware kathedralen oprijzen uit de uitgestrekte Franse korenvelden.

Rond **Comès** is het lange tijd stil geweest. Daar komt binnen afzienbare tijd eindelijk verandering in. Dit najaar gaat in *(A Suivre)* zijn nieuwe grote zwart-witstrip van start. Het heet *La maison où rêvent les arbres* en gaat inderdaad over dromende bomen. Hoe zou het zijn wanneer zo'n droom verandert in een nachtmerrie? Een vraag die uitkomt bij de relatie tussen mens en natuur. Volgend jaar kun je de Nederlandse versie tegemoet zien.

Bij **Cosey** is nog niets zeker. Deze auteur breekt zich het hoofd over twee scenario's, die hij weer zelf heeft geschreven. Cosey weet nog niet of hij de twee gaat kombineren tot één verhaal, of dat hij er twee afzonderlijke albums van gaat maken. Wel is zeker, dat hij ooit een nieuwe *Jonathan* zal tekenen, maar wanneer is ook voor hem nog een vraag.

Hij is al jaren niet uit het Wilde Westen weg te branden en dat blijft ook in de toekomst zo. **Derib** werkt, zoals altijd, aan twee strips tegelijkertijd. Op dit moment zijn dat de eenentwintigste *Yakari*, die *Le diable du bois* gaat heten, en *Bad Lands*, het derde (of het zesde, als je *Hij die tweemaal geboren werd* meerekent) deel van *Red Road*. Het album is voor januari 1995 voorzien. Na *Bad Lands* volgt *Wakan*, wat in het indiaans heilig betekent, en dat zal het slot van *Red Road* zijn. Derib heeft nog altijd plannen voor *Buddy Longway*, maar vanwege de tumultueuze ontwikkelingen bij Lombard weet hij niet of deze uitgever er op korte termijn voldoende belangstelling voor heeft. Derib heeft het verdere verloop van *Buddy Longway* al helemaal in z'n hoofd. Er moeten nog vier delen verschijnen en dan zal ook deze cyclus ten einde zijn. Derib heeft er veel zin in om de serie weer op te pakken. Nu Lombard nog.

EVEN KIJKEN NAAR UW STEMBANDEN... ZEG EENS "AUTOMOBIELINSPEKTIE"...
AUWOMOWIEWINFPEKFIE!
HMM... HET SPRAAKVERMOGEN IS LICHT AANGETAST, MAAR ZAL ZICH SNEL HERSTELLEN!
EN NU ZOU IK UW HARTSLAG WILLEN BELUISTEREN...
MOMENTJE!
DEZE CEEDEE-OPNAME HEB IK VORIGE MAAND GEMAAKT!
MAAR... DAT IS EEN COVER VAN DE HARTSLAG VAN ELVIS PRESLEY!
U BENT EEN KENNER!
KLOPKLOP... KLOPKLOP... KLOP-KLOP... KLOPKLOP... KLOPKLOP...
NU NOG EVEN UW REFLEKSEN TESTEN...
BONK
ONMIDDELLIJK BINTEN WESTEN!... UW REFLEKSEN ZIJN NOG PRIMA!
Van den Heuvel

Twee maanden geleden is **Peter van Dongen** weer begonnen aan *Rampokan*, zijn tweeluik over Indonesië. Hij loopt al enkele jaren met dat verhaal rond, maar een echt begin kon hij er tot voor kort maar niet mee maken. Zoals hij zelf zegt: *"Ik ben veel te lang aan het scenario blijven knippen en plakken. Nu heb ik tegen mezelf gezegd dat ik er ofwel mee moet stoppen, ofwel gewoon aan moet beginnen en heb ik mijn angst voor het grote wit overwonnen. Ik weet niet zeker of Casterman het nog steeds wil uitgeven, maar ik maak het in elk geval af. Al is het maar voor mezelf. Nu heb ik 5 van de 62 pagina's van het eerste deel in potlood uitgewerkt. Rampokan is Maleis voor tijgergevecht. Het staat voor de rituele slachting van tijgers, zoals die in de achttiende eeuw aan het einde van de Ramadan plaats vonden op Java. De tijger was het symbool van het kwaad en moest gedood worden. Het is een metafoor, die ik mijn verhaal gebruik."*

Comès

RRRROOOOO
QUARTZ
Meneer DeWitt! Welkom! De vergadering begint over een half uur!
We hebben een koffieuur klaar liggen.
Meneer DeWitt is binnen!
Wat is er aan de hand?
Geen idee, mneer.
Deze kant op, mneer!
Uw papieren, mneer!
Mijn papieren?
Vierde niveau!
Wat gebeurt er in vredesnaam allemaal?
Vierde niveau, mneer.
Meneer DeWitt is binnen!
Uw koffieuur hangt klaar, mneer DeWitt.
De vergadering begint over 25 minuten, mneer.
Tim krijgt in een korte tijd teveel indrukken en informatie te verwerken. Veel mensen slaan in zo'n situatie dicht. Remedie: jezelf bewust tijdelijk afsluiten, indrukken verwerken en een strategie kiezen.
Deze kamer, mneer!
Vriendelijk dank, heren! Wilt u nu allemaal even buiten wachten?
SLAM
Pfff!
Met een deur dichtsmijten los je de dingen niet op, Tim!

Heuvel

Massimiliano Frezzato legt momenteel de laatste hand aan het tweede deel van *Margot in Badtown*, dat, in elk geval voorlopig, het einde van de serie zal zijn. De Italiaan zou het wel leuk vinden om met *Margot* verder te gaan, maar **Charyn** heeft geen ideeën voor een vervolg. Bovendien wil Frezzato graag een strip maken, die helemaal van hem is en die hij dus ook zelf zal schrijven. Daarover is hij nu in overleg met een Italiaanse uitgever, Granata Press. Het wordt een science-fictionserie, waar Frezzato al mee bezig was voordat hij aan *Margot* begon. Het zal waarschijnlijk ook in het Frans verschijnen, onder de titel *Les gardiens de maser*. Frezzato heeft al verschillende pagina's getekend en veel studies gemaakt, maar hij wil er nog diverse wijzingen in aanbrengen.

Hermann is zo vriendelijk ons alvast de ontknoping van het tiende deel van *De torens van Schemerwoude* te verklappen, wat tevens het slot van de reeks zal zijn. Wij laten jullie liever nog even in spanning en zullen niet alles verraden. Het tiende deel heet *Olivier* en concentreert zich op, je raadt het al, de schildknaap van de ridder van Schemerwoude. Olivier blijkt zijn gevoelens van jaloezie op het sukses van zijn heer niet te kunnen onderdrukken en laat zich van een minder fraaie kant zien. Aymar stort zich op de herovering van zijn kasteel en zet voor het eerst sinds zijn jeugd weer voet op zijn leengoed. Hermann heeft het tekenwerk inmiddels voltooid en is het verhaal aan het inkleuren. Zijn gedachten zijn echter al weer bij de volgende *Jeremiah*, waar hij nog geen konkrete ideeën voor heeft. Hermann vindt het op zich niet moeilijk om een verhaal te verzinnen, maar moet moeite doen om elk deel weer voldoende van de vorige te laten afwijken om de serie interessant te houden. Zo levert elk scenario de nodige stress op, welke spanning door Hermann op eigen wijze wordt gerelativeerd: *"Zo is het leven. Het ene moment denk je dat je aan iets geweldigs bezig bent en het volgende moment ben je dood. Zo kijk ik er tenminste tegen aan en dat stop ik ook in mijn verhalen."*

Het werk aan *January Jones* heeft een jaar stil gelegen, omdat **Eric Heuvel** in de tussentijd een strip heeft gemaakt die gekoppeld is aan een time management-cursus. Het gaat om een volledig album in kleur, dat dient als aanvulling op het lesmateriaal. Het scenario is geschreven door Hanco Kolk. De strip kent volgens de tekenaar gelukkig maar een paar zogenaamde leermomenten. Voor de rest is het vooral een leuk verhaal, waarin de tijd, tijdnood, tijdsindeling en dat soort dingen centraal staan. Met de nieuwe *January Jones*, die *Het Pinkerton Draaiboek* gaat heten is Heuvel daardoor nog maar net begonnen. Het album zal dus wel tot volgend jaar op zich laten wachten.

De *Humo*-lezers weten het al: de nieuwe van **Fritz van den Heuvel** heet *De vermaledijde daders*. Met een knipoog naar de (vrijwel) gelijknamige roman van Monika van Paemel, maar dat had je natuurlijk al begrepen. Van kruimeldief tot meesterschurk, dat is het verhaal van (de vermaledijde) Frans Daders. Hoofdpersoon Lex Lenin is hem op het spoor, maar komt door een goede zet van Daders (tijdens een schaakspel) halverwege het album helaas om het leven. Ook Van den Heuvel zelf was, toen wij hem belden, zeer benieuwd naar hoe dit af zou lopen. Enige zekerheid is de komst van een milieuvriendelijke atoombom (gerecycleerd plutonium, vandaar) voor het einde. Andere zekerheid is, dat het voorlopig Van den Heuvels laatste einde zal zijn. Na *De vermaledijde daders* stopt hij minimaal een jaar met strips. Comedy trekt hem momenteel meer. Zijn one man show *Fritz van den Heuvel treedt krachtig op* doet de (Vlaamse) zalen aan. Voor het betere *stand up* werk en wat nummertjes op gitaar kunt u van 20 t/m 25 juli tevens naar het Gentse café De Vooruit. Nederlanders vissen achter het net, hoewel heel, heel misschien op de Stripdagen Haarlem een krachtig optreden is te verwachten.

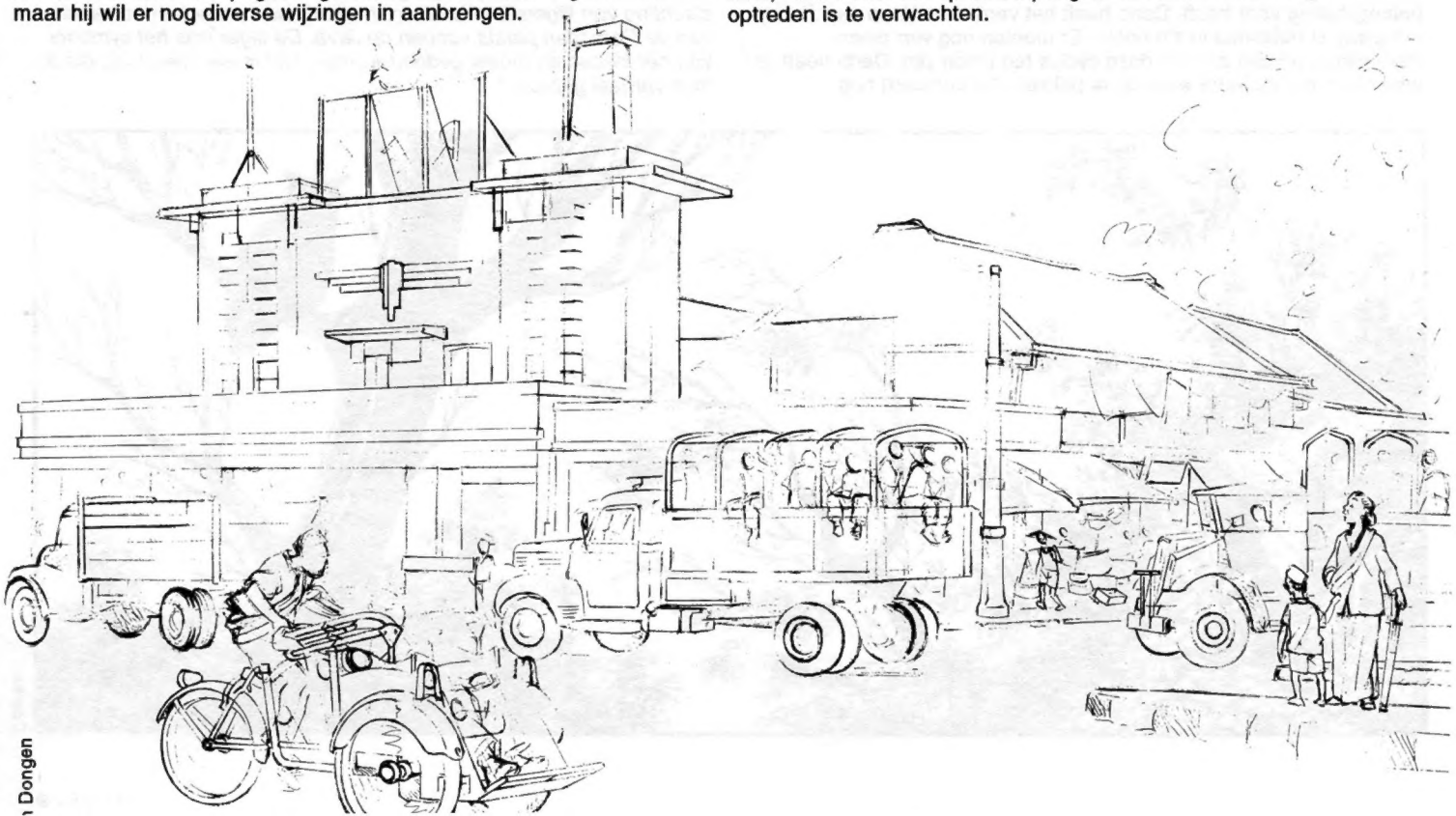

n Dongen

René Hausman heeft een kleine operatie aan zijn handen gehad, waardoor hij enkele weken niet kon tekenen. Nu gaat het weer goed en begint hij aan een nieuwe strip op scenario van **Yann**. De Nederlandse titel zal waarschijnlijk *De prins der eekhoorns* luiden. Het is een vertelling over mensen die zich in dieren kunnen veranderen en andersom. In tegenstelling tot de verhalen over Laïyna speelt het zich niet in de Middeleeuwen af, maar in de Renaissance en wel in Duitsland. Dat vindt Hausman een mooie periode, met landsknechten en zo. Het album zal weer verschijnen in de Collectie Vrije Vlucht van Dupuis.

"Alles gaat gewoon z'n gangetje" bij **Gerrit de Jager**. De liefhebbers van (o.a.) *Sneek, Roel en z'n beestenboel* en *Doorzon* kunnen gerust zijn. Het eerste album dat op stapel staat, is een *best of* van *Doorzon: Hoogtepunten*. Enige nieuwtje is, dat De Jager ideeën levert voor een gagstrip van de Franse tekenaar **Bercovici**. Het staat nog in kinderschoenen, maar zou kunnen uitgroeien tot een publikatie in kleur in het *Algemeen Dagblad*.

De fans van **Fred Julsing** moeten nog even geduld hebben. De penseelvirtuoos is de gevolgen van de vliegtuigramp in Faro nog niet helemaal te boven. Julsing was passagier aan boord van het vorig jaar verongelukte toestel. Hij had de afgelopen tijd begrijpelijkerwijs wel iets anders aan zijn hoofd dan strips, maar aan de einder gloort zachtjes een nieuw verhaal over *Professor Ich*.

Kamagurka is druk met toneel. *Tante Euthanasie gaat achteruit* is de titel van het door hem geschreven stuk, dat hij samen met het Gentse gezelschap N.T.G. gaat spelen. De repetities waren toen wij belden zozeer in volle gang, dat wij helaas ook niet meer kunnen melden.

Hanco Kolk is bezig met een nieuw *Gilles*-verhaal. Werktitel: *Willem de Zwijger*. Ook weer te verschijnen in *Sjors en Sjimmie Stripblad*. Het derde deel van *Meccano* zal worden voorgepubliceerd in het *Algemeen Dagblad* (hierover meer in de *PrullenBak*). Voor deze krant schrijft hij ook de strip *Ronda*, die van plaatjes wordt voorzien door **Hans van Oudenaarden**. Deze maakte eerder de strip *Dave* voor *SjoSji Stripblad*. Het verhaal speelt zich af in 1962 en gaat over iemand die onderduikt in de publiciteit. Overigens wordt *Meccano* zo goed als zeker ook uitgegeven in Noorwegen, Zweden en Canada. Kolk goes global!

Zone 5300 lijkt bij uitgever **Robert van der Kroft** trouwens in goede handen. Het blad krijgt een comic-formaat en wordt gedrukt op goedkoop papier. *"Het moet weinig kosten, want het blad moet niet al te pretentieus worden,"* vindt Van der Kroft. Er worden alleen afgeronde verhalen in zwart-wit in gepubliceerd. De inhoud bestaat voor tweederde uit (amateur)strips en voor de rest uit artikelen en verhalen. Van der Kroft gaat natuurlijk wel gewoon verder met *Claire* (het nieuwe album moet klaar zijn in Haarlem) en met de eindredactie van de *Sjors en Sjimmie*-strips, die hij na al die jaren eindelijk weer op een acceptabel niveau vindt liggen.

Over **Henk Kuijpers** valt niet veel te melden, dat de liefhebbers van zijn werk nog niet zullen weten. Henk werkt op dit moment aan het dertiende deel van *Franka*, dat weer wordt voorgepubliceerd in de *Veronica Gids*. Hij heeft vijf weken voorsprong op de voorpublikatie. Kuijpers heeft de serie iets aan het Veronicablad aangepast, omdat dat blad een kleiner formaat heeft. Vanaf *De vlucht van de Atlantis* werkt Kuijpers daarom met drie stroken per pagina in plaats van vier. Verder probeert hij zijn werk iets grafischer te maken en nog meer kijkwerk te bieden. Om een weekpubliek te boeien, is toch een iets andere verteltechniek vereist. Tussendoor werkt Kuijpers aan *The Harley Collection*, een soort vervolg op *The Cadillac Club*. Het was de bedoeling dat *The Harley Collection* zou uitkomen tijdens de Stripdagen in Haarlem, maar dat zal waarschijnlijk niet lukken. Tenslotte heeft Kuijpers inmiddels al een hele tijd geleden, een verhaal geschreven voor **Donker Jan Oreel**. Donker Jan heeft het tekenwerk inmiddels voor driekwart af. Het verhaal zal tezijnertijd bij Big Balloon verschijnen en heet *De koffers van Raz Fadraz*.

Don Lawrence was kort, maar krachtig over zijn toekomstige stripactiviteiten: *"Ik ben begonnen aan het tweede deel van de lopende* Storm*-trilogie. Ik heb nu 13 platen af, maar ik denk dat het tekenwerk pas volgend jaar voltooid zal worden. Ik word lui, ha, ha."*

Gerard Leever legde op de dag dat wij hem spraken net de laatste hand aan het derde *Felix Flux*-verhaal, *De Yum van de Ararat*. Voor het vierde deel van het *Felix Flux Museum* is inmiddels al een synopsis geschreven. Omdat de opzet nog goedgekeurd moest worden, wilde Gleever slechts een klein tipje van de sluier oplichten. Vast staat dat het verhaal zich voor het overgrote deel binnen de muren van het museum af zal spelen. Exotische oorden liggen ook minder voor de hand, omdat het voortbestaan van het museum zelf wordt bedreigd. Naast het redden (?) van de toekomst van *het Felix Flux*, gaat Gleever op vertrouwde voet verder met *Oktoknopie* voor de *Taptoe*. Binnenkort voor de tweehonderdste keer, jongens en meisjes! De generatie die opgroeide met de eerste *Oktoknopies* zal inmiddels wel toe zijn aan het grotere werk. Zij kunnen twee nieuwe afleveringen van *Gleevers Dagboek* tegemoet zien. Deze van zelfspot druipende autobiografische strip (*Alles Wat U Altijd Al Wilde Weten Van Gerard Leever Maar Nooit Durfde Te Vragen* zou niet misstaan als ondertitel) zal in '95 als album bij uitgeverij De Meulder verschijnen. De verschillende episodes uit Gleevers leven, voorgepubliceerd in bladen zo divers als *Stripschrift* en *Razzafrazz*, zullen dan eindelijk in de juiste volgorde voor het nageslacht bewaard blijven.

Op de tekentafel van **David Lloyd** liggen enkele pagina's voor een tweedelige uitgave van een James Bond-verhaal. Het heet *The shattered helix* en het gaat over DNA. Dark Horse heeft Lloyd gevraagd om deze strip volledig op zich te nemen, maar daar had hij geen tijd voor. Daarom heeft Lloyd alleen het voorbereidende schetswerk gedaan en wordt het door David Jackson geïnkt. De inkleuring wordt weer wel door Lloyd gedaan. Daarna volgt een hoofdstuk voor een annual van *Sandman Mystery Theatre*. Lloyd neemt acht pagina's op scenario van Mat Wagner voor zijn rekening. George Pratt en Alex Ross doen ook ieder een hoofdstuk. Vervolgens staat *Hell Blazer* op het programma. Daar zal Lloyd twee verhalen van 48 pagina's voor tekenen. Er zal een nieuw personage in voorkomen, dat eigenlijk geen echt personage is maar een soort spookverschijning. Het gaat om de verpersoonlijking van het menselijk schuldgevoel, die mensen konfronteert met de donkere zijden van hun gedachten.
Verder is Lloyd op dit moment betrokken bij de organisatie van een tentoonstelling van origineel stripwerk. Vorig jaar heeft hij daar ook aan meegewerkt en toen heeft men zich beperkt tot Britse auteurs. Ter gelegenheid van de ingebruikname van de Kanaaltunnel wordt dit jaar een expositie met werk van zowel Britse als Franse

tekenaars gehouden. Van Britse zijde zullen in elk geval Don Lawrence en Lloyd zelf meedoen. Er hebben al veel Franse tekenaars toegezegd, waaronder Baudoin, Boucq, Cabanes, Druillet, Juillard, Loisel, Margerin, Vicomte en Willem. Het is de bedoeling dat er van elke auteur twee of drie werken te zien zullen zijn. De tentoonstelling heet *Double Vision* en wordt van 6 juni tot en met 2 juli a.s. gehouden in The Gardener Art Centre. Dat maakt deel uit van de Sussex University, die net buiten Brighton ligt.

Ook **Martin Lodewijk** zit gelukkig niet stil. Het vervolg op het *Storm*-album *De Von Neumann-machine* heet *De Genesis-formule* en samen opwerkend met Don Lawrence is de scenarist bijna halverwege. Ook het scenario voor een nieuw avontuur van *January Jones* (getekend door Eric Heuvel) begint langzaam vorm te krijgen. Voor een tijdschrift voor vogelliefhebbers is Martin Lodewijk bezig met de strip *Tobias en Bert*. Last maar vooral niet least is hij ook weer begonnen aan het nieuwste verhaal van *Agent 327*. Al in 1990 zijn onder de titel *Cacoïne en Commando's* daarvan de eerste acht pagina's voorgepubliceerd in *Sjors en Sjimmie Stripblad*, waarna het verhaal abrupt stopte. Dit jaar heeft Martin Lodewijk de draad voorzichtig weer opgepakt.

De samenwerking tussen **Fred Marschall** en **Pieter van Oudheusden** is van duurzame aard. In de lijn van hun bundel *Liefde en verraad* werken ze nu aan korte verhalen voor *Rotterdam Magazine*, een driemaandelijks blad over Rotjeknor. De verhalen zijn zeer wisselend en staan op zichzelf. Verbindend element is de havenstad, die garant staat voor enige exotische uitstapjes. Zo speelt het eerste verhaal, *Ketelbinkies herinneringen*, deels in Shanghai en draait het tweede verhaal om Afrikaanse maskers. Marschall werkt de verhalen niet uit in de transparante stijl van *Liefde en verraad*, maar schildert nu in zwart-witte halftonen. Wegens geringe mogelijkheden tot voorpublikatie blijft dit voorlopig de enige strip die het duo voortbrengt. Wel werken Marschall en Van Oudheusden nog samen aan een soort geïllustreerde sprookjes (kantjil-verhalen) voor het tijdschrift *Donald Duck*. De kantjil is een dwerghert dat op de Indonesische archipel voorkomt en de verhalen zijn parabels over overleven in een vijandige wereld. Van Oudheusden schrijft ze en Marschall schildert de illustraties in kleur. Tenslotte spreken beide heren een nieuwe doelgroep aan: moeilijk lerende Turkse en Marokkaanse kinderen. Voor die groep wordt een reeks geïllustreerde boekjes opgezet met verschillende thema's, zoals de lente of de markt. De bedoeling is dat de kinderen zo de simpelste basisbegrippen in hun eigen taal duidelijk worden. Wie weet ligt hier nog een mooi leermoment, dat laten we graag aan jullie over.

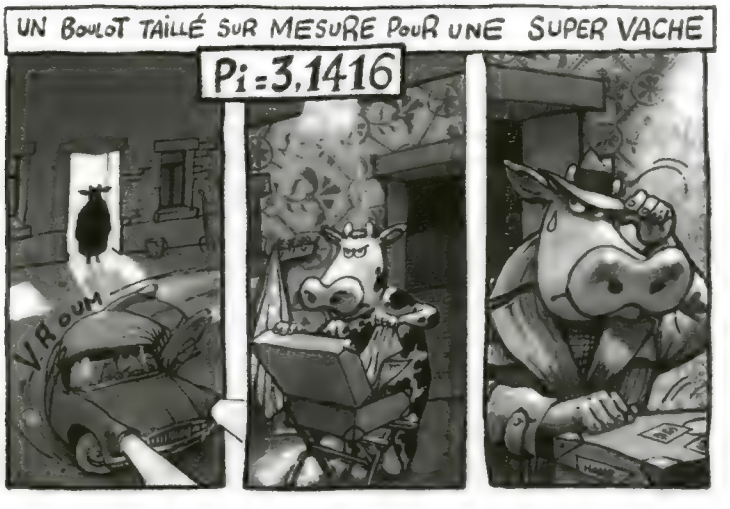

De Moor

Dick Matena is gelukkig toch nog begonnen aan het tweede verhaal van *Alias Ego*. De voorlopige titel luidt *De valse goden*. Voor *Donald Duck* is hij bezig met de verstripping van *Afkes Tiental*. Het wordt de laatste bewerking van een kinderboek voor dit blad, omdat de redactie meer Disney-materiaal wil brengen. Voor *Tina* komt de verstripping van meisjesboek *Joop ter Heul* eraan, in zes afleveringen van acht pagina's. Tenslotte gaat Matena voor uitgever Rob Harren nog een mooie, erotische strip maken. We wachten met rode oortjes af.

Dave McKean is momenteel bezig aan de laatste twee delen van *Cages*. Als die verschenen zijn, zal zes à acht maanden later een bundeling van alle tien de delen volgen. De samenhang tussen de personages zal uit de doeken worden gedaan, al is het niet de bedoeling om alles uit te leggen. *Cages* heeft McKean tot zijn grote vreugde veel reakties opgeleverd. Inmiddels heeft hij al een nieuw projekt afgerond, *Mr. Punch*, en werkt hij aan *Pictures that tick*. *Mr. Punch* zal eind november door de Engelse uitgever Gollancz uitgebracht worden, dezelfde uitgever die *Signal to Noise* verzorgde. Voor Nederland overweegt uitgeverij Sherpa een Engelstalige uitgave op de markt te brengen (goedkoper te produceren dan een volledig Nederlandse versie), in de hoop zo de import-concurrentie af te kunnen houden. Na *Cages*, *Mr. Punch* en *Pictures that tick*, houdt McKean strips voor gezien. Althans voor een tijdje, want na enig aandringen laat hij los al wel plannen voor de toekomst te hebben. Zoals een strip over verlies. Werktitel: *Neon Oracle*. Of verder een nogal apocalyptisch fin-de-siècle verhaal, *Tempesta*, op basis van ideeën opgedaan tijdens de Golfoorlog. Dat zou dan op dezelfde wijze als *Ruis* tot stand moeten komen: de ene helft van het boek van de hand van McKean, de andere van de hand van schrijver Colin Greenland. Een ander projekt is een strip over de briljante jonge gitarist en protegé van Bill Laswell, Buckethead. Met digitale middelen in 16 platen te realiseren voor uitgeverij Marvel. Ook wil McKean zijn korte strip *Nick's Metaphores*, gemaakt voor een Japanse uitgever, uitbreiden. Tot die tijd levert McKean voer voor verzamelaars. Voor Vertigo komt er een heus tarotspel, bedacht door Rachel Pollack en Neil Gaiman. Platenhoezen zijn er voor Alice Cooper en pianist Michael Nyman en een door McKean geregisseerde videoclip is er voor de Indiase zangeres Sheila Chandra. Samen met Neil Gaiman zijn er plannen voor een korte film. En aan het einde van dit jaar komt er een grote expositie in Londen (wellicht ook New York) van *Mr. Punch, Cages, Pictures that tick*, samen met wat recent foto- en schilderwerk. Om het geheel af te maken, componeert ex-jazzmuzikant McKean voor deze expositie zijn eigen muziek.

Bert van der Meij zit niet op zijn lauweren te rusten. Enige tijd geleden werd hij benaderd door een plaatsgenoot, **Adrie Kloos**, met de vraag of hij hem niet aan grappen kon helpen voor diens strip *Amstrong*. Wat Kloos maakte, waren stroken in verschillende tinten van dezelfde kleur. Onder de indruk van het getoonde, raakte Bert gelijk geïnspireerd en verzon in korte tijd een dertigtal grappen. Na een half jaar troffen de twee elkaar weer, waarna Bert met de strip de boer op ging. Het populair-wetenschappelijke tijdschrift *Kijk* bleek na enig aandringen wel wat in het werk te zien. In mei of juni verschijnen de eerste afleveringen in het blad.
Door dit resultaat enthousiast geworden, besloot Bert ook zelf opniew een poging te wagen om werk voor regelmatige publikatie aan de man te brengen. Ooit had hij dat al met *De Pinguïns* geprobeerd maar dat was geen succes gebleken. In zijn voornemen werd hij gesterkt doordat *Panorama* duidelijk interesse leek te hebben in een nieuwe strip. Bert bedacht een serie over spreekwoorden waarbij de kijker in de uitbeelding juist het omgekeerde kreeg voorgeschoteld. Daarnaast verzon en tekende hij, speciaal voor tennisbladen, onder de titel *Wimbledon* een aantal grappen over tennissende dieren. Op het ogenblik poogt Bert deze strips geplaatst te krijgen.
In ieder geval zeker is de uitgave van deel 3 en 4 van *De Pinguïns* in respektievelijk augustus en december in een oplage van 5000 exemplaren.

Een vrolijke **Johan de Moor** vertelde ons over de enthousiaste reakties op zijn nieuwe strip in samenwerking met **Desberg**, *La Vache*. De Koe graast normaal gesproken vredig in zijn weitje, maar

ontpopt zich in noodgevallen tot een geregenjaste B.V.D.'er die James Bond met gemak in zijn hemd doet staan. Zelfs zijn code (Pi = 3,1416) is intelligenter dan die van 007. Overigens, hoe deze code vertaald zal worden (*le pis* is Frans voor uier), was De Moor nog niet helemaal duidelijk. Dát hij vertaald zal worden lijkt inmiddels al wel zeker: we mogen deze frisse, humoristische spionagestrip begin volgend jaar in het Nederlands verwachten. Momenteel werkt De Moor aan een nieuwe reeks korte verhalen van *La Vache*, die wordt voorgepubliceerd in *(A Suivre)*. In tegenstelling tot veel van zijn menselijke tegenhangers, neemt *La Vache* duidelijk stelling tegen milieuvernietiging en vreemdelingenhaat. Dit engagement valt ook terug te vinden in de cartoons die De Moor maakt voor de Franstalige tegenhanger van *Humo*, *Télémoustique*. Deze cartoons zijn geënt op de aktualiteit en verschijnen eind dit jaar gebundeld op pocketformaat onder het ironische kopje *Ik weet alles*. Alleen voor de liefhebbers van *Kasper* is er minder leuk nieuws: de reakties op de laatste albums waren dermate lauw, dat deze reeks voorlopig op een laag pitje staat.

Dat er in stilte veel goeds wordt gedaan, blijkt als we **Lian Ong** spreken. Ogenschijnlijk verloren voor het stripwezen, is ze al een jaar bezig aan een nieuwe striproman. Wat ooit begon als een samen met haar vriend bedacht kort stripverhaal, is bezig uit te groeien tot een volwaardig album. Onder de werktitel *Horizon* wordt de geschiedenis beschreven van een groep gedwongen nomaden die op de vlucht zijn voor een niet nader omschreven ziekte die even besmettelijk als dodelijk blijkt te zijn. Geen middel, hoe bizar ook, helpt tegen de kwaal en in de loop van het verhaal wordt de stam steeds kleiner. Op het ogenblik is Lian halverwege met het tekenen van het verhaal. Tot nu toe zijn al haar strips in zwart-wit gemaakt en uitgegeven. *Horizon* zal Lian echter zelf inkleuren. Al in een vrij vroeg stadium bleek Casterman geïnteresseerd. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat de strip bij deze uitgeverij tegelijkertijd in het Frans en het Nederlands zal worden uitgebracht. Het zal echter nog wel even duren voor de konsument Lians nieuwste onder ogen krijgt.

Aloys Oosterwijk heeft het scenario geschreven voor een nieuwe jeugdserie van de KRO-televisie. De serie heet *Malenkaya*, wat Russisch is voor kleintje, en telt vier afleveringen van een half uur. Het gaat over een jongen en een meisje die op zoek zijn naar een schat. Oosterwijk blijft natuurlijk wel gewoon verder gaan met zijn stripseries. Voor *Sjors en Sjimmie Stripblad* heeft hij net het vierde verhaal uit de reeks *Cor Morelli's open dossiers* af. De verhalen komen later in album uit bij Arboris. Daarnaast maakt hij voor *Tina* nog afleveringen van de meidenstrip *Blanche*.

Net zoals zoveel Franstalige auteurs, is ook **Frank Pé** aktief voor de Japanse uitgeverij Kodansha. Althans aktief geweest, want zowel de uitgever als Frank zelf waren niet geheel tevreden met zijn reeks verhalen over een kat. De Japanse publikatie gaat dus niet door, hoewel voor de toekomst niets uitgesloten is. Voorlopig richt Frank zich weer op Europa. In november zal in de reeks Vrije Vlucht het eerste deel van *Zoo* verschijnen. Drie jaar heeft Frank gewerkt aan dit verhaal over - inderdaad - een dierentuin aan het begin van deze eeuw. Het wordt een tweeluik, geschilderd in *couleur directe*, en de verwachtingen van zowel uitgeverij Dupuis als Frank zelf zijn hooggespannen. De liefhebbers van *Ragebol* moeten nog een jaartje wachten, maar dan komt het vierde deel er ook echt. Dit voorjaar was Frank halverwege met het tekenwerk. Zijn eigen reizen naar Japan en Afrika leveren de stof voor de plekken die Ragebol aan zal doen.

Michel Plessix opbellen is een klein feestje. Vooral als hij niet thuis is, want dan staat zijn antwoordapparaat aan. Daarop zingt Plessix hoogstpersoonlijk in dat hij er niet is, waar hij naar toe is, met wie en waarom en wanneer hij weer terug zal zijn. Zelfs de pieptoon na de boodschap is vervangen door een gezellig tingeltje. Na enkele pogingen troffen we de auteur thuis. Plessix is over de helft van het tekenwerk voor het vierde deel van *Patje van het Groenewoud*. De titel staat nog niet vast, maar het zou *W.H.I.T.E.* kunnen worden. Het verhaal leidt Patje naar de U.S.A., waar hij in een klein stadje in het midden van het land zijn verdwenen vader op het spoor probeert te komen. In die verdwijning lijkt een extreem-rechtse organisatie de hand te hebben gehad. Na dit album wil Plessix graag iets anders doen. Hij denkt daarbij aan een solo-album, waarvoor hij dus ook het scenario zal schrijven. De voorbereidingen bevinden zich echter nog in zo'n prematuur stadium, dat hij er nog niet veel meer over kan zeggen. Plessix is overigens nu ook al als scenarist aktief: hij schreef een verhaal, dat door Dargaud zal worden uitgegeven en getekend wordt door **Bruno Brazile**, een debutant. Het wordt een strip over het dagelijkse leven van een aantal wat merkwaardige mensen in een dorpje. De auteur belooft dat het album vol zal zitten met kleine grapjes.

Een definitieve titel heeft hij nog niet, maar **Miguelanxo Prado** doopt zijn nieuwste projekt waarschijnlijk *Tangencias*, wat zoiets als raakvlakken of raakpunten betekent. Het wordt een liefdesgeschiedenis, die zich tegen het decor van een toekomstige wereld afspeelt. Wie nu al geïnteresseerd is, zal niettemin zeker tot november dit jaar geduld moeten oefenen.

Ong

Steven de Rie is klaar met het tweede deel van de *Stille Getuige* en is al weer hard bezig met het derde deel, waarin een aantal persoonlijke dingen over de Stille Getuige onthuld zullen worden. Het tweede deel moet met de beurs in Haarlem uitkomen en het derde en laatste staat gepland voor oktober, met de Stripdagen in Breda. Het eerste deel liep erg goed en er bestaan plannen om na deze miniserie door te gaan met een lopende serie. Er moet alleen nog een uitgever voor gevonden worden. Als de lopende serie doorgang vindt, zal waarschijnlijk ook het verleden van de Stille Getuige uit de doeken gedaan worden in een aparte reeks, deels gevuld met oud werk.

François Schuiten is met honderd zaken tegelijk bezig. Voor de Duistere Steden-cyclus werkt hij aan *L'enfant penchée*, een verhaal dat ongeveer 150 pagina's zal beslaan (wat het meteen het dikste album uit de reeks zal maken). Het wordt voorgepubliceerd in *(A Suivre)* naarmate het werk eraan vordert. Nieuw is dat het ook (soms bewerkte) foto's bevat, gemaakt door Marie-Françoise Plissart. Zij is de fotografe met wie Duistere Steden-scenarist Benoît Peeters onlangs nog de fotoroman *Vandaag* maakte. Schuiten is erg enthousiast over dit experiment. Wat exposities betreft, staat het omvangrijke *Les metamorphoses de Nadar* op het programma, dat van begin oktober tot eind december '94 te zien zal zijn in het Brusselse Centre Botanique. Nadar was een van de pioniers van de fotografie, een man die bij Jules Verne voorkomt als Ardan, en ook in de Duistere Steden onder die naam opduikt. Naast Schuiten werken onder andere ook Renard en Peeters mee. Schuiten wilde het niet met zoveel woorden kwijt, maar hij zal nog meer met het werk van Jules Verne doen. Half juni verschijnt bij uitgeverij Hachette pas teruggevonden, nog onuitgegeven werk van de

Franse SciFi-pionier waarvoor Schuiten het omslag tekent. Met zijn broer Luc staan momenteel geen projekten op stapel. Deze heeft teveel ander werk. Naast strip, fotografie en expositie, hebben ook audiovisuele media Schuitens aktieve belangstelling. Zo verscheen vorig jaar *Herinneringen aan het eeuwige heden*, een boek met Schuitens ideeën voor de tekenfilm *Taxandria* van de Belgische filmer Raoul Servais. De film komt ten tijde van het filmfestival van Venetië in augustus uit. Dan is er nog de eerste Europese HDTV-tekenfilmserie, de *Quarxs*. Die loopt al sinds eind vorig jaar op het betaalnet Canal+ en is aangekocht voor Frankrijk, Engeland en Duitsland. Over Nederlandse uitzending staat nog niets vast. De Quarxs zijn geheimzinnige diertjes, die in onze gewone dagelijkse leefomgeving voorkomen, maar die we voordien nooit te zien kregen. Het gedrag van deze kwelduivels op huishoudformaat verklaart huishoudplagen als lekkende kranen en verstopte wc's. Schuiten verzorgde de grafische conceptie en was co-scenarist van deze korte computeranimatiefilmpjes van Maurice Benayoun.

Schuiten

Matthias Schultheiss heeft zijn blik naar het Oosten gewend. Voor de Japanse uitgeverij Kodansha bereidt hij een omvangrijk projekt voor, dat - althans in het Duits - *Zentrum des Wahnsinns* heet. De samenwerking verloopt echter niet steeds even soepel. Enerzijds trekt men in Japan auteurs aan om verhalen te maken, die afwijken van wat men traditioneel gewend is, maar anderzijds verwacht men van Europese stripmakers dat ze diverse kenmerken van de Japanse strip overnemen. *Propellorman* ligt Schultheiss dan ook nauwer aan het hart. Schulheiss voelt er wel voor om deze serie voort te zetten, maar wacht nog op groen licht van zijn Amerikaanse uitgever. En die wacht weer totdat de verkoopcijfers bekend zijn. Aangezien de Duitse markt helemaal niets heeft te bieden en het evenmin gemakkelijk is om in Frankrijk een goed lopende titel op de markt te brengen, kwam het aanbod van Kodansha goed van pas. Het resultaat zal overigens niet eerder dan medio 1995 in de handel komen.

Na de verzekering dat het een rustige periode is, stak **Herr Seele** uitgebreid van wal. *Cowboy Henk trakteert*, gemaakt op scenario van Kamagurka, zal binnenkort in Duitsland, Zwitserland en de V.S. verschijnen. Het lijkt Herr Seele wel wat om dit gekuifde Belgische exportprodukt de volgende keer weer eens met een gezellig ouderwetse verhaallijn te confronteren, in de traditie van *De paardenschenkers* of *Het geheim van het verhaal*. In afwachting daarvan krijgt Cowboy Henk alvast zijn eigen clavichord. Te beschilderen voor een Nederlands bedrijf, dat het wellicht ook in produktie zal brengen. Los van *Cowboy Henk* en Kamagurka, werkt Herr Seele aan schilderijtjes en tekeningen voor het Vlaamse *Standaard Magazine*. Deze verschijnen ongeveer eens per maand en zijn niet zonder humor. Ander schilderwerk blijft vooralsnog binnenskamers. Het plezier in het tekenen staat op de eerste plaats; tentoonstellen of publiceren komt later wel. Wel direkt verkrijgbaar zijn de boekillustraties die Herr Seele samen met zijn broer maakte voor het boek *De kleine pomo* van Boudewijn Buckinx. Dit boekje over post-moderne muziek verscheen bij uitgeverij Alamiere. Als een rasechte *kleine pomo* schreef Herr Seele toen hij nog een kleine *Bube* was reeds zijn eerste post-moderne stuk. Dit zal binnenkort te beluisteren zijn in het zaaltje dat hoort bij de Firma *Van Herzele*/Schweiger, pianostemmers te Oostende. Ook voor al uw ontstemde klavieren. De Firma dankt u.

Chantal de Spiegelaer en **René Sterne** hebben enige tijd geleden België verruild voor een tropisch eiland in de Caraïbische zee. Ze vertellen jaloersmakende verhalen over alle dagen zon, een prachtige zee en zeer vriendelijke mensen. Gelukkig moet er ook op hun droomeiland gewoon gewerkt worden, en dus zijn ze allebei met een nieuw stripalbum bezig. Voor Chantal is dat het vierde deel van *Madila*, dat de titel *Zelda et moi* draagt. De tekeningen zijn inmiddels ver gereed en binnenkort kan met de inkleuring worden begonnen. Het album is overigens niet voor volgend jaar te verwachten. René werkt aan *Black Bounty*, het vijfde avontuur van *Adler*. *Black Bounty* wordt in twee albums opgesplitst. Het eerste zal volgend jaar verschijnen. Het verhaal is geïnspireerd op de overbekende muiterij op de Bounty, die ergens in de achttiende eeuw plaats had. Uit historische bronnen is bekend, dat de overlevenden via Tahiti op een ander eiland terecht kwamen, waar uiteindelijk slechts één overlevende werd aangetroffen. Wat de rest van de groep is overkomen, is altijd een raadsel gebleven. Adler ontdekt echter een manuscript, dat weleens de oplossing van dit mysterie zou kunnen zijn. Daarmee kan het avontuur beginnen.

Paul Teng heeft net een verhaal afgemaakt voor Lombard. Het heet *Alexander Nevski* en is opnieuw geschreven door **Volkoff**, net als *Sint-Vladimir*. Het moet nog geletterd en ingekleurd worden en zal waarschijnlijk dit najaar verschijnen. Na deze twee one-shots heeft Lombard laten merken dat men graag zou zien dat Teng een eigen serie gaat opzetten. Voor hen is dat commercieel gezien interessanter en voor Teng ook, natuurlijk. De auteur heeft Lombard inmiddels enkele voorstellen gedaan en nu valt te bezien of ze elkaar kunnen vinden. Als het aan Teng ligt, wordt het iets over indianen of over de Russische revolutie, maar wat het uiteindelijk wordt is nog helemaal open.

Daniël Torres meldt, dat hij werkt aan vervolg op *De achtste dag*. Het album staat voor eind 1994 op de planning.

De vaste lezers van *Sjors en Sjimmie* zullen het al wel gemerkt hebben: *Soeperman* is alive and kicking. Het zal dan ook voor hen geen nieuws zijn dat **René Ullenbroek** zich met nieuw elan op Soep gestort heeft. De tekenaar heeft zich samen met scenarist **Willem Ritstier** verplicht om eens in de zes weken een kort verhaal van Neerlands enige echte superheld af te leveren. Het ligt in de bedoeling een album uit te geven als het de stripmakers lukt deze frekwentie ook langere tijd vol te houden.

's Neerlands eeuwig aanstormende talent **Berend-Jan Vonk** gaat/blijft verhaaltjes maken voor de bladen *P.O.S.S.E.* en *Zone 5300*. Een uitgever voor zijn werk heeft zich nog steeds niet gemeld en geld om zijn werk zelf uit te geven heeft hij niet. Dat is allemaal opgegaan aan het maken van de nieuwe cd van zijn bandje De Sufgerukte Wallies.

De heren **Windig en De Jong** hebben alweer enige tijd de draad opgepikt van hun dagstrip *Heinz*. Een dagstrip is een dagtaak -het valt niet mee om leuk te zijn- en veel ruimte voor iets nieuws is er voorlopig niet. Wel staan er herdrukken op stapel. Allereerst van oude, uitverkochte *Heinz*-albums, te beginnen met *Heinz Ahoy!*. Dit najaar zal bij uitgeverij Oog en Blik ook een complete herdruk verschijnen van *Rockin' Belly*.

Het complete werk van Carl Barks

De serie van 17 luxe gebonden boeken met alle klassieke verhalen van de beroemdste Disney-tekenaar Carl Barks. Nu exclusief te koop bij de strip-speciaalzaken.

De serie is jaren geleden gestart in samenwerking met Uitgeverij Loeb voor de delen 1 t/m 6 en compleet verschenen in 1993 in samenwerking met strip-winkel Professor Ich.

Van "Donald Duck Alle klassieke verhalen van Carl Barks" is nog een beperkt aantal series voorradig. Nu, in het kader van 60 jaar Donald Duck *en de komst van Carl Barks naar Nederland in juli 1994, zijn de laatste series te verkrijgen via de strip-speciaalzaken in Nederland.*

17 gebonden delen, 6000 pagina's in zwart/wit voor *f* 49,50 per deel.

Rudolf Kahl: " Kultuur is waar

Het lijkt voor Duitse stripmakers bijna onmogelijk om door te breken in het Nederlandse taalgebied. Met Andreas, Schultheiss en König houdt het wel zo'n beetje op. Een decennium geleden was Rudolf Kahl een andere uitzondering op deze regel. Opgegroeid in Duitsland, belandde hij via Brazilië in Nederland. In het midden van de tachtiger jaren verschenen in het stripblad Gummi *zijn fijngetekende jeugdherinneringen. Zowel naar vorm als naar inhoud week* Herinneringen *nogal af van de verdere inhoud van het blad. Middels gedetailleerde tekeningen en vaak filosofische teksten werd door een gekleurde bril gekeken naar het dagelijks leven in het Duitsland van vlak na de oorlog. Boordevol plannen en ideeën wierp Kahl zich daarna met* Anastas *op de historische strip. Vrij kort nadat met publikatie een begin was gemaakt, ging de uitgever van* Gummi *en* Supergum, *Espee, echter failliet. Sindsdien leek Kahl van de aardbodem verdwenen. De speurtocht naar zijn huidige verblijfplaats leverde aanvankelijk slechts verschaalde telefoonnummers en achterhaalde adressen op. Op het moment dat we de moed bijna hadden opgegeven, reageerde de schrijver/tekenaar echter alsnog, tevreden over het feit dat men in Nederland blijkbaar nog zoek kan raken. Een bloemlezing uit het gesprek met een man die fan is van de tekstverwerker, omdat je die veel minder makkelijk uit het raam werpt dan een typemachine.*

Voor ik bij uitgeverij Espee van Van Wulften terecht kwam, was ik in kontakt gekomen met Bill Dailey, een Amerikaan die comics importeerde. Voor hem had ik wat folders en politieke manifesten geïllustreerd. Hij hield zich ook bezig met seks-uitgaven en had konnekties met Willem de Ridder. Deze laatste gaf in die tijd bladen uit met titels als *Suck* en organiseerde seks-tentoonstellingen in de Melkweg in Amsterdam. Dat alles natuurlijk in het kader van de seksuele revolutie! Dat sloot prachtig aan bij wat Van Wulften deed, dus de overstap van Dailey naar Van Wulften was op zich maar klein.
In een van de eerste *Gummi's* stond een verhaal van Peter Pontiac. Het was een zwartgallige strip over de ondraaglijkheid van het bestaan. Onvolwassenheid kent geen tijd. Ik reageerde door een strip van mezelf naar uitgeverij Espee op te sturen. Een week later stond Van Wulften bij me op de stoep.
Herinneringen is ontstaan naar aanleiding van de vraag van Van Wulften of ik niets kon maken over het Duitsland van vlak na de oorlog. Ik heb hem gezegd dat ik daar toen wel heb gewoond, maar dat ik altijd een sufferdje aan de zijlijn ben geweest. Ik stelde hem voor een verhaal te maken over hoe ik ben opgegroeid. Dat vond Van Wulften uitstekend.

Duitsers hebben geen gevoel voor strips. Met alle populaire kunstuitingen hebben ze moeite. Ze hadden en hebben grote schrijvers en daar blijven ze zich aan vastklampen. Mensen als ik zijn verkeerde Duitsers. Als die naar Duitsland terugkeren, krijgen ze met iedereen ruzie. Duitsers denken dat alles alleen op hun manier funktioneert. Dat idee had ik zelf ook tot in in Brazilië ontdekte dat het mogelijk is dat iets op een niet-Duitse wijze net zo goed kan funktioneren. Aan de Nederlandse humor moest ik in het begin ook wennen, toen ik hier terecht kwam. Nu bekijk ik de Duitsers als een Nederlander. Net als de Russen hebben ze een soor *death wish-humor*: grof, banaal en bijna altijd op de man. Samen met Stevenhagen en De Jager heb ik wel eens geprobeerd *De familie Doorzon* in het Duits te vertalen. We zaten met z'n drieën rond de tafel en hebben ons ziek gelachen. Het werd prachtig, maar het kon niet. Het is dan ook nooit van de grond gekomen. Die humor kan niet in het Duits worden vertaald (inmiddels is *Doorzon* als *Dekker* ook in Duitsland bekend, red.). Voor de verhalen van Schreurs geldt hetzelfde. Omdat Van Wulften het graag wilde, heb ik dat ook een keer geprobeerd. Maar het was godsonmogelijk.

Op het blad *Gummi* is dik geld toegelegd. Dat mocht ook van Van Wulften. Hij zei dat hij het deed teneinde talent om zich heen te verzamelen, dat bij Oberon niet aan de bak kwam. Volgens hem was Oberon *middle of the road*. Er kwam nooit iets behoorlijks vandaan. Het was VNU, dus het stonk. Van Wulften was Jezus Christus die er voor zorgde dat er stripverhalen met meer diepgang in Nederland verschenen. Vooral in het begin was het Nederlandse aandeel echter vaak niet meer dan pis en poep of onzinnige strips van Clerkx waar de koningin in voorkwam. Van Wulften had een redakteur, Dirk van Beek. Toen deze wat meer greep op de zaak kreeg, verschenen er Franse strips die werkelijk niveau hadden. Het goede werk kwam toch voornamelijk uit Frankrijk. De Nederlanders kregen een kans, maar de enigen die daar gebruik van hebben gemaakt zijn Schreurs en de jongens van Prutswerk. En misschien Hein de Kort, al heeft hij nooit leren tekenen.
Wie ook goed was, maar toch niet doorbrak, was Willem Vleeschouwer. Wij tweeën wilden ooit samen een strip maken. Ik had een pessimistisch na-de-bomverhaal à la Hermann geschreven dat Vleeschouwer zou tekenen. Hij kon echter alleen van die karikaturale mannetjes maken. Zelf vond ik dat wel een apart soort charme hebben. Maar hij werd zo ziek van mijn verhaal, dat hij ermee is gestopt. Ik had het eigenlijk zelf moeten maken, maar dan was het wel erg naargeestig geworden.

1

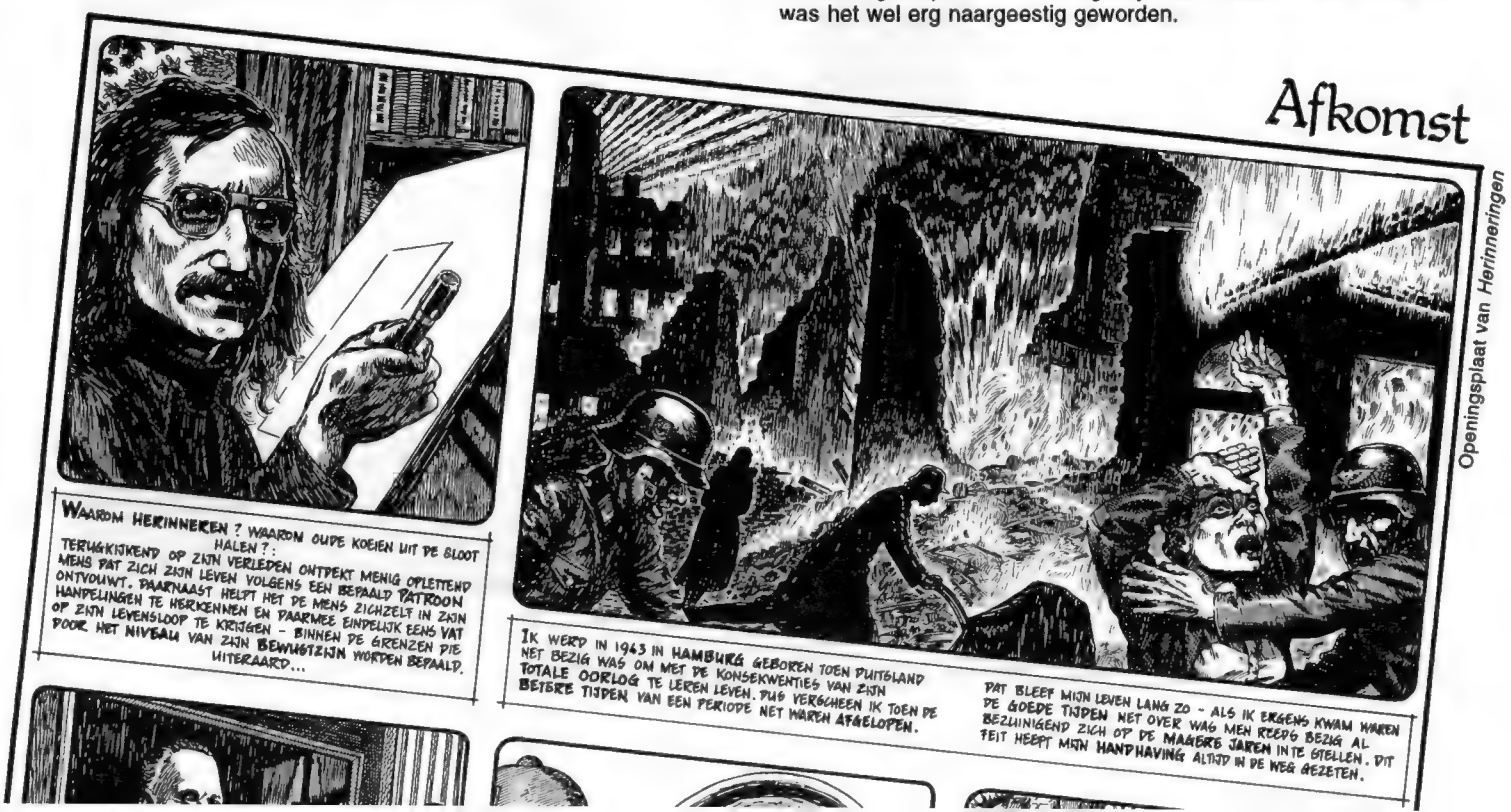
Afkomst
WAAROM HERINNEREN ? WAAROM OUDE KOEIEN UIT DE SLOOT HALEN ?:
TERUGKIJKEND OP ZIJN VERLEDEN ONTDEKT MENIG OPLETTEND MENS DAT ZICH ZIJN LEVEN VOLGENS EEN BEPAALD PATROON ONTVOUWT. DAARNAAST HELPT HET DE MENS ZICHZELF IN ZIJN HANDELINGEN TE HERKENNEN EN DAARMEE EINDELIJK EENS VAT OP ZIJN LEVENSLOOP TE KRIJGEN - BINNEN DE GRENZEN DIE DOOR HET NIVEAU VAN ZIJN BEWUSTZIJN WORDEN BEPAALD. HITERAARD...
IK WERD IN 1943 IN HAMBURG GEBOREN TOEN DUITSLAND NET BEZIG WAS OM MET DE KONSEKWENTIES VAN ZIJN TOTALE OORLOG TE LEREN LEVEN. PLUS VERSCHEEN IK TOEN DE BETERE TIJDEN VAN EEN PERIODE NET WAREN AFGELOPEN.
DAT BLEEF MIJN LEVEN LANG ZO - ALS IK ERGENS KWAM WAREN DE GOEDE TIJDEN NET OVER WAG MEN REEDS BEZIG AL BEZUINIGEND ZICH OP DE MAGERE JAREN IN TE STELLEN. DIT FEIT HEEFT MIJN HANDHAVING ALTIJD IN DE WEG GEZETEN.
Openingsplaat van Herinneringen

de honden tegenaan pissen "

Jef Nieuwenhuis

Zelfportret van Rudolf Kahl uit *Herinneringen*

Ik was een buitenbeentje bij *Gummi*. Niet alleen was ik ouder, maar *Herinneringen* was ook anders. De filosofische passages werden me niet in dank afgenomen. Die teksten onder de tekeningen waren ook nogal afwijkend. Maar ik vind de strip juist zo leuk, omdat je in dat medium twee beschrijvingsvormen hebt. Er is een tekening en er is een tekst. De fout die veel mensen maken, is dat ze in de tekst beschrijven wat het plaatje laat zien. Als dat nodig is heb je niet goed getekend. Wat ik nastreefde was om in de tekst te vertellen wat je niet kon zien. Als je dat goed doet, kun je twee verhalen naast elkaar laten lopen. Je kunt dan bijvoorbeeld in de tekst een gedachtengang volgen of een herinnering ophalen en per plaatje intussen het verhaal door laten lopen. Zó wilde ik altijd stripverhalen maken. In eerste instantie ben ik een illustrator en zo'n tekstballon is een aantasting van de tekening.
Mijn manier van strip maken, betekende wel dat ik het onderste uit de illustratieve kan moest halen. De tekening moest immers een heel verhaal vertellen. Ik haatte *Kuifje* en dat soort troep, omdat in die plaatjes niets gebeurt. Het is alleen maar stilistisch. Die klare lijn stamt al uit het begin van deze eeuw. Het is voortgekomen uit Art Déco en heeft nog iets van de Jugendstil meegekregen. Het heeft ook te maken met met de reproduktietechnieken uit de tijd dat Hergé met *Kuifje* begon. De kranten werden toen gemaakt in hoogdruk en als je daar geen rekening mee hield, liep alles vol. In deze tijd zou hij het nooit zo gedaan hebben. Hij was ook niet de eerste. Maar hij heeft het geperfektioneerd en er een zekere hoogte mee bereikt. Mij stond het niet aan. Ik vond dat je niets aan het toeval over moest laten. Alles wat je wilt laten zien, moet je ook tekenen. Mijn eigen tekeningen waren waanzinnig gedetailleerd. Ik was veel te perfektionistisch en het kostte zeeën van tijd. Maar het gaf me voldoening. Zo moest het. Wel kan ik me voorstellen dat zo'n tekening van Hergé een kind meer aanspreekt. Zijn werk is eenvoudig, duidelijk en kleurrijk. De kinderlijke fantasie maakt het dan tot wat het uiteindelijk zou moeten zijn. Daarom blijven al die mensen die vroeger opgegroeid zijn met *Kuifje*, eraan verslaafd.

Ik ben een groot bewonderaar van Harold Foster. In *Herinneringen* werkte ik met teksten onder de tekeningen. Dat had ik van hem afgekeken. Zoals Kresse, Toonder en Kuhn het deden, deugde het niet. Bij hen werden de teksten niet door de tekeningen bepaald, maar omgekeerd. Dat leest niet prettig. Harold Foster plaatste vanaf het begin de teksten in de plaatjes. Daardoor moesten de onderschriften heel sec zijn, hooguit twee of drie regels. Op een gegeven moment werden in Nederland *Prins Valiant*-albums uitgegeven op basis van de Italiaanse uitgave. De lulverhalen van die Italianen waren zo lang dat de tekst van het ene plaatje overliep in het volgende. Het was troep.
Ook de druk was belabberd. Foster was een perfektionist. Hij liet alles in koperdiepdruk drukken. Je kreeg dan van die zachte, getinte platen zoals je ze vroeger ook in het *Tom Poes-weekblad* zag. Net alsof het allemaal ingewassen was. Die werkwijze was later niet meer te reproduceren.

In Frankrijk kun je met strips kultuur, stijl en standing kopen. Nederlanders hebben nooit iets om stijl gegeven. Als iemand een ander soort schoenen aantrekt, is hij al elitair. In Duitsland had het nog wel gekund, maar Duitsers hebben weer geen gevoel voor strips. Die hebben in het begin zelfs Foster verguisd. Daar zijn strips geen kultuur, net zo min als hier.
Joost Swarte heeft het geprobeerd, maar Nederland is wat dat betreft een boerenland. Hier in Alkmaar kun je het ook merken. De gemeente wil de ingang van de bibliotheek wegstoppen in een steeg waar de honden tegen de deur aan kunnen wateren. Kultuur in Nederland is waar de honden tegenaan pissen. Zeker nu de grote schilders uitgeroeid zijn, is kunst een hobby geworden die je in stilte bedrijft en het liefst ongezien. Het is allemaal kleinzieligheid en knulligheid tot in het oneindige. Zoiets geeft geen basis voor stripverhalen die met kunst in verband kunnen worden gebracht.

De moderne kunst vind ik maar prutswerk. Die mensen zitten alleen maar zichzelf te schilderen. Ik ben meer een liefhebber van de Romantiek. Ik wil kijken naar werk van mensen die een koud beekje in een warm bos kunnen schilderen. Het was niet altijd hoogdravende kunst, maar je kunt er iets van leren en dat is wat ik wil. Ik leerde ook van Rembrandt. Naast mijn stripverhalen had ik vaak een boek liggen met etsen van Rembrandt. Alleen om te zien hoe hij bepaalde problemen had opgelost.

Net als de meeste Nederlanders die in die tijd iets met strips deden, zat ik in de bijstand. Ik had een regeling zodat ik gewoon kon tekenen. Ik verdiende toch niets. *Herinneringen* was in album uitgekomen, maar zakelijk was het allemaal slecht geregeld. Ik was een onbekende tekenaar met een vreemd soort strip zonder kleuren. Bovendien was het album duur voor die tijd. Van de 3000 gedrukte exemplaren zijn er bijna 1000 verkocht. De rest ging naar De Slegte. De laatste 200 albums heb ik zelf bij Van Wulften weggehaald.
Tot overmaat van ramp ontstond er ongenoegen over het *Doorzon Vakantieboek*. Gerrit de Jager had een gloeiende hekel aan Theo van Gogh en wilde de naam *Doorzon* niet verbinden aan een publikatie waaraan ook Van Gogh meewerkte. Van Wulften vond dat dat zijn zaak was. Hij was de uitgever. Toen hebben Stevenhagen en De Jager hun kontrakt opgezegd. Het blad moest uit de winkels worden teruggehaald en herdrukt zonder de bijdragen van Prutswerk en onder een andere naam. Dat heeft kapitalen gekost en Van Wulften ging failliet. Ik vond dat hij zich heel redelijk had opgesteld.
Na het faillisement was het over. Er restte niets. Ik had naar Oberon kunnen gaan, maar met mijn produktiesnelheid had ik daar niets te zoeken. Bovendien zat iedereen destijds te gillen om humor. Serieuze strips waren niet erg in.
Een kennis van me was een tekenstudio begonnen en zocht iemand met ervaring. Zo ben ik in de reklamewereld terecht gekomen. Ik haatte reklame en ik haat het nog steeds. Maar het was de enige manier om aan geld te komen. Als je echter een baan hebt, is er geen ruimte meer om strips te maken. Met strips kun je alleen in je levensonderhoud voorzien als je een goedlopende albumserie hebt. Ik heb niet echt heimwee naar die tijd. Toen ik nog tekende, zei ik altijd dat striptekenaars die de reklamewereld ingingen nooit echte striptekenaars waren geweest. Eigenlijk vind ik dat nog steeds. Ik vond mijzelf echter wel een ware stripmaker omdat ik duidelijke ideeën over het vak had. Strips maken zoals ik dat deed, was op zich prachtig. Alleen was mijn werkwijze veel te kostbaar, dus had niemand er wat aan. Ik was te langzaam en te perfektionistisch.
Met mensen uit de stripwereld heb ik helemaal geen kontakt meer. Ik koop nog wel wekelijks strips in de stripwinkel hier in Alkmaar. Soms vind ik het heel goed, soms vind ik het niets en dan geef ik het weer terug.

Strip Top 75

Het leuke aan een Strip Top is, dat je jouw smaak kunt vergelijken met die van de gemiddelde *ZozoLala*-lezer. Honderdéénentwintig van jullie reageerden op onze oproep en stuurden hun lijstjes in. Dat lijkt niet veel, maar we waren toch wat blij dat onze overige zesduizendachthonderdnegenenzeventig lezers niet de moeite hadden genomen in de pen te klimmen. Dit huidige aantal inzendingen bracht ons al genoeg in tijdnood door soms onleesbare handschriften, zeshonderd verschillende album- en vierhonderd verschillende auteurnominaties en vooral het feit dat iedereen zich zo goed aan de uiterste inzenddatum hield. *"Ik had nog een maandje willen wachten met het insturen van mijn top tienen, in de hoop dat jullie dan prijzen aan het uitreiken zouden zijn. Maar kom, hier zijn ze dan toch,"* schreef Frank Dupont uit Elsene. Hij was blijkbaar niet de enige die er zo over dacht, want met hem stuurden veertig boosdoeners hun lijstjes te laat in. Evengoed een gepast woord van dank aan deze harde kern van lezers. De vele steun- en lofbetuigingen hielden ons in die lange nachten van zweet en turven op de been, zodat alles toch nog op tijd klaar kwam. Bovendien mag het resultaat er zijn: een ranglijst waarin veel modern werk wordt afgewisseld met conventionele albums. Dat geeft dus lekkere stof tot discussie over 'die triviale smaak van anderen tegenover die verantwoorde van jezelf'.
Iets over onze aanpak bij de verwerking van jullie inzendingen. Ieder album kreeg om te beginnen één punt, ongeacht de plaats op het lijstje. Vervolgens kreeg de nummer 1 tien punten, de nummer 2 negen, enz. In tegenstelling tot voorgaande jaren is een eerste plaats niet beloond met extra punten. Dit, omdat velen onder jullie aangaven dat de volgorde op de lijstjes er niet zo veel toe deed. Het vervolg mag duidelijk zijn. Het album met het meeste aantal punten heeft gewonnen. Bij een gelijke score, gaf het aantal vermeldingen de doorslag. Een album dat vaker genoemd is, wordt door een bredere laag lezers gewaardeerd en verdient daarom een hogere eindklassering. Het gaat tenslotte om de smaak van de 'gemiddelde stripliefhebber'. Alhoewel je je natuurlijk af kan vragen in hoeverre deze vertegenwoordigd is de hier gepubliceerde lijst. Het zou interessant zijn om er eens een lijst met verkoopcijfers naast te leggen. Misschien iets voor een volgende keer.

Albums

Achter de albums staan respectievelijk het aantal punten en het aantal vermeldingen genoemd. Tussen haakjes staat vermeld op welke plaats het album stond in de vorige peiling van zes jaar geleden. Toen stond in *Zozolala 37 Minder is meer*, het eerste deel van *Samber*, op de eerste plaats van de Strip Top 100. Deze plaats is nu overgenomen door een nieuwkomer: *De laatste zang van de Malaterres*. De tweede plaats wordt, net als de vorige keer, bezet door *Blake en Mortimer*. Het is opvallend dat deze welhaast antieke strip zich nog steeds zo goed weet te handhaven tussen al zijn jongere broertjes en zusjes. Blijkbaar leeft de *Gele teken*-cultus sterk onder jullie.
Verder veel nieuwe albums in de lijst. Maar liefst 41 nieuwkomers. Van heel recente datum zijn *Maus: En hier begon mijn ellende pas* en *Jeremiah: Drie motorrijders... of vier*, die allebei slechts enkele weken voor de deadline uit kamen. Strips als *Blank Requiem* en *De ijstrein* ruimden het veld voor *Joe's bar* en *Loopgravenoorlog*.

		Album:	P	V
1	(/).	De gezellen van de schemering: De laatste zang van de Malaterres *(Bourgeon)*	208	27
2	(2).	Blake en Mortimer: Het gele teken *(Jacobs)*	206	26
3	(17).	Maus: Vertelling van een overlevende *(Spiegelman)*	198	23
4	(1).	Samber: Minder is meer *(Yslaire/Balac)*	196	29
5	(/).	De Chninkel *(Rosinski/Van Hamme)*	137	17
6	(3).	De dorpsgek van Schoonvergeten *(Comès)*	135	24
7	(85).	Vuren *(Mattotti)*	135	18
8	(/).	Watchmen *(Gibbons/Moore)*	127	19
9	(5).	De jacht *(Bilal/Christin)*	114	15
10	(4).	Thorgal: De schaduwen voorbij *(Rosinski/Van Hamme)*	100	13
11	(/).	Maus: En hier begon mijn ellende pas *(Spiegelman)*	93	11
12	(7).	De ballade van de zilte zee *(Pratt)*	83	10
13	(/).	Loopgravenoorlog *(Tardi)*	82	12
14	(/).	Peter Pan: Londen *(Loisel)*	67	8
15	(27).	Thorgal: De boogschutters *(Rosinski/Van Hamme)*	62	8
16	(/).	Thorgal: De meester van de bergen *(Rosinski/Van Hamme)*	59	7
17	(/).	Largo Winch: Groep W *(Franq/Van Hamme)*	58	7
18	(9).	De toren *(Schuiten/Peeters)*	57	10
19	(20).	Op zoek naar de tijdvogel: De jager *(Loisel/Letendre)*	54	9
20	(42).	Blueberry: Ballade voor een doodskist *(Giraud/Charlier)*	48	5
21	(/).	De eeuwige oorlog: deel 1 *(Marvano/Haldeman)*	46	8
22	(/).	Ruis *(McKean/Gaiman)*	46	7
	(19).	Zwartkijken *(Franquin)*	46	7
24	(/).	De cyclus van Cyann: De BrOn en de SOnde *(Bourgeon/Lacroix)*	46	6
25	(22).	De vrouw van de tovenaar *(Boucq/Charyn)*	44	8
26	(13).	XIII: Zwarte vrijdag *(Vance/Van Hamme)*	43	7
27	(76).	De kinderen van de wind: Ebbehout *(Bourgeon)*	42	6
28	(10).	Op zoek naar Peter Pan: deel 1 *(Cosey)*	40	7
29	(/).	Largo Winch: De erfgenaam *(Vance/Van Hamme)*	39	5
30	(21).	De falangisten van de zwarte orde *(Bilal/Christin)*	38	6
31	(15).	Jeremiah: De winter van een clown *(Hermann)*	38	5
	(39).	Kermis der onsterfelijken *(Bilal)*	38	5
33	(/).	XIII: Dertien contra één *(Vance/Van Hamme)*	38	4
34	(/).	De klaagzang van de verloren gewesten: Sioban *(Rosinski/Dufaux)*	37	7
35	(43).	Blake en Mortimer: SOS Meteoren *(Jacobs)*	36	4
36	(8).	Cromwell Stone *(Andreas)*	35	7
37	(46).	Cyrrus *(Andreas)*	35	5
	(/).	Santa Claus: De legende van de kerstman *(Ploog/Baum)*	35	5
39	(/).	V for Vendetta *(Lloyd/Moore)*	35	4
	(/).	Vixit: De stedendoder *(Kisler/Ralph)*	35	4
41	(/).	De eerste reis *(Baudoin)*	34	4
42	(/).	Het besloten land *(Tardi/Forest)*	33	6
	(/).	Dodelijke spelletjes *(Tardi/Veran)*	33	6
44	(30).	De gezellen van de schemering: De betovering van het Nevelwoud *(Bourgeon)*	33	5
45	(52).	Kuifje: De juwelen van Bianca Castafiore *(Hergé)*	33	4
46	(61).	Corto Maltese in Siberië *(Pratt)*	32	5
47	(/).	Duivelsmond *(Boucq/Charyn)*	32	4
48	(/).	Kling Klang Klatch *(Lyttleton/McDonald)*	31	5
49	(/).	Samber: Ik weet dat je terug zult komen *(Yslaire)*	31	4
50	(/).	Siberië *(Micheluzzi)*	30	5
	(46).	XIII: Alle tranen van de hel *(Vance/Van Hamme)*	30	5
	(46).	Max Fridman: Hongaarse rapsodie *(Giardino)*	30	5
53	(30).	De koorts van Urbicande *(Schuiten/Peeters)*	30	4
54	(30).	John Difool: De incal van het duister *(Moebius/Jodorowski)*	30	3
55	(/).	Joe's bar *(Muñoz/Sampayo)*	29	4
	(/).	Asterix en de Britten *(Uderzo/Goscinny)*	29	4
57	(/).	De weg naar Selma *(Berthet/Tome)*	28	5
58	(/).	John Difool: De vijfde essentie *(Moebius/Jodorowski)*	28	4
59	(/).	Corto Maltese: De Ethiopiërs *(Pratt)*	28	3
60	(/).	Tio Grande: Adios Palomita *(Lamy/Vatine/Clement)*	27	4
	(/).	Op zoek naar tijdvogel: De hoorn van Ramor *(Loisel/Letendre)*	27	4
62	(/).	Largo Winch: Business blues *(Franq/Van Hamme)*	27	3
	(54).	Avontuur zonder helden *(Dany/Van Hamme)*	27	3
	(/).	De man aan het raam *(Mattotti/Ambrosi)*	27	3
	(/).	Jeremiah: Drie motorrijders... of vier *(Hermann)*	27	3
66	(/).	Lugubere verhalen *(Hermann)*	26	3
67	(/).	Storm: De Wentelwereld *(Lawrence/Lodewijk)*	25	4
68	(/).	De hof van Edena *(Moebius)*	25	3
69	(89).	Franka: De ondergang van de donderdraak *(Kuijpers)*	24	5
70	(/).	Gilles de Geus: De revue *(Kolk/De Wit)*	24	4
71	(14).	Ragebol: De droom van de walvis *(Frank/Bom)*	24	3
	(/).	Samber: Revolutie, revolutie *(Yslaire)*	24	3
	(/).	Een kleine moord *(Zarate/Moore)*	24	3
	(34)	Sluiers over de Pont de Tolbiac *(Tardi/Malet)*	24	3
75	(/).	Zeeziek *(Ptiluc)*	23	4

... over de stand van zaken

TEKENAAR:	PUNTEN:	VERMELDINGEN:
1. Rosinski	340	47
2. Bourgeon	339	46
3. Hermann	322	41
4. Giraud/Moebius	315	46
5. Franquin	264	38
6. Schuiten	227	33
7. Vance	214	28
8. Yslaire	210	29
9. Bilal	209	31
10. Lawrence	199	27
11. Tardi	190	24
12. Andreas	187	26
13. McKean	168	20
14. Francq	153	18
15. Loisel	147	27
16. Jacobs	141	21
Mattotti	141	21
18. Pratt	128	19
19. Hergé	113	18
20. Kresse	109	12
21. Kuijpers	107	16
22. Boucq	99	16
23. Segrelles	86	12
24. Swolfs	84	14
25. Uderzo	71	12
26. Sienkiewicz	67	8
27. Dany	62	11
28. Chaland	62	10
29. Cosey	61	11
30. Wijn	58	10
31. Manara	57	10
32. Swarte	56	7
33. Bisley	55	9
34. Giardino	49	8
Eisner	49	8
36. Adamov	49	6
37. Watterson	45	9
38. Prado	44	7
39. Jijé	44	6
Vandersteen	44	6
41. Muñoz	42	7
42. Franz	40	8
43. Barks	39	5
44. Sokal	38	9
45. Kolk	37	7
46. Breccia	37	6
Foster	37	6
48. Berthet	36	8
49. Hubinon	36	6
50. Michetz	35	6
51. Ptiluc	34	8
52. Vink	34	6
Miller	34	6
54. Derib	32	7
55. Walthéry	32	5
56. Morris	31	6
57. Hausman	31	4
58. Comès	30	6
59. Martin	30	4
60. De Smet	29	5
61. Torres	28	4
Hulet	28	4
63. Crumb	28	3
64. Renaud	27	6
65. Servais	27	5
66. Pontiac	26	5
67. Varenne	26	4
68. Matena	25	8
69. Serpieri	25	3
70. Marvano	24	6
71. Altuna	24	3
72. Frank	23	4
Loustal	23	4
Van der Mey	23	4
75. Turk	22	6

SCENARIST:	PUNTEN:	VERMELDINGEN:
1. Van Hamme	707	83
2. Bourgeon	394	51
3. Goscinny	328	45
4. Charlier	261	39
5. Hermann	249	37
6. Moore	242	31
7. Hergé	229	35
8. Pratt	215	26
9. Jodorowsky	212	30
10. Greg	199	30
11. Lodewijk	198	33
12. Jacobs	172	24
13. Tardi	159	21
14. LeTendre	152	24
15. Dufaux	147	20
16. Christin	137	22
17. Andreas	136	20
18. Cauvin	130	19
19. Tome	121	21
20. Franquin	116	21
21. Vandersteen	114	16
22. Yann/Balac	102	18
23. Peeters	101	16
24. Miller	88	11
25. Cosey	86	14
26. Gaiman	85	11
27. Comès	84	16
Yslaire	84	16
29. Sampayo	84	13
30. Giraud/Moebius	79	13
31. Duchateau	75	12
32. Kuijpers	72	12
33. Spiegelman	72	8
34. Watterson	68	13
35. Toonder	64	8
36. Martin	53	11
37. Cothias	52	10
38. Barks	49	7
39. Makyo	48	6
40. Bilal	43	6
41. Kresse	42	9
42. Sokal	42	8
Loisel	42	8
44. Eisner	41	6
45. Swolfs	38	8
46. Giardino	38	6
47. Ptiluc	33	5
48. De Wit	31	4
49. Berthet	30	4
Charyn	30	4
51. Micheluzzi	29	5
52. Desberg	28	6
53. Mattotti	28	4
54. Matena	26	5
55. Crumb	26	4
56. De Jager	24	4
57. De Smet	23	4
58. Derib	22	5
59. Gotlib	22	3
60. Convard	19	5
61. Boucq	19	3
Ceppi	19	3
Manara	19	3
Tillieux	19	3
65. Roep	18	5
66. Servais	18	4
67. Vink	18	3
68. Windig & De Jong	17	3
69. Baudoin	16	2
70. De Groot	15	3
71. Rodolphe	14	4
72. Sleen	14	3
Godard	14	3
74. Toff	14	2
75. Schippers	13	3

Verbazend weinig werk van Nederlandstalige auteurs. Deze werden relatief ook weinig genoemd in de auteurlijstjes. Hebben Nederland en Vlaanderen echt zo weinig te bieden, of brengt jullie favoriete lijfblad het gewoon niet genoeg onder de aandacht? Laat ons eens weten wat jij ervan vindt.
Een contract met God en *Douwe Dabbert: Het verborgen dierenrijk* verdienen nog een aparte vermelding. Zij haalden de Top 75 net niet.

AUTEURS

Zes jaar geleden eindigde Hermann zowel bij de tekenaars als bij de scenaristen op de eerste plaats. Deze suprematie moet hij nu afstaan. Was het bij de albums en de tekenaars tot het laatst toe spannend over wie er zou gaan winnen, bij de scenaristen nam Van Hamme al direct een onoverbrugbare voorsprong op de concurrentie. Met meer dan driehonderd punten verschil laat hij de nummer twee op de lijst, Bourgeon, ver achter zich. Wat een overweldigende overwinning. Het was echt zoeken naar een lijstje, waarop deze veelschrijver niet genoemd stond. Kurt van den Broek uit Heverlee merkte echter op dat *"als hij verder blijft doen met XIII, hij de volgende keer niet meer op mijn lijstje zal staan"*. Groot gelijk, Kurt.
Bij de tekenaars won Rosinski met één punt verschil van, wederom, Bourgeon. Deze laatste kan met twee keer een tweede plaats bij de auteurs en een eerste plaats in de albumlijst, tevreden gaan slapen. Met zo'n populariteit zullen zijn albums voorlopig nog wel even blijven verkopen. Dat geldt natuurlijk zeker voor Van Hamme, die elf albums in de lijst heeft staan. Van zijn nieuwste reeks *Largo Winch*, waar tot nu toe vier albums van zijn verschenen, zijn er drie (!) terug te vinden in het eindklassement.

KLACHTEN

Veel inzenders begrepen niet waarom er geen reeksen mochten worden genoemd. Het ging ons om de albums. *"Ik vind het een probleem om uit bepaalde series die over het geheel sterk zijn, specifieke albums te kiezen. Wat je nu krijgt, is dat de meeste deelnemers hun favoriete series gaan kiezen en proberen om daar een album uit te selecteren. Op deze manier worden grotere series met sterke albums relatief benadeeld, omdat er door de verschillende lezers steeds op andere albums gestemd wordt,"* schrijft Bart van der Looy uit Bergeyk. En hij was niet de enige met die klacht. Daarom volgt hier een kort lijstje met de series, waarvan de meeste verschillende delen zijn genomineerd: 1. *Thorgal* (11 verschillende albums, samen 36 nominaties) 2. *Blake en Mortimer* (5 albums, 34 nominaties) 3. *Kuifje* (13 albums, 20 keer genoemd) 4. *Franka* (9 albums, 15 nominaties) 5. *Suske en Wiske* (9 albums, 14 nominaties) 6. *Storm* (7 albums, 13 nominaties) 7. *Jeremiah* (6 albums, 12 nominaties) 8. *Asterix* en *Blueberry* (beide 6 albums, 12 nominaties) en tenslotte 10. *Comanche* (4 albums, 6 nominaties). *Watchmen* hebben we als één album gerekend, omdat bijna iedereen vermeldde dat het hen ging om de Engelse, integrale uitgave.
Verder vroeg Frank Dupont zich nog af, waarom we geen Gulden Blunder meer uitreiken. Hij wist een goede kandidaat: '*de ultra-katholieken van Lombard, met hun ronduit racistische tempeliersreeks in de collectie Verhalen en Legenden. Moge Ampère branden in de hel.*' Wij sluiten ons hier graag bij aan.
Tenslotte liet Kees van Kempen uit Vlaardingen weten dat er volgens hem in onze rubriek *Het Laatste Oordeel* meer dure album gerecenseerd worden dan 'normaal' geprijsde. *"Zijn die duurdere echt beter, of laten jullie je tevens leiden door commerciële motieven?"* Beste Kees, natuurlijk laten wij ons dat. Had je dat nog niet door? Onze boekenplanken zijn rijk gevuld met kostbare (en vooral gratis) recensie-exemplaren. Sommige uitgeverijen sturen ons albums met de eis (dit is geen grapje) dat we die ook bespreken in ons blad. Zo niet, dan sturen zij ons geen gratis strips meer op. Je snapt dus wel, dat wij al lang geleden voor het grote geld zijn gezwicht. Na het voltooien van dit artikel stappen we in onze door een bekende uitgever gratis ter beschikking gestelde lease-bak, waarna we op Schiphol in zullen checken voor een door een grote distributeur aangeboden snoepreis. Jullie dachten toch zeker niet dat we dit al twaalf en een half jaar voor nop doen?

P.S. De redactie mist nog een leuk zeilbootje. Onze hoopvolle blik is gevestigd op Lombard, zodat we eindelijk in positieve zin kunnen schrijven over die prachtige historische strips van ze.

Bovenstaand artikel werd geschreven door Hans van Soest. Hij telde ook de lijstjes en verzorgde de eindstand.

Mad love, een voorloper van Het gele teken

Mat Schifferstein

Nu Het gele teken *weer hoog gescoord heeft op de ingezonden Top Tien-lijstjes doet Mat Schifferstein een stukje onstaansgeschiedenis van deze klassieker uit de doeken.*

Enkele jaren geleden beschreef ik in *ZozoLala 36* een aantal opmerkelijke overeenkomsten tussen Karl Freunds klassieke horrorfilm *The mummy* (1932) en E.P. Jacobs' strip *Het mysterie van de Grote Pyramide* (1950-52). Freunds oeuvre heeft echter meer sporen nagelaten in dat van Jacobs, zoals zal blijken uit onderstaande vergelijking van *Mad love* (1935) en *Het gele teken* (1953-54).
Bij het lezen van de beschrijving van *Mad love* dient men in gedachten te houden, dat de veronderstelde invloed van deze film er een van inspiratie is: Jacobs heeft de film gezien, wellicht lange tijd voor het maken van de strip, en bepaalde gegevens uit de film (met name interessante visuele scènes) zijn hem bijgebleven en die heeft hij -bewust of onbewust- verwerkt in de strip *Het gele teken.* Qua verhaal zijn er weinig overeenkomsten; het zijn de beelden die indruk hebben gemaakt.

Mad love (gebaseerd op de roman *Les mains d'Orlac* van Maurice Renard) is het verhaal van een man die na een ongeluk de handen van een moordenaar krijgt, en van de chirurg, die ziekelijk verliefd is op de vrouw van die man. Peter Lorre speelt de fraaie hoofdrol als krankzinnige arts. (NB: Dezelfde akteur zou in een eerdere film - *M* van Fritz Lang (1931) - Jacobs eveneens inspireren: in *M* krijgt Lorre op een gegeven moment de "M" van "Moordenaar" op zijn jas gekalkt, wat Jacobs later zou gebruiken als "Mu"-teken op de jas van Blake.)

Parijs. De gerenommeerde chirurg Gogol is zwaar verliefd op de toneelspeelster Yvonne Orlac, die iedere avond optreedt in het Théatre des Horreurs (Griezeltheater). Gogol bezoekt niet alleen elke voorstelling, maar bewondert ook iedere keer het wassen beeld van Yvonne dat in het theater staat; hij zal dit later kopen en mee naar huis nemen. De echte Yvonne bekent hij zijn liefde. Vergeefs want zij is gelukkig getrouwd met de concertpianist Stephen Orlac. Op weg naar Parijs wordt Stephen slachtoffer van een treinongeluk (de film bevat een nachtelijke scène van de verongelukte trein; zie afbeelding, cf. het treinongeluk onmiddellijk na Septimus' verdwijning op plaat 19: 9). Hij overleeft het ongeluk, maar zijn handen zijn reddeloos verloren. Yvonne benadert Gogol, de enige die kan helpen. 's Nachts droomt Yvonne van haar man, de trein en Gogol; op een gegeven ogenblik vermengt de indringende blik van de dokter zich met de wielen van de voortrazende trein (zie afbeelding, cf. Septimus' blik en het effect van zijn hypnotiserende schijf op plaat 47: 11) Gogol besluit, zonder Yvonne of haar man hierin te kennen, Stephens handen te amputeren en hem de handen te geven van een die dag terechtgestelde moordenaar.

De hypnosescène: draaiende treinwielen

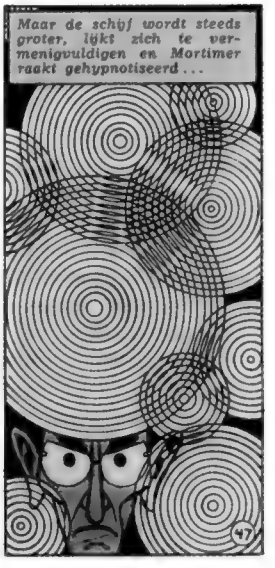

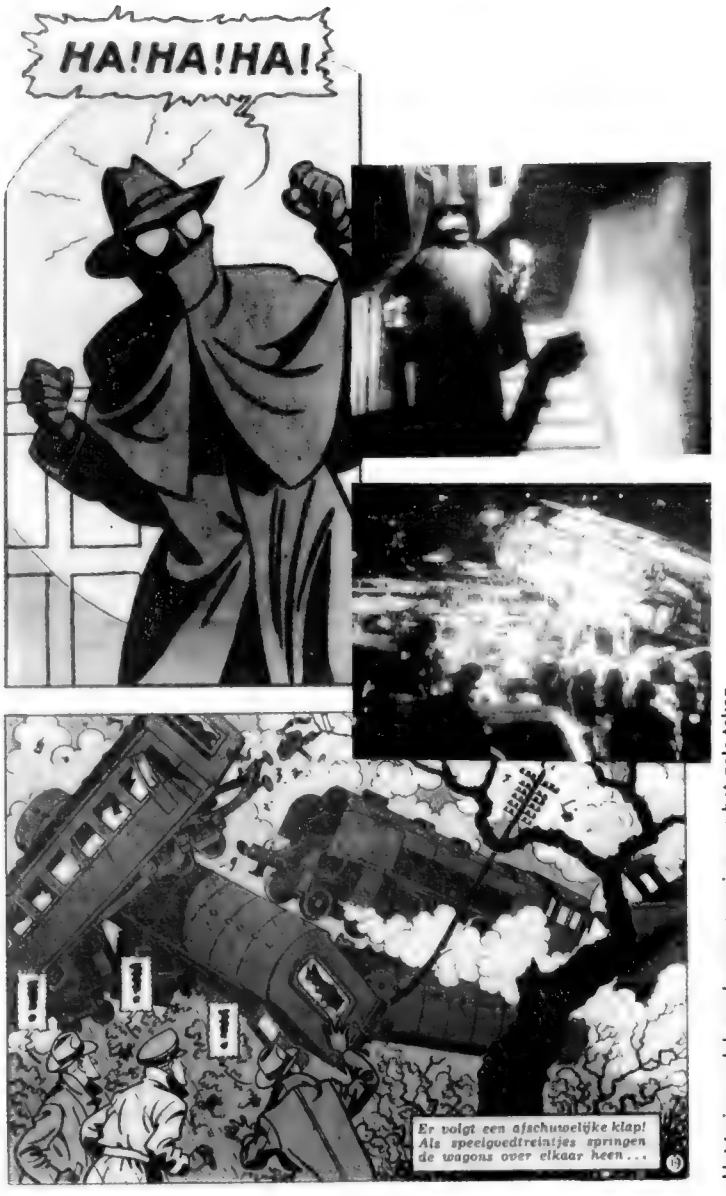

Het treinongeluk en de vermomming van het gele teken

Stephen geneest, maar het pianospelen wil niet meer lukken. Wel blijkt hij opeens goed met een mes overweg te kunnen: als zijn vader, van wie hij geld wil lenen, hem provoceert, slingert hij in woede een mes naar diens hoofd. (Stephens vader, een kalende man met een mager, spits uitlopend gezicht en een haakneus, zou best model hebben kunnen staan voor Septimus; wie het sikje wegdenkt en Septimus' brilletje toevoegt heeft een sprekende dubbelganger!)
Gogol (die we net als Septimus vaak in het witte jasje van de chirurg zien!) merkt dat hij ondanks zijn inspanningen Yvonnes liefde niet kan winnen. Dan besluit hij het lot naar zijn hand te zetten. Hij vermoordt Stephens vader. Vermomd als onbekende overtuigt hij Stephen ervan dat deze de moord gepleegd heeft, doordat hij nu de handen van een moordenaar heeft. Gogols vermomming is goeddeels die van het gele teken: gekleed in het zwart, met hoed en korte cape en een donkere bril, die de ogen ook aan de zijkant afschermt (zie afbeelding); alleen de metalen handschoenen en de nekbeschermer die in de film gebruikt worden, neemt Jacobs niet over.
Stephen wordt gearresteerd, Yvonne gaat in haar wanhoop naar Gogol toe, die nog niet thuis is. Als hij terugkeert, ontdoet hij zich van zijn vermomming (nu is pas te zien dat de bril hetzelfde uiterlijk

Gogol krankzinnig geworden

Miloch in *De valstrik* en foto's: v.l.n.r. Stephens vader, Gogol en vermomming,

heeft als die van het gele teken) en loopt dan naar het wassen beeld toe (in werkelijkheid de echte Yvonne, die de plaats van het beeld heeft ingenomen). Schaterlachend bekent Gogol zijn schanddaad, oog in oog met Yvonne, aan wie het duidelijk wordt dat de man hopeloos krankzinnig is geworden. Deze huiveringwekkende scène roept een andere scène op, namelijk de meest angstaanjagende die Jacobs ooit in beeld gebracht heeft: als Mortimer in *De valstrik* (1960-61) tijdens zijn tijdreis terechtkomt in Milochs laboratorium luistert hij de krankzinnig geworden professor af, die eveneens lachend en zonder zich daarvan bewust te zijn, zijn schurkenstreek bekent (plaat 58: 8-9). Ook uiterlijk zijn de overeenkomsten weer frappant: Miloch is kaal (net als Gogol), gekleed in het pak van een chirurg en draagt een zwarte zonnebril (die Gogol net vóór deze scène heeft afgezet)!

Het slot van de film: Yvonne houdt haar pose als wassen beeld niet langer vol, Gogol tracht haar te wurgen, maar Stephen, in het gezelschap van politiemensen, weet haar te redden: hij werpt zijn mes trefzeker in de rug van de krankzinnige geleerde...

Het mag duidelijk zijn dat bepaalde beelden uit de film bij Jacobs zijn blijven hangen. Een dergelijke beïnvloeding kan heel subtiel gaan: zo wordt in de film regelmatig de kamera gericht op de handen van de moordenaar (die later geëxecuteerd zal worden) en van Stephen Orlac; uiteraard, want in het verhaal wordt gesuggereerd dat deze handen een eigen leven kunnen leiden. Nu was er in mijn herinnering ook iets met de handen van dokter Septimus aan de hand: waren ze abnormaal groot? Bij nalezing werd duidelijk, dat de handen op zich heel gewoon zijn, maar ze vallen in het laatste deel van het verhaal wél bijzonder op: Jacobs kleedt Septimus hier in een doktersjasje met korte mouwen, waardoor zijn blote, behaarde armen en handen opvallend uitkomen (in een strip waarin alle personages korrekt geklede gentlemen zijn). Wat mij betreft eveneens een onbedoelde verwijzing naar *Mad love*, maar de lezer die dit wat al te ver gaat zal ongetwijfeld voldoende hebben aan de meer expliciete voorbeelden.

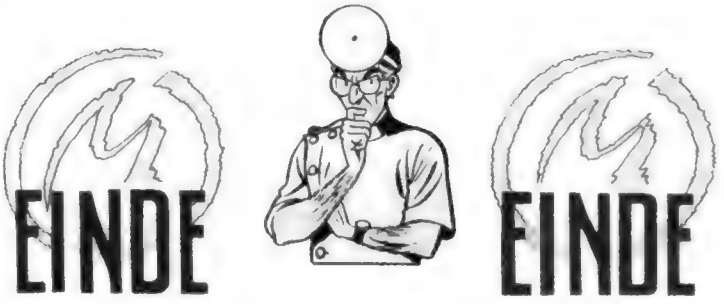

Stryptogramschap

We hadden het beloofd en daar is 'ie dan eindelijk: het Stryptogram (*part three*)! Laat literatuur en lesstof maar in de kast staan, schuif alle spelletjes aan de kant en laat het komkommernieuws voor wat het is. Deze zomervakantie kun je al je masochistische neigingen weer botvieren op het oplossen van deze moeder aller cryptogrammen. Velen hebben ons gevraagd om dit -vanuit een menslievend standpunt- *nooit* meer te doen. Maar wij proefden een smekende ondertoon, die verraadde dat jullie enkel vroegen om meer. Toch zijn wij de kwaadsten niet: bij het verschijnen van dit nummer, is Stichting Korrelatie reeds gealarmeerd.
De regels zijn simpel. Hieronder en naast de puzzel, staan cryptische omschrijvingen van auteurs, albums, personages, etc. Aan jullie de taak om uit te pluizen wie of wat wij bedoelen, om de puzzel zo kompleet mogelijk te kunnen invullen en op te sturen naar:

Stichting Zet.El
Postbus 3145
5003 DC
Tilburg

Jullie hebben tot 31 augustus de tijd, dus we willen geen laffe excuses horen dat je het door je vakantieplanning misgelopen bent. Schuift 't iets? Jazeker! Zoals je misschien al gezien hebt staat in dit nummer ook de uitslag van de Strip-top-75 vermeld. De winnaar mag hieruit vijf albums kiezen! Nummer twee krijgt drie albums en nummer drie krijgt er twee. Resteren nog twee troostprijzen. Twee albums die niet noodzakelijk weggegeven worden aan de beste *runner ups*. Deze albums zijn bedoeld voor de mensen die om een of andere reden uit alle inzendingen naar voren springen. Vanwege een leuke brief, vreemde antwoorden, of een grappige begeleidende tekening. Zelfs puur toeval kan een aanleiding zijn, dus aarzel niet en stuur je oplossing in. Al weet je niet alles, je maakt altijd kans op een prijs. Tenslotte nog even dit: de albums die je wint mag je zelf uitkiezen, maar ze moeten nog wel gewoon leverbaar zijn. We gaan geen antiquarische albums voor je kopen. Veel succes!

HORIZONTAAL
1. Slee voor Jeltsin (7)
3. Een rijk gezin aan de rand van de samenleving (7)
5. Pijnlijke maneschijn (7)
6. Franse zoutwet (6)
7. Geprakte vuurresten om te lachen (8)
8. Dubbele dronkemanspraat in enkelvoud (5)
11. Nederlandse wervelstroom (4)
12. Een dollar voor deze piloot (4)
14. Deze lange lat bevat een dierlijke stof (8)
16. De gek verdwijnt met hoge noot (7)
17. De partner van deze vis is niet OK (6)
19. Klein restje Nederlandse kinderliteratuur (10)
21. Zij zingt een stukje opera (4)
24. Roogdier met lager vetgehalte (9)
25. Zoet hondje (6)
27. Geil hoedje (8)
28. Niet te weinig, deze Engelsman (5)
32. De mol blijft achterstevoren de zanger voor (7)

34. Des rots' (11)
35. Gestoorde Oosterse kraai (5)
36. Opgeblazen uitgever (10)
38. Oversteekplaats voor superhelden (9)
40. Rommelig strand (6)
41. Tom drukt zijn zinnen door (6)
42. Eerste klas vrienden (6)
43. Bomen op bezoek (10)
46. Tussen moeder en de wasmachine zat een plank (10)
49. Kapitein zeehond (3)
51. Na een shot ga je stotteren (5)
53. Noem anders een jochie dat filmster werd (4)
54. Het eerste muntstuk (6)
55. Archaïsche bomengroep doet niet aan de lijn (4+5)
57. Deze agent maakt de bende schoon (4+4)
58. Narcistische vent (10)
61. Een wonder dat ze strips uitgeeft (6)
62. Ramsj boel (4)
63. Pleegvader van een ridder (6)
64. Elf tonic graag en neem er zelf ook e van, zei de Britse speurder (7)
67. De elfenkoning gaf strips uit (6)
69. Matig blad (8)
71. Homo Arachnis Americana (9)
74. Bootschoenen (8)
75. Masculiene papegaai (6)
76. Verse oorlog in de spiegel (3)
77. Museum voor de negende kunst (5)
78. Schapekont (6)
79. Bloeiwijze vol ongedierte (8)

HORIZONTAAL
2. Dreigen met terreur is geen zaak voor een heer van stand (6)
3. Deze kat heeft last van een magnetisch veld (5+4)
4. Er staat achter: voor overgewicht (8)
5. Wat een hond, die Hun (6)
9. Els moet er met haar handen af blijven (4)
10. Vieze liefde, zo te horen (9)
12. Onderwijs voor Varkens? De spelling blijft belabberd! (7)
13. De zoon van water en thee (9)
15. Vietnam heeft 'minder verward dan deze scenarist (6)
18. Die verdraaide voornaam mist een 'O' (7)
20. Hobbyverf veroorzaakt beroerte (11)
22. De inktvis breekt bijna (6)
23. Brandgevaarlijke geneesheer (7)
26. Amerikaans beeld van strips (5)
29. Voor deze strip is onmogelijk een cryptische beschrijving te bedenken (11)
30. Losgeslagen biertroela (10)
31. Handelaar in heldere momenten (12)
33. Met die legerofficier loopt het niet goed af (6+6)
37. Aargh, een viking (5)
39. De joodse jongen blijkt een meisje (3)
43. Plank voor beeldverhalen (10)
44. Deze god speelt op (7)
45. Een kat in de ketchup (5)
47. Altijd dezelfde strips (9)
48. Twee keer zo keurig (5)
50. Dag Johnny (7)
52. Een Spanjaard zegt ja tegen dit paard (5)
56. Gelukkig maar één zet te weinig (5)
58. De man van drinkbouillon (9)
59. Kleyn Engels vat (9)
60. Hij volgt de nieuwste ontwikkelingen op de voet (5)
64. Een gelovige vrouw (8)
65. Hij heeft een krom karakter (8)
66. Italiaanse sauriër die slecht speelde in Dallas, zo te horen (8)
68. Dit duo levert slechte arbeid (9)
70. Van Duin in een um (7)
72. Deze Engelse detective is een gebeurtenis op zich (5)
73. Hij maakt een halve dans in deze staat (7)
75. Maalt hij verkeerd? (5)
77. Opwekkend stripblad (3)

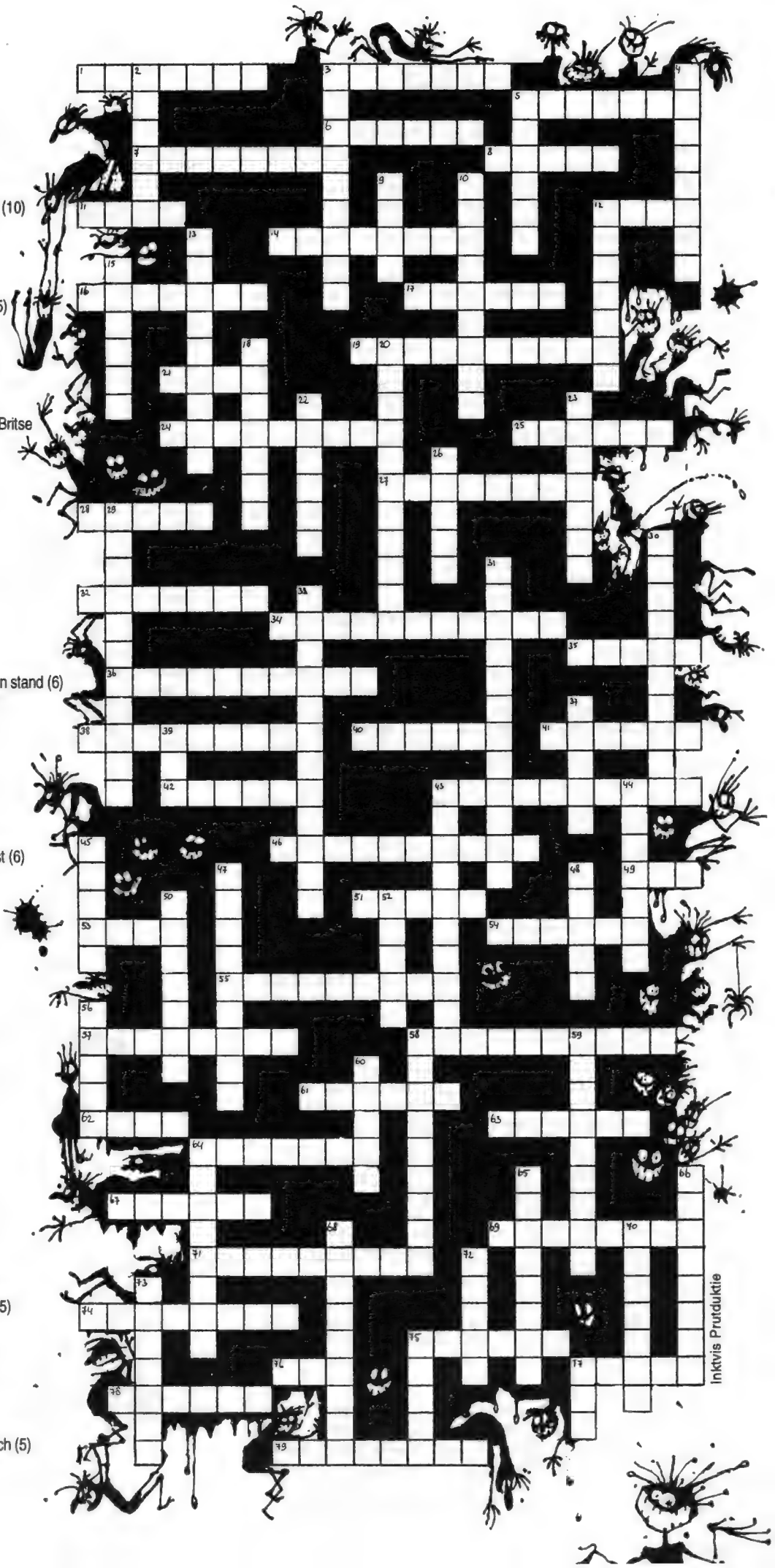

Snapshots

Peter Boel

Het is lente, dacht ik. De tijd van de kruisbestuivingen, of althans de resultaten daarvan. De stripbonzen spelen hier driftig op in. Het is al cross-overs wat de vooruitgezette klok slaat.
DC bijt in mei het spits af met een uitstapje van Superman naar de Milestone-wereld. In een 14-delige serie, verschijnend in mei, juni en juli, zijn er clashes met de series **Hardware** (#17 en 18; McDuffie/Cowan/Rollins; $1.50), **Superboy** (# 6 en 7; Kesel/Grummett/Hazlewood; $1.50), **Icon** (#15 en 16; McDuffie/Bright/Gustovich; $1.75), **Steel** (#6 en 7; Bogdanove/L. Simonson/Batista/Faber; $1.50), **Blood Syndicate** (#16 en 17; Velez Jr./Chriscross/Quijano; $1.50). Volgt u mij nog? Dan heb ik het misschien goed begrepen. Het begint in **Superman: Man of Steel** (#35; L. Simonson/Bogdanove/Janke; $1.50), er wordt een tussenstop gemaakt in **Worlds Collide** (#1; Washington/Leon/Martinbrough), waarvan een Collectors Edition ($3.95) en een Standard Edition ($2.50) verschijnen, en het geheel eindigt met **Static** (#14; Washington III/Leon/Martinbrough; $2.50). Een postbode uit Dakota (Milestone) wordt 's nachts wakker in Metropolis (DC) en alles gaat door elkaar lopen. Gewoon een brainwave van de editors, volgens Dwayne McDuffie (Milestone). Het heeft niets te maken met het obligate jaarlijkse zomeroffensief.
Wie nog meer cross-overgeweld aankan, kijke verder in de Marvel-rekken. Zij reageert met **Force Works** (#1; Abnett/Lanning/Tenney/Garcia; $3.95), een feestje met Iron Man, Scarlet Witch, Spider-Woman, U.S. Agent, Wonder Man en de nieuwe held Century.
Marvel heeft verder **Neil Gaiman** -zie verder **Sandman** Update- weten te strikken voor het project **Marvel Music**. Gaiman werkt samen met Michael Zulli aan de miniserie **Alice Cooper: Last Temptation of Alice** ($4.95). De cover is - en nu allemaal in koor - van **Dave McKean!**
De **Punisher** doet het ook met iedereen. Bij DC ontmoet hij **Batman** in **Lake of Fire** (O'Neil/Kitson/Pascoe; $4.95) en bij Marvel doen ze het nog eens dunnetjes over met de onwaarschijnlijke cross-over met **Archie** (Lash/Buscema/Goldberg; $3.95). Als ik het me goed herinner, verscheen deze serie in Nederland ooit onder de naam Binkie; een vrolijke knul die Monkees-achtige avonturen beleefde met blozende blondjes en daarvoor nooit eerder gestraft werd. 48 pagina's - hou je vast - ZONDER RECLAME!! De cross-over doet mij denken aan het recente optreden van The Village People bij de Bundy's. Als je niks nieuws kunt verzinnen neem je een bord spaghetti met mayonaise, of een biertje van een waterig Hollands merk. Niets is meer heilig.

Occult

Dr. Occult, voor het laatst gesignaleerd als gids van tovenaar-in-spé Tim Hunter in **The Books of Magic**, wordt weer van stal gehaald. DC Vertigo Visions komt met een eenmalig avontuur, geschreven door Dave Louapre (**American Freak: A Tale of the Un-Men**) en getekend door Dan Sweetman (**The Last One**). 64 pagina's voor $3.95. Is Dr. Occult vrouw, man of allebei? Daar lijkt het over te gaan en daar raakt men niet over uitgeschreven.
De roemruchte **Shadow** wordt verfilmd, want ook in Holliewoet hebben ze de strip ontdekt. Dark Horse geeft **The Shadow** (movie adaptation; $2.50) uit, door Kaluta en Goss. Het gaat hier om een beproefde superheld, die de gedachten van mensen kan bevolken en bewolken. Het verhaal speelt zich af in het New York van de jaren dertig; voor de freaks dus.
Bij Blackball Comics gaat men van start met een nieuwe serie op uitvouwbaar posterformaat: het ambitieuze project **Radical Dreamer** (Wheatley; $1.75). Maar wat is nieuw onder het waterige zonnetje? De serie introduceert The Dream Network, een verslavende nieuwe vorm van virtual reality, waarbij de hoofdpersoon een reis maakt naar de krochten van zijn ziel. Je zou zeggen: **Enter Sandman** (met dank aan Neil Gaiman en Metallica).
Piep-piep-piep-piep...**Sandman** Update! De delen 41-49 zijn gebundeld onder de naam **Brief Lives** (DC, $29.95). Dream en Delirium zijn op zoek naar hun verdwenen broer Destruction. Een verhelderend kijkje op de familie The Endless, met special guest Orpheus - zijn hoofd in ieder geval.

Horror

Echte horror is ook in de Verenigde Staten te vinden in de wereld van de rechtspraak. Na **LA Law** is er bij Exhibit A: **Wolff & Byrd, Counselors of the Macabre** (Batton Lash; $2.50), waarin monsters het aan de stok krijgen met het onuitsprekelijk enge Amerikaanse rechtssysteem.
Moord, wraak en verraad in **Button Man: The Killing Game** (Kitchen Sink; $15.95), door John Wagner (**Judge Dredd**) en Arthur Ranson (**Legends of the Dark Knight**). Huurmoordenaars ("button men") worden losgelaten op het Engelse land in het kader van een luguber spelletje.
Judge Dredd zelf blijft Mega-City One horroriseren in een nieuwe serie (DC; $1.95), geschreven door Andrew Hefler en getekend door Mike Avon Oeming. De Amerikanen geven de serie een "meer ironisch dan satirisch" tintje, maar ook Hefler houdt van "shoot'em up stuff". De die-hards kunnen dus gerust zijn. De Judge blijft onze Beste Vriend. Wij hebben geen vijanden nodig.
In **Guns and Robots** (Fantaco; $5.95) bevolken Noel Hannon en Rik Rawling het maffe metalwereldje met robots en doodseskaders die vechten voor een paar minuutjes bij MTV. Science fiction of werkelijkheid? Ook hardrockbandjes zijn hun leven niet meer zeker. Moeten ze maar niet zo occult doen.

Gein

Voor de surrealisten is het smullen bij **Mondo Snarfo** (natuurlijk Kitchen Sink; $2.95). De **Snarf**-traditie van absurde gekkigheidjes wordt voortgezet in een bundeling korte verhalen door all-stars Robert Crumb, Kim Deitch, Bill Griffith, Art Spiegelman, Steve Stiles, Bob Armstrong, onze eigen Peter Pontiac en vele anderen. Aartsvaders van de meligheid zijn William Hanna en Joseph Barbera. Bij Harvey Comics verschijnt **Hanna-Barbera Presents: Wacky Races** ($1.50); een hervatting van een twintig jaar oude doldwaze serie van deze twee dinosaurussen, nu geschreven door Michael Kirschenbaum en getekend door Jeralds en Awley Scott. Knotsgekke kerels zwalken door stad en land in maniakale contrapties.
Dan is nu de tijd gekomen om De Superheld van de Jaren Negentig voor het voetlicht te halen. **Raify Roach** (Bugged Out Comics) is de nieuwe Batman, die niet schroomt om in de grootsteedse vuilnisbakken te duiken in zijn epische strijd tegen de monsterlijke Itchie De Flea. De serie loopt al even; ook uw verslaggever was niet bij de tijd. Koop nu snel deel 4 ($1.95) en alle back-issues!

Archie en The Punisher

Het egoïsme van een tovenaar

Koen Lesage

In 1986 verscheen De vrouw van de tovenaar, *de eerste vrucht van de samenwerking tussen de Franse tekenaar François Boucq en de Amerikaanse schrijver Jerome Charyn. Boucq was op dat moment bekend als auteur van hilarische persiflages op het gewone leven in onze moderne wereld, waarin de belachelijke kanten van vele alledaagse bezigheden worden ontmaskerd door ze tot in het extreme te overdrijven. Deze korte verhalen zijn uitgebracht in bundels als* In de binnenlanden van het alledaagse *en* De pedagogie van het trottoir. *Met* De vrouw van de tovenaar *liet Boucq voor het eerst zien, dat hij ook uitstekend een realistisch verhaal weer kan geven. Charyn was van huis uit schrijver van romans, essays en journalistiek werk en toen nog een nieuwkomer op stripgebied. Hun samenwerking zou enkele jaren later leiden tot* Duivelsmond, *een strip over een in de Verenigde Staten gestationeerde KGB-spion, maar in dit artikel zullen we ons beperken tot hun eerste striproman.*
Waarom acht jaar na dato nog aandacht besteden aan een strip? Volgens ons is De vrouw van de tovenaar *een heel bijzonder stripverhaal, waar veel over te melden valt. Desondanks is er nog niet eerder een artikel over verschenen. Binnenkort komt een herdruk van deze strip uit, en dat is een mooie gelegenheid om er alsnog een analyse aan te wijden.*

Dat de vrouw van de tovenaar *een analyse verdient, wordt snel duidelijk wanneer we het verhaal heel in het kort omschrijven. de strip gaat over de verhouding tussen Edmond, een jonge illusionist, en Rita, de dochter van zijn vroegere geliefde. Edmond en Rita hebben ieder een eigen fantasiewereld. Het droomland van Edmond wordt bevolkt door dieren; dat van Rita door hovelingen. Scènes uit het echte leven en uit beide fantasiewerelden lopen in* De vrouw van de tovenaar *in elkaar over. De auteurs maken het de lezer bewust niet gemakkelijk om uit te maken wat echt is en wat niet. Boucq en Charyn gebruiken de gefantaseerde werkelijkheid van hun hoofdrolspelers als middel om duidelijk te maken wat zich tussen hen afspeelt en om hun gedrag te verklaren.* De vrouw van de tovenaar *laat zich dus niet lezen als een verhaal dat zich in een geheel realistische omgeving afspeelt. Het dient te worden geïnterpreteerd. Voordat we daartoe overgaan, nemen we echter het verhaal eerst door, zoals het zich bij eerste lezing aandient.*

Jockey Franck loopt naar de villa toe

Eerste lezing

Het verhaal begint in 1956 in Saratoga, een dankzij de paardenrennen bekende plaats in de V.S.. Het is zeer warm en er rijden jockeys door een straat. Een van hen, Franck, stapt af en klopt aan bij een villa om een glas water te vragen. Een jong meisje, Rita, geeft hem te drinken. Rita is de dochter van de dienstbode, mevrouw Wednesday.

Nadat de jockey vertrokken is, huppelt Rita achter haar twee witte konijnen aan. De beestjes glippen de trapkast in en Rita gaat hen achterna. In de bergruimte blijkt zich een groot aantal inheemse en exotische dieren te bevinden. Rita spreekt een paard aan en zegt: "Ik ken jou wel! Jij bent Dolores?!". Hierop begint het paard te wenen en een ijsbeer zegt: "Natuurlijk niet! Trouwens, lijkt hij op Dolores?". Daarop verontschuldigt Rita zich en verlaat zij het berghok.

Vervolgens wordt Rita aan het schrikken gemaakt door Edmond, de adolescente zoon des huizes. Edmond vertelt Rita dat hij van haar houdt, maar Rita gelooft hem niet. Dat ergert Edmond. Hij tovert eerst een slang tussen zijn kleren te voorschijn en daarna creëert hij het beeld van Rita's vader, die gesneuveld is in de Korea-oorlog. Rita snelt naar haar doodgewaande vader toe om hem te omhelzen, maar schrikt als ze merkt dat ze Edmond omarmt. Woedend om deze misselijke grap roept zij uit: "Ik haat je!".

Rita gaat mistroostig in een hoekje zitten en wordt daar aangesproken door een aantal personen in de klederdracht van achttiende-eeuwse hovelingen. Zij vertellen haar dat zij verwacht wordt voor haar huwelijk met Edmond. Plotseling bevindt zij zich, gekleed als een prinses, in een reusachtig paleis, maar Edmond komt niet opdagen. Alle hovelingen verdwijnen één voor één. de laatste komt haar melden dat het huwelijk afgelast is. Rita wil er het fijne van weten en gaat op zoek naar Edmond. Wanneer ze een trap in het paleis oploopt, verandert deze in de zoldertrap van de villa waar ze woont. Op zolder ontdekt Rita dat Edmond en haar moeder daar met elkaar de liefde bedrijven. Ontgoocheld rent ze naar beneden. Ze jaagt haar twee konijnen weg, die hun toevlucht zoeken in de hoge hoed van Edmond.

Vervolgens worden enkele jaren overgeslagen. Edmond, Rita en haar moeder hebben Saratoga verlaten. Edmond is een professioneel tovenaar geworden en zowel Rita als haar moeder nemen deel aan zijn optreden. We bevinden ons in een Moskous theater. De act begint met een hypnosenummer. Edmond hypnotiseert Rita's moeder en berijdt haar als een paard. Gelach alom van het publiek. Daarop verschijnt Rita vanuit het niets, gezeten op een echt paard, dat met haar door een hoepel springt. Edmond laat het paard in vuur opgaan. Rita daalt neer, gekleed als een prinses en met de vleugels van een vlinder. Stormachtig applaus is hun deel.

In de daaropvolgende jaren worden hun optredens steeds succesvoller. Rita wordt stilaan volwassen. Edmond vertoont steeds meer belangstelling voor haar en geeft haar langzamerhand een belangrijker rol in de act. Edmond stelt tenslotte zelfs voor dat Rita's moeder er maar helemaal mee moet ophouden en Rita's kleedster kan worden. Dat neemt Rita's moeder niet en zij stapt op. Edmond loopt haar achterna, neemt een verontschuldigende houding aan en kust haar. In de weerspiegeling van een paar ruiten verschijnen even de dieren uit de trapkast.

Edmond doet nu ook de hypnosesessie met Rita. Tijdens en optreden wil hij haar laten huppelen als een lammetje. Dat mislukt. Rita transformeert tot weerwolf en valt Edmond aan. Op het moment dat hij gedood dreigt te worden, zegt Edmond: "Hou op, Rita! Ik hou van je!". Daarop verandert de weerwolf weer in Rita.

Vier jaar later, het is inmiddels 1967, trouwen Edmond en Rita in München. Hun huwelijksnacht verloopt echter slecht. Rita kan er zich niet toe brengen om met Edmond te vrijen. Zij herinnert zich nog te goed wat er tussen Edmond en haar moeder is geweest. Hierop wil Edmond Rita's moeder terugsturen naar Saratoga, maar Rita verhindert dat.

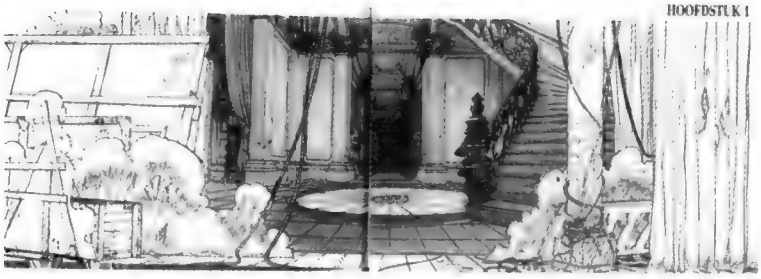

Een succesvolle tournee doet het probleem naar de achtergrond verschuiven, maar kan niet verhinderen dat Rita's moeder meer en meer vereenzaamt. Tenslotte overlijdt zij, alleen op haar hotelkamer. Rita beschuldigt Edmond van moord door verwaarlozing, maar hij antwoordt daarop: "Heus? En wie was dan mijn mooie handlangster?". Hierop beseft Rita haar schuld en breekt zij met Edmond.

Vervolgens vinden we Rita terug, wandelend over een kade, met haar koffer in de hand. Op een bruggetje komen haar hovelingen haar tegemoet. Ze nodigen haar uit voor een feest, maar Rita gaat deze keer niet met hen mee. De hovelingen verdwijnen in de mist en Rita gaat alleen verder.

Enkele maanden later woont Rita in New York. Ze heeft werk gevonden in een hamburgertent. In de zaak kijken vier mannen naar een schorpioenengevecht. Het gevecht gaat tussen de schorpioen van Ross en die van een Vietnamveteraan. De andere twee mannen zijn vrienden van Ross. De schorpioen van Ross wint en Ross probeert van de situatie misbruik te maken door Rita aanvances te maken. De Vietnamveteraan neemt haar echter in bescherming.

Na haar werk loopt Rita naar haar kleine huurkamer, niet ver van Central park. Daar mijmert zij over haar leven en over Edmond. Vanuit een spiegel wordt zij toegesproken door haar overleden moeder, die stelt dat zij Edmond zal moeten terugvinden. Rita verzet zich daartegen en vlucht de kamer uit om doelloos rond te dwalen in New York. Ongelukkig genoeg stuit zij in Central Park op Ross en zijn trawanten, die haar proberen te verkrachten. Zij kan zich echter losrukken en vlucht dieper het park in. Ze komt tot stilstand, ziet een man op een bank zitten en zegt: "Edmond?? Ben jij dat, Edmond?".

De volgende ochtend gaat Rita weer naar haar werk. Daar vertellen politieagenten over een gruwelijke moord in Central Park. Het slachtoffer werd volledig aan stukken gescheurd. 's Nachts wandelt Rita opnieuw door Central Park en spreekt er een vreemde aan alsof het Edmond is. De man denkt echter dat Rita een nummertje wil maken begint haar op te geilen. Rita verandert daarop in een weerwolf en verscheurt de man. Zij is dus de moordenaar van Central Park. Ze zal het zich echter niet herinneren.

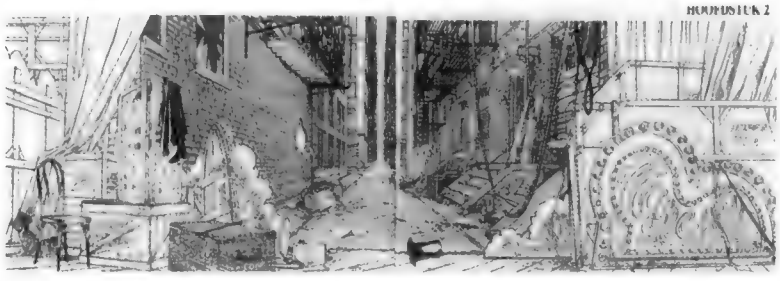

Aan het onderzoek naar de moorden wordt meegewerkt door inspecteur Velvet Verbone. Hij blijkt helderziende te zijn. Door middel van contact met voorwerpen die aan een bepaalde persoon toebehoren, leert hij die persoon kennen. Zo komt hij Rita snel op het spoor. Hij bezoekt haar op haar kamer en verijdelt daar een aanslag op haar leven, beraamd door Ross.

Ondertussen heeft ook de Vietnamveteraan contact gezocht met Rita. Hij vertelt haar hoe hij in Vietnam een meisje had, waar hij zielsveel van hield. Zij kwam om bij een explosie, waarbij hijzelf ook een hand verlor. Rita lijkt sprekend op dat meisje.

Diezelfde avond gaat Rita opnieuw naar Central Park, waar zij deze keer inspecteur Verbone ontmoet. Rita spreekt hem echter aan alsof hij Edmond is en Verbone speelt mee. Hij stelt dat zij Edmond moet volgen en herinnert haar aan de grandioze wereldtournees. Daardoor staat Rita op het punt te veranderen in haar weerwolfgedaante als, plotseling, de Vietnamveteraan opdaagt en Verbone aanvalt.

Op dat moment blijkt dat de hele zaak een hinderlaag van de politie was. Zij menen met de moordenaar te maken te hebben en schieten de Vietnam,-veteraan neer. De laatste woorden van de man zijn: "Rita! Nu kan ik je niet meer beschermen."
Rita besluit na dit voorval terug te keren naar Saratoga. Zij en een gepensioneerde jockey zijn de enige reizigers in de bus. Hij vertelt haar dat hij in een rusthuis voor jockeys verblijft dat gerund wordt door: "Dolores, 'n ex-hoer."

Rita dommelt in en droomt dat zij samen met Edmond op weg is naar Saratoga. Zij is opnieuw het kind, gekleed als een prinses en met de vleugels van een vlinder. Edmond is net met haar getrouwd en ze gaan in het ouderlijk huis van Edmond wonen. Daargekomen rijst het huis op uit het water. Er is een welkomstcomité dat bestaat uit Dolores en een aantal jockeys. Rita ontdekt echter achter een gordijn een doodgeschoten ijsbeer met soldatenkleren aan en roept uit: "Edmond! Hier wil ik niet wonen!"

In een besneeuwd Saratoga gaat Rita naar Edmonds ouderlijk huis, maar dat blijkt het reeds vermelde rusthuis te zijn geworden. Via een bergruimte gevuld met in folie verpakte, opgezette dieren verschaft zij zich stiekem toegang. Rita ontmoet de jockey, Franck, opnieuw en hij brengt haar naar een zaal waar een vreemd feest aan de gang is. Op de feesttafel ligt een gevild paard en aan het hoofd van de tafel zit Dolores. Zij verwelkomt Rita en nodigt haar aan tafel. Na enige tijd komt ook Edmond opdagen. Hij blijkt de dienstknecht te zijn. Rita verklaart voor Dolores en de jockeys dat Edmond haar man is. Daarop kust zij hem en draagt hem op zijn krachten te tonen.

Edmond richt zich op en laat Dolores slangen spuwen. Vervolgens wekt hij het gevilde paard tot leven. De jockeys beginnen het paard prompt te bevechten en er ontstaat brand. Rita en Edmond slaan op de vlucht, achterna gezeten door Dolores. Terwijl zij vluchten, zien wij hoe er schijnbaar ook op andere plaatsen, die eerder in het verhaal voorkwamen, brand uitbreekt. Rita en Edmond houden zich schuil in de bouwvallige serre. Dolores komt de serre binnen en roept Edmond op om Rita te laten vallen. Edmond reageert daar

Rita als kindsterretje in Moskou

niet op en plots breekt onder het gewicht van de sneeuw een zwaar stuk glas af. Het valt en spietst Dolores aan de grond. Arm in arm verlaten Rita en Edmond daarop de serre. Zij worden omgeven door een bont gezelschap van dieren en hovelingen.

Sleutels tot de interpretatie

Wat moeten wij nu denken van dit verhaal? Bij een eerste lezing is het op zijn minst verwarrend. Het komt de lezer voor alsof er twee verhaallijnen zijn. Eerst is er de evolutie van de driehoeksverhouding tussen Edmond, Rita's moeder en Rita, en daarna wordt het verhaal een soort psychologische thriller over de moordenaar van Central Park. Maar dat alles valt nog enigszins te volgen. Vanaf het moment dat Rita terugkeert naar Saratoga worden de gebeurtenissen buitengewoon bizar.

Het gebeuren wordt zó ongerijmd, dat de lezer gedwongen wordt om zich te bezinnen. Een bezinning die uiteindelijk moet leiden tot het besef, dat men op een dwaalspoor gebracht is. *De vrouw van de tovenaar* moet namelijk gelezen worden op een symbolisch niveau. Tekst, tekeningen en kleuren vertellen via personages en gebeurtenissen over een strijd tussen abstracte ideeën. De lezer van *De vrouw van de tovenaar* moet door die personages en gebeurtenissen heen kijken om door te dringen tot de essentie van het verhaal.

Hebben de auteurs het daadwerkelijk zo bedoeld? Om deze vraag te beantwoorden, volstaat het om *de omkadering* van het verhaal in detail te bekijken. Er zijn, om te beginnen, de voor- en achterkant van het album (die in de franstalige versie ook nog kunnen worden uitgeklapt). De voorkant toont ons Rita, Edmond en Rita's moeder tijdens een optreden. de tekening loopt door op de achterpagina en daar zien wij drie jockeys, een aantal dieren en een hoop toneeldecors. De jockeys en de dieren staan ook op het toneel. Als men bovendien de decors wat nader bekijkt, merkt men dat zij de plaatsen voorstellen waar het verhaal zich afspeelt: New York met zijn wolkenkrabbers, het Kremlin in Moskou en het ouderlijk huis van Edmond.

Deze cover is niet zomaar een plaatje uit het verhaal. Het is een sleutel tot de interpretatie. De auteurs zeggen ons hier: "Wij voeren een toneelstuk op. Die jockeys en die dieren zijn slechts figuranten. De plaatsen waar het verhaal speelt, zijn niet meer dan knap getekende decors." Zij laten het bovendien niet bij deze ene indicatie. Zij ondersteunen deze stelling nog eens door systematisch tussen elk hoofdstuk een betekenisvolle dubbele pagina in te lassen. Op die pagina's ziet men telkens, in kleur, het centrale decor van dat hoofdstuk, omringd door, in zwart-wit, de achterzijdes van andere decorstukken.

Om tot een zinvolle interpretatie van *De vrouw van de tovenaar* te komen, moet men zich dus ontdoen van de decors en de figuranten. Wat overblijft zijn dan de *hoofdpersonages* en wat zich tussen hen afspeelt. Er zijn, volgens mij, vier hoofdpersonages. Twee daarvan liggen voor de hand: Rita en Edmond. De twee andere zijn: Dolores en Rita's moeder.

Dat Dolores ook een hoofdrolspeelster is, vergt wel enige toelichting. De naam Dolores is namelijk van toepassing op verschillende personen. Dolores is zowel de directrice van het bejaardentehuis als het kamermeisje dat het lijk van Rita's moeder ontdekt. Zij speelt bovendien de rol van Edmonds moeder in het eerste hoofdstuk. Dat laatste wordt nergens expliciet vermeld, maar valt af te leiden uit de eerste vijf pagina's van het verhaal. Dolores is, tenslotte, een tovenares. De aandachtige lezer kan dat afleiden uit hoofdstuk 4, pagina 9, midden bovenaan, waar op een affiche te lezen staat: "Dolores: Queen of Magic".

Deze vier personages voeren een stuk op, dat draait rond de keuze tussen twee verschillende manieren om met mensen om te gaan. Enerzijds kan men samenleven op basis van egoïsme, het vooropstellen van zichzelf. Een dergelijk streven botst altijd met dat

Een winterse scène in New York met Rita als *face in the crowd*

van anderen. De enige manier om dan samen te leven, is via overheersing en strikte hiërarchie. Dit is een samenlevingsmodel dat verpersoonlijkt wordt door Dolores en Rita's moeder. Dolores staat aan het hoofd van de jockeys. Rita's moeder blijft gedurende het gehele verhaal in een dienende functie. Wij zien haar achtereenvolgens in de rol van dienstmeid, gehypnotiseerde en kleedster.

Anderzijds kan men samenleven op basis van altruïsme, rekening houdend met de ander. Een dergelijke houding is een basisvoorwaarde voor een liefdevol leven. Edmond en Rita beweren van elkaar te houden, maar leven op basis van egoïsme. Houden van en egoïsme zijn echter niet te verzoenen en dat is de essentie van *De vrouw van de tovenaar*.

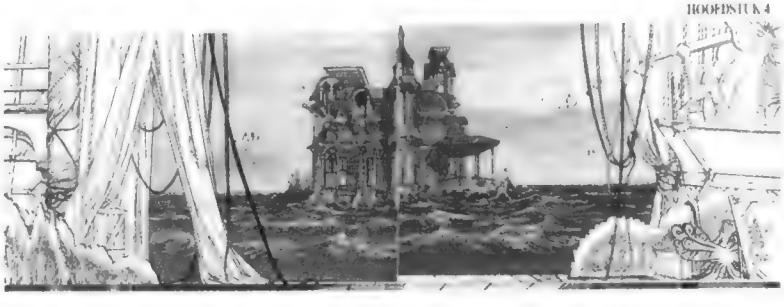

De auteurs hebben deze symboliek nog versterkt door magische elementen te introduceren. Dit mag niet echt verwonderen. Het verhaal heet tenslotte toch *De vrouw van de tovenaar* en zowel Edmond als Dolores zijn tovenaars. De auteurs hebben drie van de vier personages een eigen magische wereld gegeven. Rita stapt af en toe in een sprookjesachtige wereld bevolkt door hovelingen. Edmond is in staat een volledige dierenwereld op te roepen en Dolores heerst over een wereld, bevolkt door jockeys.

Elk van deze werelden heeft iets minder met de werkelijkheid te maken dan de andere. Dat heeft te maken met de *symboliek* achter elk van deze personages. Dolores' wereld van overheersing vertoont grote gelijkenis met de alledaagse werkelijkheid en jockeys passen daar goed in. De dierenwereld van Edmond is een randgeval, net als zijn houding ten opzichte van liefde en relaties. Enerzijds zijn er dieren die heel goed in onze wereld passen. Anderzijds zijn er zeer exotische dieren, waaronder een sprekende ijsbeer.

Rita's hofwereld heeft totaal geen band meer met de werkelijkheid. men zou haar streven naar een vorm van hoofse liefde bijna utopisch kunnen noemen, wat goed overeenkomt met het irreële van haar hofwereld. Tenslotte is interessant, dat het vierde personage, Rita's moeder, geen eigen magische wereld heeft. Dat komt omdat haar bestaan van onderdanigheid totaal ontdaan is van magische elementen. Zij leeft in een rauwe, alledaagse wereld zonder betovering.

Liefde en medeleven of, anders gezegd, een gedrag op basis van altruïsme vormen de basis voor de kracht van de magische werelden. Dit is vooral frappant bij Edmonds dierenwereld. Telkens als Edmond een stap zet in de richting van een liefdevolle houding wordt zijn dierenwereld uitgebreider, poëtischer en levendiger.

Edmond kust Rita's moeder: terugkeer van de dierenwereld

Als laatste element is er tenslotte nog het *kleurgebruik* als sleutel tot de interpretatie van *De vrouw van de tovenaar.* De inkleuring associeert namelijk systematisch rood met egoïsme en groen met altruïsme. Zo hebben de jockeys rode kleren aan en is de Vietnamveteraan altijd in het groen gekleed. Veelal is de inkleuring echter subtieler dan dat en is de pagina een mengeling van groen en rood. Daarbij domineert rood nogal eens omdat, in dit verhaal, overheersing meestal sterker is dan medeleven. In dit verband kan nog gewezen worden op de naam van het personage Ross. Door de expliciete verwijzing naar de kleur rood weet de lezer precies aan welke kant hij staat.

Tweede lezing

Met deze sleutels tot de interpretatie in de hand kunnen wij nu overgaan tot een nieuwe lezing van *De vrouw van de tovenaar.*

Hoofdstuk 1 begint met de scène waarin de jockey, Franck, aan Rita een glas water vraagt. Rita geeft hem dat ook en betoont aldus haar medeleven en onzelfzuchtige instelling. In het kleurenpalet van deze scène zien wij een overvloedige aanwezigheid van de kleur groen.

Daarna ontmoet Rita de dieren uit Edmonds dierenwereld in de trapkast. Hun situatie is dubbelzinnig. Zij zitten in een hok, maar voelen zich al bij al nog goed. Enkel het paard weent. Het heeft erg te lijden onder de overheersing van de jockeys. Merk hierbij ook op dat het de ijsber is die Rita een arm om de hals slaat en haar toespreekt.

Vervolgens is er de ontmoeting tussen Rita en Edmond, waarin reeds duidelijk het kernconflict naar voor gebracht wordt. Edmond stelt dat hij van Rita houdt. Zij ontkent dat. Hij gedraagt zich namelijk niet hoffelijk genoeg. Rita heeft daarin gelijk. Edmond's misselijk grappen bewijzen duidelijk dat hij weinig rekening houdt met de gevoelens van anderen.

Ondertussen werd Dolores reeds een paar maal in beeld gebracht als de moeder van Edmond. Zij zit op haar knieën in de tuin te werken en snoeit er zo veel mogelijk groen. Het is echter duidelijk een onbegonnen zaak, wat het overwicht van altruïsme in deze aanvangsfase symboliseert. De liefde in deze aanvangsfase is echter niet die tussen Rita en Edmond, maar die tussen Rita's moeder en Edmond. Edmond neemt in hun relatie een dominante houding aan. Deze liefdesscène is dan ook met zachtrode tinten ingekleurd.

Ook Rita's hoofse wereld werd ondertussen in beeld gebracht. Merk hierbij op dat Rita als speelkameraadjes twee konijntjes heeft, die er ook in haar hofwereld bij zijn. Hieruit blijkt dat er een vermenging mogelijk is tussen twee magische werelden. Dieren horen echter bij de fantasiewereld van Edmond. Wanneer Rita haar moeder en Edmond vrijend heeft aangetroffen, jaagt ze haar konijntjes weg. Daarmee zet ze zich af tegen Edmond. Op het volgende plaatje vluchten de konijnen in zijn hoge hoed.

Het verhaal maakt dan een sprong en wij bevinden ons in een Moskous theater. Edmonds optreden toont duidelijk aan hoezeer de relatie tussen Rita's moeder en Edmond verziekt is. Rita's moeder wordt in het optreden diep vernederd. Rita verzet zich daar niet tegen, integendeel. Zij speelt een hoofdrol in het optreden en berijdt zelfs een paard, wat symbolisch is voor de uit egoïsme voortvloeiende overheersing.

De liefde die er tussen die twee was, is nu praktisch volledig verdwenen en het egoïsme triomfeert. Dat blijkt ook duidelijk uit de randgegevens. Niet alleen is de hoofdkleur tijdens het optreden rood, maar het magische is praktisch volledig verdwenen. Edmonds dierenwereld is gereduceerd tot twee exemplaren. Er is het paard dat door Rita bereden wordt en in de coulissen staat een gemuilkorfde ijsbeer.

Dat het juist de ijsbeer is, die overblijft, is logisch. In *De vrouw van de tovenaar* wordt namelijk ook een associatie opgeroepen tussen warmte/koude enerzijds en altruïsme/egoïsme anderzijds. De ijsbeer is, als dier, bij uitstek geschikt om de koude, die geassocieerd wordt met het dominante egoïsme, te symboliseren. Het is dan ook niet toevallig dat deze scène zich afspeelt in de vrieskou van het winterse Moskou.

De ultieme vernedering voor Rita's moeder is dat Edmond haar uit het optreden zet. Merk hierbij op dat de kus die hij haar geeft na ruzie iets van zijn magische dierenwereld terugbrengt. Rita is in deze fase van het verhaal Edmonds bondgenoot. Zij keurt zijn houding niet af en geniet van het succes van de optredens. Dit blijft echter niet zo. Rita is een volwassen vrouw geworden en begint te beseffen dat Edmond haar moeder misbruikt heeft. Als hij dan nog ook aan Rita zijn wil wil opleggen, komt zij in opstand vanuit het diepst van haar wezen. Zij wordt een weerwolf die Edmond aanvalt.

Die transformatie tot weerwolf vergt enige verklaring. Rita houdt van Edmond, maar hij wil ook haar misbruiken. Haar liefde slaat daardoor om in blinde haat. Een gevoel dat dit keer niet leidt tot een versterking van zijn magische dierenwereld, maar tot de creatie van een onnatuurlijk dier: een weerwolf. Edmond moet bijgevolg proberen deze haatgevoelens weg te werken en hij doet dit, heel gepast, met een liefdesverklaring.

Deze scène beëndigt het eerste hoofdstuk en doordat Rita Edmonds liefdesverklaring aanvaard heeft, is zij nu de vrouw van de tovenaar geworden.

Hoofdstuk 2 vangt aan met het huwelijk van Rita en Edmond. Merk daarbij op dat de heiligenbeelden in de kerk eigenlijk versteende dieren voorstellen en dat hun huwelijksbed versierd is met opgezette pauwen. Deze twee gegevens symboliseren de verdere

teloorgang van Edmonds magische wereld. Een teloorgang die bevestigd wordt door de verdere gebeurtenissen. Rita verhindert wel het wegsturen van haar moeder, maar accepteert haar blijvende verwaarlozing, wat uiteindelijk leidt tot het overlijden van haar moeder.

Interessant hierbij is, dat het lijk gevonden werd door het kamermeisje Dolores. Men kan aldus vermoeden dat Dolores een hand gehad heeft in het overlijden. Men kan echter ook stellen dat Rita's moeder overleden is door een gebrek aan medeleven of, anders geformuleerd, door het egoïsme van Rita en Edmond.

Rita is zich bewust van haar aandeel in de dood van haar moeder en van het feit dat haar huwelijk met Edmond een mislukking is. Zij verlaat Edmond dan ook. Haar droom ligt aan diggelen. Dat wordt mooi geïllustreerd in de scène, waarin Rita over een kade naar een brug loopt. Zij steekt de brug over, terwijl haar hovelingen en een ijsbeer - het symbool voor Edmond - de andere kant op gaan. Rita laat haar fantasiewereld derhalve achter.

Er is geen magie meer in haar bestaan. Haar rest nog slechts een harde, meedogenloze wereld. Wij treffen haar aan in New York, ergens in de achterbuurten, arm en totaal vereenzaamd.

Het schorpioenengevecht - niet toevallig rode dieren - in de hamburgertent illustreert nog eens het overwicht van Dolores. De schorpioen van Ross wint en de Vietnamveteraan verliest. Aangezien de Vietnamveteraan een groen jasje draagt, mogen wij er van uit gaan dat hij aan Rita's kant staat. Onwillekeurig doet het personage van de Vietnamveteraan ook denken aan Rita's vader, die gestorven is gedurende de oorlog in Korea.

De scène op Rita's kamertje in New York waarin zij wordt toegesproken door haar overleden moeder, maakt duidelijk dat Rita verlangt naar een hereniging met Edmond, maar niet als dat op dezelfde basis als vroeger moet. Zij staat dus voor een verscheurende keuze. Kiezen voor Edmond is, op dat moment, kiezen voor een leven van succes en welvaart, zonder echte liefde. Kiezen voor een leven zonder Edmond brengt haar echter ook alleen maar ellende. Dat wordt nog eens onderstreept als zij in Central Park bijna verkracht wordt door Ross en zijn trawanten.

Door deze poging tot verkrachting is Rita's ondergang totaal. Zij zit niet alleen materieel aan de grond, maar verliest nu ook haar mentale stabiliteit. Dat blijkt uit de laatste pagina van het tweede hoofdstuk, waarin zij een wildvreemde man aanspreekt met de woorden: "Edmond?? Ben jij dat, Edmond?" Over het vervolg wordt de lezer in het ongewisse gelaten, maar uit een gelijkaardige scène in het derde hoofdstuk kunnen wij afleiden wat er zich waarschijnlijk heeft afgespeeld. De mannen in het park zochten sex zonder liefde. Rita meende, in haar waanzin, met Edmond te maken te hebben en verscheurde hen in haar weerwolfgedaanbte. Een andere verklaring kan zijn, dat Rita in het gedrag van deze mannen het egoïsme van Edmond herkende en dat zij daarom op hen reageerde, zoals zij ook op Edmond zou hebben gereageerd.

Hoofdstuk 3 heeft niets te maken met een speurtocht naar de moordenaar van Central Park, zoals de eerste lezing liet vermoeden, maar alles met de langzame wederopstanding van Rita. Een wederopstanding die bewerkstelligd wordt met de hulp van twee personages. Enerzijds is er de Vietnamveteraan, die de rol van beschermer op zich neemt, en anderzijds is er inspecteur Velvet Verbone, die optreedt als een soort psychiater.

Illustratief hierbij zijn de beginplaatjes van hoofdstuk 3, waarin wij zien hoe de Vietnamveteraan 's nachts voor Rita's deur gewaakt heeft, zonder dat zij dat wist. Verderop in het hoofdstuk zoekt hij contact met haar en zorgt aldus voor het eerste liefdevolle moment in Rita's leven sedert haar scheiding. Echter ook Verbone helpt haar. Hij verijdelt een aanslag op haar leven, opgezet door Ross, en geeft haar goede raad.

Rita's laatste wandeling in Central Park is de aanleiding voor de ommekeer in het verhaal. De politie ligt in hinderlaag en Verbone is het lokaas voor de moordenaar van Central Park. Indien Rita opnieuw in een weerwolf verandert, wordt zij gegarandeerd doodgeschoten en zal Dolores' triomf totaal zijn. Zo ver komt het echter niet, omdat de Vietnamveteraan zich op het laatste moment voor Rita opoffert. Hij wordt neergeschoten in haar plaats.

Deze daad is het scharnierpunt van *De vrouw van de tovenaar*, maar het waarom wordt pas echt duidelijk in de droom die Rita heeft in de bus naar Saratoga. Achter een gordijn van Edmonds ouderlijk huis vindt Rita een doodgeschoten ijsbeer met het groene soldatenjasje van de Vietnamveteraan aan. Dat betekent dat de ijsbeer uit Edmonds dierenwereld de gedaante van de Vietnamveteraan aangenomen had. Bijgevolg was het ook niet echt de Vietnamveteraan die Rita in bescherming nam en zijn leven voor haar opofferde. Nee, het was Edmond.

Nu valt ook te begrijpen waarom Rita na de moord op de Vietnamveteraan terugkeert naar Saratoga. Door het offer heeft Edmond zijn liefde voor Rita bewezen en is er voor haar geen obstakel meer om naar hem terug te keren.

De droomscène heeft een dubbele functie. Aan de ene kant onthult deze droom dat de beer de Vietnamveteraan was. Aan de andere kant duidt hij aan dat er voor Edmond en Rita een nieuw begin kan komen. In de droom zijn zij dan ook pas getrouwd, maar lijken zij op weg om opnieuw bij Dolores te gaan wonen. Dat wil zeggen dat zij opnieuw het gevaar lopen om een leven op basis van egoïsme te gaan leiden. Dit keer laat Rita zich echter niet misleiden. Zij zegt tegen Edmond: "Hier wil ik niet wonen!" Hierdoor wordt expliciet gesteld dat de vernieuwde liefde tussen Edmond en Rita niet meer op basis van egoïsme en onderdrukking gefundeerd zal zijn.

Het derde hoofdstuk is derhalve het relaas van de wederopstanding, door middel van de vernieuwde liefde tussen Rita en Edmond. Een liefde die deze keer gebaseerd zal zijn op wederwijds respect en opoffering.

Hoofdstuk 4 met al haar ogenschijnlijke ongerijmdheden kan nu verklaard worden. Rita weet nu dat Edmond oprecht van haar houdt, maar hij zit nog vast in de klauwen van Dolores en alleen zij kan hem daaruit bevrijden.

Zij begeeft zich dan ook zonder aarzeling naar het ouderlijk huis van Edmond, omdat zij weet dat Dolores zich daar bevindt. Haar komst

Een man in Central Park: *Edmond?? Ben jij dat, Edmond?*

valt te vergelijken met het binnendringen van het bolwerk van de vijand. De overmacht van Dolores blijkt uit de winterse taferelen. Alle natuurgroen is bedekt door sneeuw en het vriest flink.

In het huis stoot zij eerst op Edmonds levenloze dierenwereld en daarna op Franck, die haar naar de feestzaal brengt. Het feest daar toont duidelijk aan hoe Dolores en de jockeys parasiteren op de restanten van Edmonds magie. Als Edmond komt opdagen, blijkt pas hoezeer ook hij geleden heeft onder hun scheiding. Hij is dienstknecht geworden en wordt continu vernederd door Dolores en bespot door de jockeys.

Op dat moment gaat Rita in de aanval. Eerst bevestigt zij dat Edmond haar man is en vervolgens geeft zij hem een tedere kus. Dit is de bezegeling van de kentering die zich reeds voltrokken had in het vorige hoofdstuk. Door deze liefdevolle hereniging vindt Edmond de kracht terug om zijn wereld tot leven te wekken. Hij bewijst dit door Dolores slangen te laten spuwen en het gevilde paard te laten verrijzen. (Merk op dat het door de jockeys bereden paard een symbool is van de door Dolores opgelegde hiërarchie en onderwerping. Door het paard te laten steigeren, wordt de strijd met Dolores aangebonden.) Dolores en de jockeys geven zich echter niet zonder slag of stoot gewonnen. In het gewoel breekt brand uit en Rita en Edmond slaan op de vlucht.

Er is echter iets eigenaardigs aan de hand met die brand. Hij breekt onwaarschijnlijk snel uit en komt schijnbaar ook voor op onmogelijke plaatsen. Zo brandt het tevens in Rita's kamer in New York, waar wij ook het lijk van Rita's moeder zien liggen, en eveneens bij de bank in Central Park, waar de moorden plaatsvonden. Dat komt omdat de brand een zuiverend vuur is. Hij doet al het kwaad dat Dolores aangericht heeft teniet.

Rita en Edmond lijken zich vervolgens schuil te houden in de bouwvallige serre, maar eigenlijk is hun overwinning dan bijna compleet. De serre is namelijk de enige plaats waar de natuur niet bedolven ligt onder de sneeuw, maar nog ongerept groen is.

Als Dolores tenslotte gespietst wordt door een stuk glas dat neervalt onder het gewicht van de sneeuw, is dit geen deus ex machina. Ondanks al haar pogingen is Dolores er namelijk niet in geslaagd om het egoïsme te laten zegevieren. Edmond en Rita houden van elkaar en de wereld is gezuiverd van haar invloed. Haar dood is dan ook het symbool van haar nederlaag.

De slotscène is tenslotte de bevestiging van de overwinning van de liefde. Arm in arm wandelen Rita en Edmond weg. Hun magische wereld is weer intact en voor de eerste keer verenigd. Omringd door een grote groep hovelingen en dieren lopen Rita en Edmond de toekomst tegemoet.

De vrouw van de tovenaar geeft zijn volle rijkdom pas na herhaalde lezing prijs. Een diepgang als in dit album is in een stripverhaal nog maar zelden geëvenaard. Ik aarzel dan ook niet om te spreken over een meesterwerk uit de stripliteratuur.

HET LAATSTE ◯ORDEEL

Het dagboek van een bos: De bijl en het geweer (deel 1) (Servais/Servais, Frippiat & Bissot)

In *De bijl en het geweer* vertelt Servais het waargebeurde verhaal van Marie-Astrid Dandois en Robert Lambert. Marie-Astrid is de weduwe van een Brusselse notaris. Ze heeft zich gevestigd in het buitenverblijf van haar man zaliger, ergens in een gehucht in de Belgische Gaume-streek. Robert is een ongeletterde jongeman, die tot de Farceurs behoort: een groepje marginalen, dat buiten het dorp in in huifkarren bivakkeert. De Farceurs scharrelen in de bossen hun kostje bij elkaar en drijven een illegale handel in vlees, dat afkomstig is van zieke en vers begraven dieren. Kortom: het verschil in afkomst, ontwikkeling en leeftijd - Marie-Astrid is vijfentwintig jaar ouder dan Robert - tussen hen beiden had niet groter kunnen zijn. Waarom uitgerekend deze twee mensen een verhouding met elkaar kregen en uiteindelijk in het huwelijk traden, is voor de buitenwacht altijd altijd een raadsel gebleven. Eveneens een raadsel is de verdwijning van Marie-Astrid, jaren later. Robert wordt ervan verdacht haar te hebben vermoord, maar hij ontkent. De verdwijning van Marie-Astrid en haar vreemde relatie met Robert hebben in de jaren zestig in België het nodige stof doen opwaaien. De stripbewerking van Servais is echter niet op alle punten even geslaagd. Zo springt de strip regelmatig van de hak op de tak. Gebeurtenissen, die met tussenpozen van vele jaren hebben plaats gehad, worden klakkeloos aan elkaar geregen, zonder dat het onderlinge verband meteen duidelijk wordt. Het verhaal bestaat in feite uit een aaneenschakeling van korte scènes uit verschillende decennia. Deze versnippering belet de lezer om zich te laten meevoeren door een spannend verhaal over een mysterieuze verdwijning. Bovendien wreekt zich bij deze strip weer eens, dat het verhaal omwille van het standaardaantal pagina's per album in tweeën wordt geknipt: op de openingsscène, waarin Robert een kind ontvoert, wordt in dit eerste deel niet meer terug gekomen. Deze scène, die ongetwijfeld een belangrijke rol zal spelen in het vervolgdeel, heeft nu geen funktie en dat is storend.
Het dagboek van een bos is een nieuwe reeks, waarin Servais losstaande verhalen samenbrengt met als gemeenschappelijk kenmerk, dat ze zich afspelen tegen de typische Servais-dekors van bossen en kleine dorpjes, waarin allerlei volksverhalen de ronde doen. Dat kan een rijke bron zijn voor een serie over de onderwerpen die Servais het liefst in beeld brengt. Het is echter te hopen dat hij de volgende delen op een pakkender wijze weet te vertellen. *(Paul)*

Uitgeverij Dupuis; ƒ 17,50/BF 320; 52 pl.; kleur; harde kaft.

Servais

Sarane (Lax)

Lax heeft inmiddels een vaste plaats verworven in de Collectie Vrije Vlucht van uitgeverij Dupuis. Na twee delen *Vergeten in Annam* en *Het Ibismeisje* is *Sarane* zijn vierde album in deze reeks.
Sarane is een vrouw van 85 jaar, die vanuit een taxi een man meent te herkennen, met wie ze in haar jonge jaren veel heeft beleefd. Ze durft echter geen kontakt met hem te zoeken, omdat haar geheugen en haar ogen haar regelmatig in de steek laten. Ze twijfelt, of de voorbijganger werkelijk de man uit haar verleden is. Ze is bovendien bang om oude wonden open te rijten, want het lot heeft Sarane meer dan zestig jaar geleden abrupt van de man gescheiden.
De mogelijkheid, dat ze de man wel degelijk heeft herkend, blijft door haar gedachten zweven. Sarane besluit om de taxirit opnieuw te maken. Ze laat zich de volgende dag nogmaals langs de man rijden, die voor zijn huis op een steen zit. En de volgende dag weer. Uiteindelijk maakt Sarane wekenlang dezelfde rit, zonder de man aan te spreken. Tijdens deze tochtjes vertelt ze de taxichauffeur steeds meer over haar verleden. Eind jaren '20 ontvlucht Sarane een uitzichtloos bestaan door te trouwen met een legerofficier, die naar de Franse koloniën in Noordwest-Afrika wordt gezonden. Niet veel later ontvlucht ze ook het huwelijksleven en komt ze bij een inheemse stam terecht, die haar opneemt. Uiteindelijk huwt ze opnieuw, nu met een hoofdman van de Toeareg-nomaden. Sarane weet zich niet alleen aan te passen aan het leven van deze wilde stammen, zoals ze toen nog werden genoemd, maar leert tenslotte ook hun kultuur en gebruiken te waarderen. Ze leidt een gelukkig leven in de woestijn. Tot het noodlot toeslaat.
Het is natuurlijk geen nieuwe techniek om een verhaal uit het

Lax

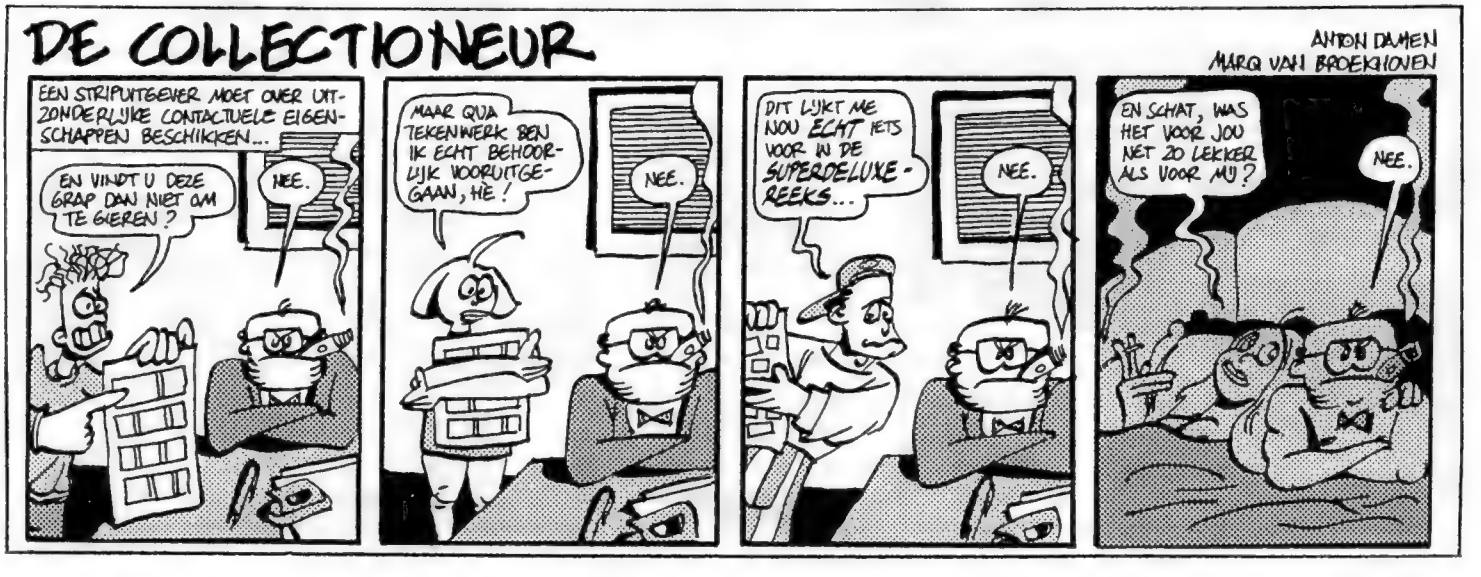
DE COLLECTIONEUR
ANTON DAMEN
MARC VAN BROEKHOVEN
EEN STRIPUITGEVER MOET OVER UITZONDERLIJKE CONTACTUELE EIGENSCHAPPEN BESCHIKKEN...
EN VINDT U DEZE GRAP DAN NIET OM TE GIEREN?
NEE.
MAAR QUA TEKENWERK BEN IK ECHT BEHOORLIJK VOORUITGEGAAN, HE!
NEE.
DIT LIJKT ME NOU ECHT IETS VOOR IN DE SUPERDELUXE-REEKS...
NEE.
EN SCHAT, WAS HET VOOR JOU NET ZO LEKKER ALS VOOR MIJ?
NEE.

verleden te verweven met een verhaal, dat zich in het heden afspeelt, door beide verhalen om en om te vertellen. De voorbeelden van albums waarin dit ook gebeurt zijn legio. Is de opzet van zijn verhaal niet erg origineel, Lax werkt het wel nauwkeurig uit. Het verhaal over de jonge Sarane is boeiend dankzij het avontuurlijke gehalte van haar belevenissen. Het verhaal over de oude Sarane boeit dankzij het fraaie beeld dat Lax weet te schetsen van een dement oudje, dat langzamerhand de sympathie wint van de taxichauffeur, die haar dagelijks rondrijdt.
Een sterk punt is, dat Lax nog wat te raden over laat. Het is uiteindelijk aan de lezer, om uit te maken in hoeverre de ouderdom de geloofwaardigheid van Saranes herinneringen heeft aangetast en welke rol de oude man precies in haar leven heeft gespeeld. De intrige blijft daardoor intrige, zodat het verhaal de lezer nog even kan bezig houden nadat hij het boek heeft dichtgeslagen.
Gekombineerd met zijn zorgvuldige tekeningen en inkleuring levert Lax met *Sarane* een lezenswaardig album af, voor wie zich graag een uurtje wil laten meevoeren naar verre horizonten.
Een minpuntje is echter, dat een aparte omslagtekening ontbreekt. De cover is niet meer dan een uitvergroot plaatje uit de strip en dat is een beetje slordig. *(Paul)*

Uitgeverij Dupuis; ƒ 25,00/BF 450; 54 pl.; kleur; harde kaft.

Ik ben/Ik was (Vonk)

José Vonk publiceert al ruim tien jaar en is desondanks een onbekende naam in het stripwereldje. Haar strips en illustraties verschijnen doorgaans in bladen als *Opzij* en *Mens en gevoelens*. Op die pagina's gaat zij geregeld in op de stekeligheden waar de moderne mens dagelijks tegenaan loopt. En dan vooral de moderne vrouw, die - alle emancipatiegolven ten spijt - nog steeds het hoofd moet bieden aan het huishouden en mannelijk onbegrip. *Ik ben/Ik was* is een eerste bundeling van haar werk. Afgezien van het thema, biedt *Ik ben/Ik was* een aangename diversiteit. Vonk speelt continu met de lay-out van haar strips, zonder terug te vallen op een vast stramien. Ze maakt af en toe plaats voor een cartoon. Haar milde humor is gevarieerd. Doordenkertjes staan naast makkelijke open deuren, visuele grappen naast geestige dialogen. En dat alles in een constante, verzorgde tekenstijl met gelijkmatige lijnen en zorgvuldig aangebrachte rasters. *So far so good.* Mooi uitgegeven, zou ik er nog aan toe kunnen voegen. Hoe positief ook, het klinkt allemaal een beetje mat. Dat is dan ook mijn probleem met *Ik ben/Ik was*: het blijft allemaal teveel in het nette. Vonk is de vrouwelijke tegenhanger van Jan Kruis. Haar gelijk (inclusief haar zelfspot) leidt nergens tot een flinke stemverheffing, maar blijft altijd even keurig en subtiel verpakt. Terwijl haar onderwerp, me dunkt, af en toe best gediend is met de reduktie van de man tot een denkende pik. Zo'n vergelijking mag het dan enigszins aan nuance ontbreken, hij maakt de belachelijke kant van alledaags menselijk gedrag wél duidelijk zichtbaar. Bovendien maakt de geamuseerdheid dan ook eens plaats voor gegrinnik of een heuse schaterlach. Persoonlijk geef ik daar de voorkeur aan. Vonk heeft echter bewust voor iets gematigders gekozen. Beschaafde genieters weten genoeg. *(Toon)*

Uitgeverij De Harmonie; ƒ 24,90; 96 pl.; zwart-wit.

Samba Bugatti 1 (Griffo/Duffaux)

Eind jaren tachtig verschenen drie delen in de reeks *Beatifica Blues*. Deze serie schetst een toekomst waarin high-tech en verrotting hand in hand gaan en de hele bevolking verslaafd is aan het hallucinogene middel Beatifica. Na het derde deel stokte de produktie, terwijl het verhaal haar climax nog niet bereikt had. Het duo Griffo-Dufaux stortte zich op andere projekten zoals *Munro* en *Sade* en een vierde *Beatifica Blues* leek steeds onwaarschijnlijker te worden. Een vermoeden dat werkelijkheid geworden is met het verschijnen van *Samba Bugatti*.
Het album speelt zich af in dezelfde wereld als *Beatifica Blues*, alleen vele jaren later. De verhalen van 'de Beatifica' zijn inmiddels in boekvorm verschenen en even illegaal als legendarisch. Uitgever van De Beatifica Blues is Konvikt, een beruchte heler. Gezocht door de politie en niet alleen om deze uitgave. Sinds enkele jaren heerst er namelijk een ziekte, die machines aantast en in zeer korte tijd onherstelbaar beschadigt. De ziekte wordt overgebracht door mensen. Konvikt koopt besmette mensen om, om belangrijke machines te saboteren. Om Konvikt uit te schakelen wordt Samba Bugatti aangesteld. Samba is medewerker bij de dienst preventie, wat er op neer komt, dat hij mensen uit de weg ruimt die besmet zijn met het virus. Zijn persoonlijke dossier is echter top secret, het

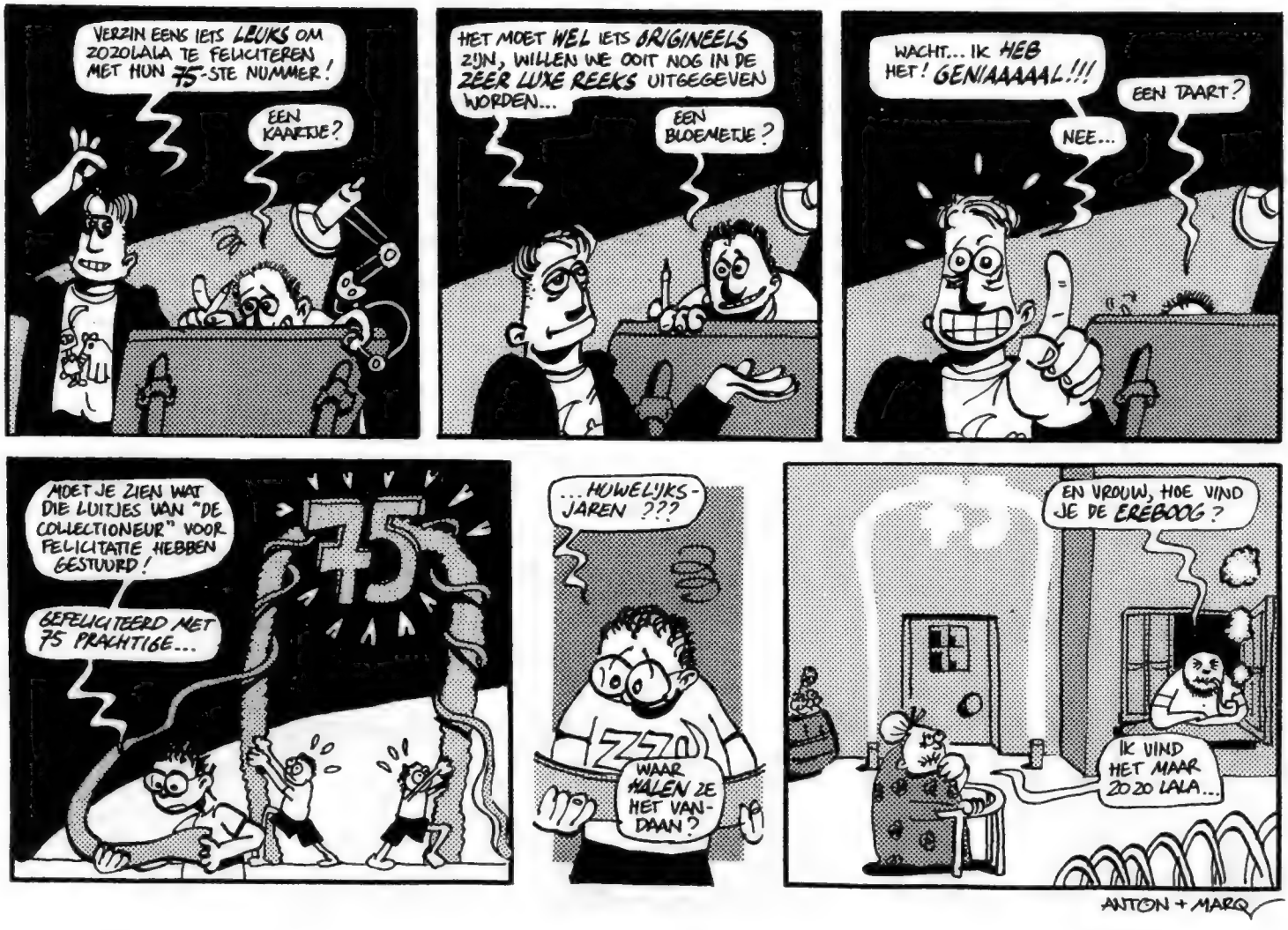
VERZIN EENS IETS LEUKS OM ZOZOLALA TE FELICITEREN MET HUN 75-STE NUMMER!
EEN KAARTJE?
HET MOET WEL IETS ORIGINEELS ZIJN, WILLEN WE OOIT NOG IN DE ZEER LUXE REEKS UITGEGEVEN WORDEN...
EEN BLOEMETJE?
WACHT... IK HEB HET! GENIAAAAAL!!!
EEN TAART?
NEE...
MOET JE ZIEN WAT DIE LUITJES VAN "DE COLLECTIONEUR" VOOR FELICITATIE HEBBEN GESTUURD!
GEFELICITEERD MET 75 PRACHTIGE...
...HUWELIJKS-JAREN ???
WAAR HALEN ZE HET VANDAAN?
EN VROUW, HOE VIND JE DE EREBOOG?
IK VIND HET MAAR ZOZO LALA...
ANTON + MARQ

EEN LUIESTOEL IN TWEE!! MINUTEN
Kijk jij hier eens naar
Dit kan toch niet. Dit is toch...
NATUURLIJK KAN DAT
Gewoon een beetje logisch denken
Vonk

enige wat van hem bekend is, is dat hij ooit van persoonlijkheid veranderd is. Om verrassingen te voorkomen, wordt daarom besloten hem extra te "stimuleren" om goed zijn best te doen...
Samba Bugatti zit gedegen in elkaar, maar is tevens nogal bloedeloos. *Beatifica Blues* was inventief en avontuurlijk. Het ging over een normale man, die een poging deed zijn idealen te verdedigen tegen agressieve machthebbers. *Samba Bugatti* lijkt een film noir-politiethriller te zijn, met de bekende die hard cop in de hoofdrol. De personages zijn stereotypen en hun conversaties bestaan voornamelijk uit zware lucht. Niet dat het onherroepelijk verveelt, maar het boeit ook niet.
Tenslotte het tekenwerk: Griffo staat bekend om zijn vele stijlen, die hij elke keer (gedeeltelijk) kopieert van zijn collega's. Dit keer was Rossi blijkbaar aan de beurt. Het is niet bepaald Griffo's beste werk en dat ligt meer aan hemzelf dan aan Rossi.
Het is jammer dat een goede serie als *Beatifica Blues* voor dit stukje routinewerk heeft moeten wijken. *(Sigge)*

Uitg. Oranje; ƒ 26,95; 46 pl. kleur, harde kaft.

Griffo

ZEKER LEZEN

De Chninkel (Rosinski/Van Hamme)

"Zolang de voorouders van onze voorouders zich konden heugen, was Daar een wereld in oorlog geweest." Zo begint *De Chninkel*, het barokke meesterwerk van koningskoppel Rosinski en Van Hamme, die met *Thorgal* al één van de meest bejubelde en best verkopende series op hun naam hadden staan. In 1988 verscheen het album bij uitgeverij Casterman in de reeks Wordt Vervolgd Romans. Al snel moest het worden herdrukt.
J'on de Chninkel, een Hobbit-achtig wezentje, is een ternauwernood aan de dood ontsnapt slaafje. Het Chninkelvolk behoort tot de laagste kasten op Daar. Op het moment dat J'on denkt zich aan zijn noodlot te hebben onttrokken en vrij te zijn, wordt hij uitverkoren door de Schepper der Werelden. J'on wordt opgedragen vrede te stichten op Daar en het zo van de ondergang te redden. Vanaf dit moment wordt zijn lotsbesteming bepaald door de wereld om hem heen. Geheel tegen zijn zin, want het enige waar hij naar verlangt is een rustig leventje en het bedrijven van de liefde met G'wel, een mooi Chninkel-meisje. Bijgestaan door haar en Bom-Bom de harige Tawal, laat J'on zich leiden door een gedoemde wereld vol legenden en voorhistorische en Bijbelse motieven.
De Chninkel biedt meer dan een meeslepend fantasy-verhaal. De tragiek van het album is een universeel thema. Het individu denkt zijn leven in eigen hand te hebben, maar in werkelijkheid is hij niet meer dan een pion en wordt zijn levensloop geleid door anderen. Dat geldt niet alleen voor J'on. Uiteindelijk blijkt niemand te kunnen ontkomen aan de totaal willekeurige ondergang. Het levert een bijna nihilistisch verhaal op, met enkele komische en ontroerende scènes. Een verhaal, waarin zelfs de christelijke godheid blijkt aangevreten door de kanker. Kanker in de moraal van een zinloos leven.
Van Hamme plaatst deze messias-vertelling in een wereld, zonder helden of overwinnaars. Ondanks gebruik van goedkope sentimenten, laat hij het karakter van de hoofdpersoon zich op een volkomen geloofwaardige manier ontwikkelen. Hierdoor behoort het scenario van *De Chninkel* tot het betere werk binnen zijn omvangrijke oeuvre.
Veel lezers van ons blad hebben bij de inzending van hun lijstjes voor de Top 75 in dit nummer aangegeven, dat zij Rosinski vooral zo hoog waarderen in de tekenaarstop tien, om zijn werk in *De Chninkel*. In oogstrelend zwart-wit schetst hij het verhaal naar een donderende apotheose. Ook voor hem geldt dat dit Tolkieneske album een hoogtepunt is in zijn carrière.
Het resultaat is een indringend boek dat nog vele uren na lezing bij je nagalmt. *(Hans)*

Uitg. Casterman; ƒ 24,95/BF 450; 134 pl.; zwart-wit.

Rosinski

STRIP-FESTIVAL MIDDELKERKE

Milky Way®
striptestival
MIDDELKERKE
30 juli - 15 augustus '94

Thema 1994:
"Kind in de Strip"

Kleine Robbe - Stefan
Jommeke - Marsupilami - Dommel

Thema 1995:
"50 jaar Suske & Wiske"

Thema 1996:
"Kuifje"

Luxe Edities

Vredes Wapen (Pom)
Kiekeboe n°46 (Merho)
Langteen en Schommelbuik
"De Grote Luchtreis" (Jef Nijs)
"De Schobbejakken" (Kox)

TEKENAARS - KINDERANIMATIE - POPPENSPEL - ANTIEKMARKT - KINDERANIMATIE - TEKENWEDSTRIJD

PRIKBORD

Van Calvin en Hobbes kunnen velen van ons geen genoeg krijgen. Voor hun geestelijke vader, **Bill Watterson**, ligt dat heel anders. Hoewel hij enkele jaren geleden nog beweerde dat, wat hem betrof, de twee het eeuwige leven hadden, heeft hij nu besloten pauze te nemen. Watterson stopt er een jaartje mee. De vrije tijd en vrijheid wil hij gebruiken om te schilderen. Voor de Nederlandstalige uitgaven zal dit voorlopig geen gevolgen hebben, omdat we behoorlijk achter lopen. *Big Balloon* heeft voor het laatste kwartaal van dit jaar het derde album gepland met stroken die zijn voorgepubliceerd in het *SjoSji-stripblad*. JN

Het is even schrikken. Een omslag met een Menu van de maand bevuild met houterige Krazy Kat-krabbels en *Het Stripblad Voor De Mens* als ondertitel. Niets menselijks is ons echter vreemd, dus toch maar even gelezen. **Levenslessen**, zo heet het blad, is inmiddels toe aan haar vierde nummer en biedt twintig pagina's zeer simpele zwart-witstrips. Wel of geen relatie, het Mondriaanjaar '94, inspiratie en creatie, en Koning Olaf en Koningin Olga van Noorwegen, dat is wat de makers ervan bezig houdt. Enkele aardige observaties geven liefhebbers van de strips van Wasco, of van het t.v.-werk van Paul Haenen en *Kreatief met kurk* vast wel een warm gevoel van binnen. Als je echter meteen de ondertitel verbastert tot *Het Stripblad Voor De Mens In Het Bezit Van Vijf Gulden*, ben je minder dankbaar publiek. Proberen mag natuurlijk altijd, door overmaking van ƒ 7,50 (incl. porto) op giro 3518375 t.n.v. G. Hondius te Amsterdam. Gasttekenaars in spé sturen hun (levens)werk, vergezeld van een pasfoto, naar: Levenslessen, Nieuwe Herengracht 151-D, 1011 SG, Amsterdam. TD

Wijzer Worden
gerrie
Het luilige van een relatie is, dat je er één hebt of niet.
En dat je in beide gevallen iets anders zou willen.
Gerrie

Inktvis Prutduktie

Voor de **Kuifje**-fan die z'n geld niet kwijt kan - die moet dus over aardig wat duiten beschikken - is de redding nabij. Hij of zij bestelt gewoon de volledige serie Kuifje-penningen, die door de Belgische post- en girodienst wordt aangeboden. De serie bestaat uit twaalf munten, waarop de beeltenis van Kuifje is afgebeeld. Elke munt heeft een ander Kuifje-album tot onderwerp. De medailles (zoals ze worden genoemd) zijn er in twee uitvoeringen: in goud (3 cm. in doorsnede) en in zilver (4 cm. in doorsnede). En voor de prijs hoeft u het niet te laten: de zilveren munten kosten BF 1950 (plm. ƒ 100,-) per stuk en de gouden BF 16.950 (plm. ƒ 950,-). Maar als u ze allemaal bestelt, krijgt u er wel gratis een verzameletui bij. Meer inlichtingen: De Post-Muntcentrum, dienst verzamelaars, afdeling 1142 numismatiek, 1000 Brussel. PvG

In oktober bestaat **Asterix** 35 jaar. Ter gelegenheid van dit jubileum verschijnt in die maand - alleen in het Frans - het boek *Tout Astérix*, geschreven door Marc Jallon. In dit boek wordt uitgebreid aandacht besteed aan allerlei Asterix-albumuitgaven, de vele merchandising-produkten die van deze kleine Galliër zijn afgeleid en de reklamecampagnes, waarin Asterix een hoofdrol heeft gespeeld. *Tout Astérix* zal 64 pagina's dik zijn en FF 100 kosten. Uitgever is Eleuthera, 77 Bld. de Montmorency, 75016 Parijs. Er verschijnen ook twee luxe edities met een of twee zeefdrukjes, maar gezien de prijzen laten we die voor wat ze zijn. PvG

De Belgische Kamer van Experten in Stripverhalen (hallo) en 't Vlaams Stripcentrum hebben, behalve die aan Berck, nog een prijs toegekend. De eerste twee delen van *De bezette stad* van **Ronnie Matton** en **Christian Verhaeghe** krijgen de prijs voor de beste Vlaamse strip van 1993. *De bezette stad* gaat over de Antwerpse dichter Paul van Ostaijen en speelt in de tijd tussen de beide wereldoorlogen. Volgens de jury is dit debuut van beide heren een professioneel stripverhaal dat gemaakt is volgens een hoge internationale kwaliteitsnorm. Matton was vroeger eigenaar van uitgeverij Blitz. HvS

Pinguïns

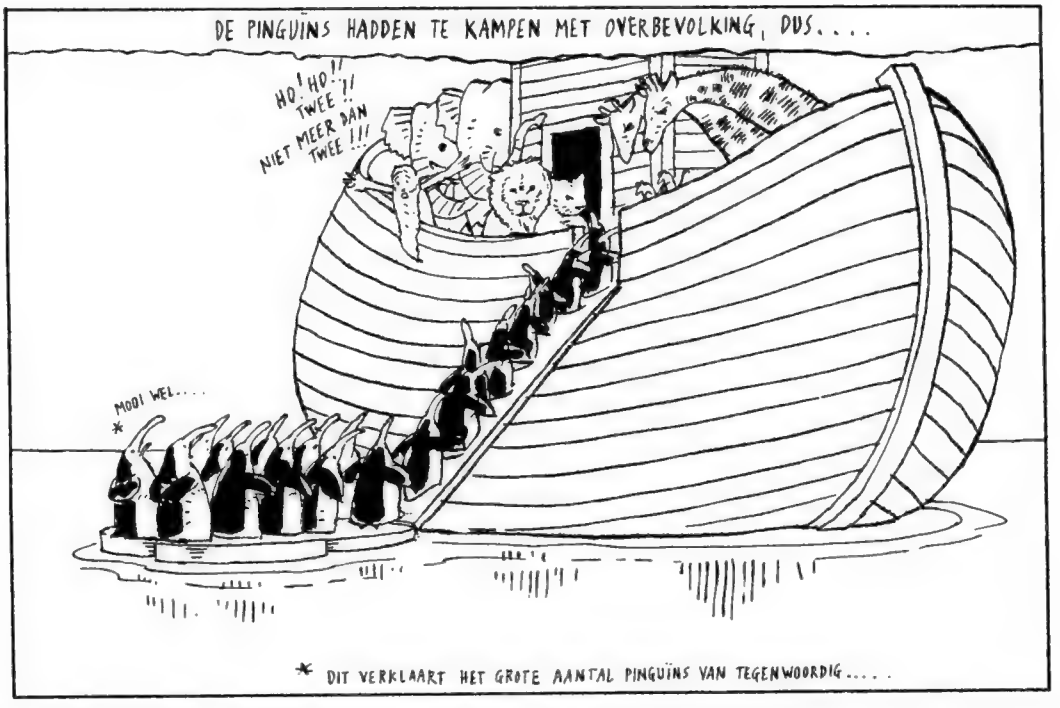
DE PINGUÏNS HADDEN TE KAMPEN MET OVERBEVOLKING, DUS....
HO! HO!! TWEE!! NIET MEER DAN TWEE!!!
MOOI WEL....
* DIT VERKLAART HET GROTE AANTAL PINGUÏNS VAN TEGENWOORDIG.....
BERT VAN DER MEIJ

Van Broekhoven

Nog nooit een plintkabouter gezien? Zou kunnen. Toch zijn ze *out there*, bebaard, gepunthoed en vooral *saggerijnig*. Zoals **Peer de plintkabouter**, ontsproten aan de breinen van ons "eigen" *Collectioneur*-duo Van Broekhoven & Damen. Wekelijks valt hij rond de 200.000 lezers van de Nijmeegse kabelkrant *Kanaal 10* lastig. *Peer de plintkabouter* is een mengeling van tekenfilm en strip, een reeks plaatjes in kleur, die één voor één aan je voorbij trekken. En omdat je plintkabouters niet genoeg kunt exploiteren, wordt de eerste lichting zo snel mogelijk in albumvorm gevangen. Rien Poortvliet is er niets bij. Je bent gewaarschuwd. TD

Voyager is een maatschappij die zich bezighoudt met het maken van **CD-ROM**'s voor Macintosh gebruikers. De meest uiteenlopende onderwerpen heeft zij al omgebouwd tot een verzameling teksten, menu's en beeldpuntjes. Zo ook strips.
Zo verscheen onlangs **The Complete Maus**. Een interactieve versie van Spiegelmans *Maus* die onder andere beide boeken bevat. Op CD, dus te lezen vanaf een beeldscherm. Maar er is natuurlijk meer. Allereerst een inleiding, waarin Spiegelman uitleg geeft over de totstandkoming van *Maus*, het historisch en maatschappelijk belang ervan en waarin hij uitlegt wat een strip nodig heeft om een góede strip te zijn. Vervolgens krijgt de "lezer" de mogelijkheid om in de huid van Spiegelman te kruipen en het creatieve proces te volgen dat hij doorliep tijdens het maken van *Maus*. Je krijgt pagina's uit zijn dagboek voorgeschoteld, evenals interviews met zijn vader, je kunt video-opnames bekijken die hij samen met zijn vrouw in Auschwitz maakte en zijn tekeningen en kleurenschetsjes bewonderen.
De tweede CD-ROM heet **Comic Book Confidential** en geeft een overzicht van de geschiedenis van de strip. De CD bestaat uit de gelijknamige film van Ron Mann, omlijst met interviews, historische feiten, animaties en honderdtwintig pagina's strips. Het geheel zou op een aangename en boeiende wijze een beeld moet geven van de ontwikkeling van de strip tussen 1930 en einde jaren '80.
Beide CD's zijn te bestellen bij Voyager, kosten respectievelijk $59,95 en $49,95 en zijn alleen te gebruiken met een Apple Macintosh. SS

Arthur Berckmans, beter bekend als **Berck**, is 3 mei 65 jaar geworden. Een feestje, zou je zeggen. De schepper van onder meer *Hansje*, *Pechvogel*, *Lowietje* en *Sammy* doet een hoop liefhebbers van zijn zwierige tekenstijl echter groot verdriet met de mededeling, dat hij een punt achter zijn carrière zet. Nu hij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt heeft, vindt hij het welletjes. De sympathieke Vlaming hangt zijn penseel aan de wilgen. Als dank en als eerbetoon voor de vele heugelijke uurtjes die hij zijn lezers al die jaren bezorgd heeft, is hem de Oeuvreprijs toegekend door 't Vlaams Stripcentrum.
De figuur Sammy is opgekocht door diens uitgever. Dupuis heeft nu vijftig procent van het personage in handen en zoekt naar een vervanger voor de scheidende Berck. De scenario's blijven gewoon van de hand van Raoul Cauvin, die de andere helft van de rechten bezit. Op dit moment is Berck nog bezig met zijn 31ste en laatste verhaal over de kleine lijfwacht en zijn overheersende chef. Het heet *Foezel en blauwe bonen*. Maar voorwaar lezertjes, niet getreurd. Dit is geen overlijdensadvertentie. Misschien begint het tekenbloed bij Berck toch ooit weer te kruipen waar het niet gaan kan. HvS

Stripblad Iris is toe aan haar tiende nummer. Om het een extra feestelijk tintje te geven, trok de redaktie de stoute schoenen aan en benaderde bekende namen als Peter Pontiac en Hanco Kolk voor een bijdrage. De respons was ongekend hoog, zodat behalve Pontiac en Kolk ook Kamagurka, Aloys Oosterwijk, Peter de Wit, Kees de Boer en Hein de Kort in de tiende *Iris* zijn aan te treffen. Plus de eigen auteurs, natuurlijk. Door overmaking van ƒ 4,85 op giro 6369375 t.n.v. Iris, Nijmegen, vindt de tiende, dubbeldikke *Iris* ook jouw netvlies. Je kunt ook eerst even in diverse grote Nederlandse stripwinkels kijken. TD

De vrouw van de tovenaar, Duivelsmond, De gebroeders Adamov... dat scenarist **Jerome Charyn** iets heeft met New York City zal niet echt verrassen. Samen met **François Boucq** keerde hij terug naar zijn oude woonplaats. Resultaat: *Du ventre de la bête New York*, foto's, illustraties, tekst (Ed. DS; FF 170). Comfortabel gezeten aan deze kant van de oceaan, vast spannend leesvoer, dat *Vanuit de buik van het beest New York*. Als het je bevalt, is Charyns *New York. Chronique d'une ville sauvage* (Ed. Gallimard; FF 75) mogelijk ook een aanrader. Een ticket is duurder. TD

Pinguïns

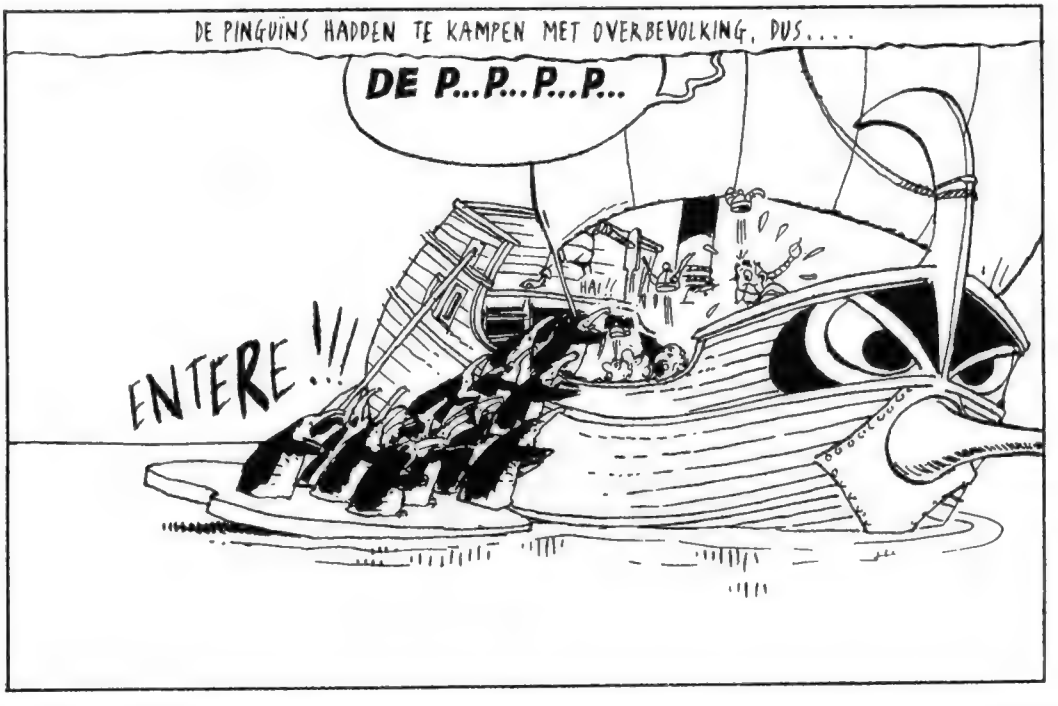

BERT VAN DER MEIJ

Tardi

De afronding van *Dodelijke spelletjes* en *Loopgravenoorlog* leverde **Tardi** de tijd op weer eens wat illustratiewerk te doen. In de geest van *Loopgravenoorlog* bijvoorbeeld, voor een herdruk van *Le fusillé* (1934). *Le fusillé* is het verhaal van de weduwe-Maupas, wier man tijdens de eerste wereldoorlog werd terechtgesteld. Hij diende toentertijd als soldaat en bleek achteraf onschuldig te zijn. *Le fusillé* (Ed. Isoete; FF 125) is een klemmende aanklacht tegen de doodstraf, helaas tot op heden aktueel. Een ander boek waar Tardi als illustrator aan meewerkte, borduurt ook voort op een thema dat we al uit zijn strips kennen: de waanzinnige geleerde. *L'enfant de l'absente* (Ed. du Seuil; FF 110) combineert Tardi's illustraties met een verhaal van Thierry Jonquet en een betoog van Jacques Testard. Hoe "ontwikkeld" is de westerse wetenschap in vergelijking met de traditionele Afrikaanse cultuur? Tardi's standpunt zal duidelijk zijn. TD

Onder aanvoering van de Japanse *Anime* en de hernieuwde geestdrift in de Disney studio's lijken **tekenfilms** meer aandacht te genieten dan ooit. Nadat velen twee jaar geleden reikhalzend hebben zitten uitkijken naar het verschijnen van de twee uur durende tekenfilmversie van *Akira* is het nu tijd voor een nieuw nekrekkertje. Schrijf in je agenda: kerst 1995, **The Airtight Garage**. Inderdaad: **Moebius'** *Hermetische Garage* stapt het witte doek op. Verwacht echter geen verfilming van *Majoor Fataal*. Het zal een nieuw verhaal worden, dat zich afspeelt binnen de wereld van *De Hermetische Garage*.
Jean Giraud heeft al aan menig film meegewerkt: van zijn hand waren onder andere de ruimtepakken van *Alien*, de onderwaterwezens in *The Abyss* en de grafische hoogstandjes in *Tron*. Tot nu toe heeft hij echter nog nooit een geheel eigen produktie van de grond kunnen krijgen. Pogingen tot een eigen versie van *Dune*, een verfilming van *Starwatcher* en een eerste versie van *De Hermetische Garage* strandden door bizarre voorvallen.
Vooral naar *Starwatcher* werd door veel mensen uitgekeken. Het project strandde nadat de producer overleed in een verdacht autoongeval. Enige tijd later bleek de filmmaatschappij voor vijftien miljoen dollar in de schulden te zitten. Verder dan een demo van 6 minuten is *Starwatcher* nooit gekomen.
De kansen zijn echter niet gering dat het deze maal wel doorgang zal vinden. Riemen vast? Dan komen hier enkele "tjongejonge" feitjes:
Naast producer Philippe Rivier zal natuurlijk Starwatcher Graphics (de Amerikaanse tak van het bedrijf Jean Giraud™) nauw betrokken zijn bij de produktie. Belangrijke steun komt van Akira Kurosawa (*Ran, Seven Samurai*), wiens bedrijf voor de mondiale distributie zal zorgen en het maken van de animaties (in Japan) zal financieren.
De regisseur voor deze cel-animaties is niemand minder dan Katsuhiro Otomo, maker van zowel de strip als de tekenfilm *Akira*.
Eén van Girauds stokpaardjes is het gebruik van state-of-the-art 3D-Computer Graphics. *The Airtight Garage* zal hier dan ook niet van gespeend zijn. Jim Cameron (*Blade Runner, Terminator 2*) is waarschijnlijk degene die het mag realiseren. Wie het ook wordt, hij zal geflankeerd worden door Giraud zelf, want deze schijnt niet vies te zijn van computers. Begonnen met de home-computer van zijn zoontje, heeft hij later ook mogen spelen met professionele 'Paintboxes'. *"Computerkunst is een vorm van pure grafische expressie. Ik ben gefascineerd door de schijnbaar direkte verbinding met het onderbewuste. Je beweegt je half-bewust door een oneindig en ongelooflijk flexibele verzameling van kleuren en vormen, zonder het gebruik van pen, penseel of tube verf. Computers maken van artistieke expressie en expressie van het onderbewuste één en hetzelfde."* Zo kennen we hem weer.
Zoals elke high-budgetfilm tegenwoordig, krijgt ook *The Airtight Garage* zijn eigen computerspel. Maar oordeel niet te snel: Avatar Partners zijn vastbesloten om een reeks unieke interactieve virtual reality spellen te maken. Niet alleen in 'standaard' varianten voor verschillende home- en spelcomputers, maar ook in enkele ambitieuze varianten voor modemgebruikers. De bedoeling is dat alle varianten voorzien worden van graphics die ook in de film gebruikt worden.
Rest ons nog één detail: waar gaat de film eigenlijk over? *"Het gaat over het contact met de natuur. Natuur die niet helemaal ongeschonden is, maar ook niet helemaal gecontroleerd wordt door de mens. Het gaat over technologie die indrukwekkend is, maar toch een menselijk gezicht heeft. Het gaat over machthebbers en hun falende pogingen om druk uit te oefenen."* Als je het niet dacht! SS

In *SjoSji 12* staan een aflevering van *van Nul tot Nu* en een nieuwe onopgeloste zaak van Cor Morelli. *SjoSji 13* is een speciaal nummer ter gelegenheid van het wereldkampioenschap voetbal. Daarom siert Roel Dijkstra de cover en start er een nieuw verhaal over onze voetvalheld onder de titel *Mijnenveld*. Bovendien is er weer een aflevering van *De T van Tekenaar*, ditmaal over **René Ullenbroek**, **Willlam Vance** en **Laurent Verron**. Van de laatste wordt bovendien het nieuwe Maltezer-verhaal geplaatst: *Mao! Mao! Mao!* **Peter de Wit** is goed vertegenwoordigd met *de Familie Fortuin* en *Mannetje en Mannetje*.
SjoSji 14 brengt een kort verhaal van *Soeperman* en in *15* staat opnieuw de T van Tekenaar met **Jan Vervoort** en **Mort Walker**. Bovendien eindigt in deze editie *de Jum van de Ararat*. *SjoSji 16* tenslotte, heeft een cover getekend door Mark Retera. Daarachter zit opnieuw een aflevering *van Nul tot Nu* en wordt er weer iemand voor de stripleeuwen gegooid. JN

Na het achtergrondwerk over *De gezellen van de schemering* (*Dans le sillage des sirènes* uit 1992), is er nu eenzelfde pil over *De kinderen van de wind*. **Bourgeons** gedegen voorbereiding van zijn strips noodt zijn lezers blijkbaar tot een even gedegen reconstructie van dat voorwerk (en meer). *Les chantiers d'une aventure* is van de hand van Michel Thiebaut en verscheen naar aanleiding van de Franse herdruk van *De kinderen van de wind* bij de Editions Casterman. Het boek wordt ook in Nederland en België verspreid. TD

ADVERTENTIE

BIJ SHERPA IS UW GEELTJE* EEN DAALDER WAARD!

224 pagina's dik voor maar *f* 24,95 * / 499 Bfr.
Interviews, aktualiteiten en recensies en... de vernieuwde Servicegids 1994 met alle adressen op stripgebied!

AGENDA

Inktvis Prutduktie

De Nederlandse amateurbladen laten de laatste tijd veel van zich horen. Aan de weg timmeren bladen als *Barwoel, Iris, Incognito* en **P.O.S.S.E.** Deze laatste houdt zich met name bezig, met wat zij ziet als de nieuwe Nederlandse underground. Overtuigd van de kwaliteit van het eigen blad, en omdat men toch al enige tijd in het Engels verscheen, heeft de redaktie besloten het blad uit te brengen in Amerika. Alhoewel de meningen hier in Nederland verdeeld zijn over de kwaliteit van *P.O.S.S.E.*, is men in Amerika onverbloemd enthousiast. Het blad wordt door *Advance Comics* aangemerkt als "Certified Cool" en wordt en passant nog even aanbevolen voor lezers van *RAW Magazine.* SS

Dat ook strip alles met politiek te maken kan hebben, wordt weer eens ten overvloede aangetoond. In Zuid-Afrika heeft De Nationale Partij van president De Klerk opdracht gekregen een door haar uitgegeven stripboek uit de handel te nemen. In het omstreden album **Winden van veranderingen waaien door Zuid-Afrika** (hoe verzinnen ze het) wordt met name het ANC van Nelson Mandela in een kwalijk daglicht gesteld. In ieder geval kwalijk genoeg om door de rechter beledigend en racistisch te worden bevonden. JN

Het *Algemeen Dagblad* is, als alles volgens plan is verlopen, inmiddels gestart met een hele nieuwe aanpak van strips in die krant. Weg met het geëikte stramien van een paar strookjes onder elkaar, voortaan wordt de hele achterpagina van het tweede katern iedere dag gevuld met het werk van een bepaalde auteur. Zo maakt **Theo van den Boogaard** iedere week een pagina *Sjef van Oekel* (die dus op A2-formaat wordt afgedrukt), levert **Toon van Driel** wekelijks een pagina *Stamgasten* en doet **Hanco Kolk** dit met *Meccano*. Verder schrijft **Martijn Snoodijk** iedere dinsdag een halve pagina vol met artikelen en wordt iedere donderdag een halve pagina ter beschikking gesteld aan steeds een nieuwe auteur. Tenslotte komt er nog de strip *Ronda* van Kolk en nieuweling **Hans van Oudenaarden** en waarschijnlijk ook iets van **Gerrit de Jager**. Bij het ter perse gaan van dit nummer was alles nog niet helemaal rond, dus wijzigingen voorbehouden. Al met al tamelijk revolutionair van dit landelijke ochtendblad, die ook de fans van **Peter Pontiac** niet vergeet. Deze illustreert voortaan iedere dag het weerbericht op de voorpagina. Wij overwegen een abonnementje. HvS

Over het **Sjors en Sjimmie Stripblad** doen de laatste tijd de wildste geruchten de ronde. Niet alleen zou Ma Fortuin een gepassioneerde verhouding hebben met een van de redaktieleden, ook wordt gefluisterd dat alle Nederlandse stripmakers eruit gegooid zullen worden om de kosten te drukken. Nog alarmerender is het bericht dat het blad geheel zou ophouden te bestaan. De verhalen worden echter door de redaktie pertinent en met grote verbazing ontkend. JN

De stripbeurzen vliegen ons om de oren. Behalve in Haarlem wordt er bijvoorbeeld ook in **'s-Hertogenbosch** gebeursd in de Brabanthallen op **zaterdag 25 juni van 10.00 uur tot 17.00 uur**. De entreeprijs is een rijksdaalder en daarvoor kan men naast de beurs ook een stripveiling bezoeken.

In **'t Galerijke te Turnhout** wordt **van 1 mei tot en met 26 juni** werk van **Erika Raven** tentoongesteld. De openingstijden zijn doordeweeks van 11.30 tot 01.00 uur. Vrijdag- en zaternacht zelfs tot 04.00 uur en op zondag van 14.00 tot 01.00 uur. De galerie belooft bovendien de eerste zondagen van mei en juni live optredens.

Het **Stripfestival Koksijde** vindt dit jaar plaats van **16 juli tot en met 7 augustus**. Er zijn exposities over het werk van de tekenaars Blanc-Dumont, Chaillet en Griffo en over de strips *Urbanus* en *Vrouwen in het wit*. Bovendien wordt aandacht besteed aan de herdenking 50 jaar D-Day en, volgens de programmafolder, ontelbare andere leuke zaken. Enkele bijzondere uitgaven (o.a. het album *De vrouwen van Largo Winch* en een Robbedoes flash-back) lokken de liefhebber, net als een grote schare signerende tekenaars. De locatie is de parking van het casino.

De meeste mensen kennen Marten Toonder als de man achter Tom Poes. Dat hij ook andere dingen op zijn naam heeft staan, is **tot en met 4 september** te zien in het **Verzetsmuseum Amsterdam**. **Marten Toonder, tekenaar in oorlogstijd** is de titel van de tentoonstelling die vooral aandacht besteedt aan Toonders werk voor het illegale blad *Metro*. Ook is er een fragment van de kort geleden teruggevonden eerste tekenfilm van Tom Poes te zien. Bij de tentoonstelling verscheen een 120 pagina's dikke catalogus. Het Verzetsmuseum Amsterdam aan de Lekstraat (no. 63) is dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 tot 17.00 en in het weekeinde van 13.00 tot 17.00 geopend. Meer informatie: 020-6449797.

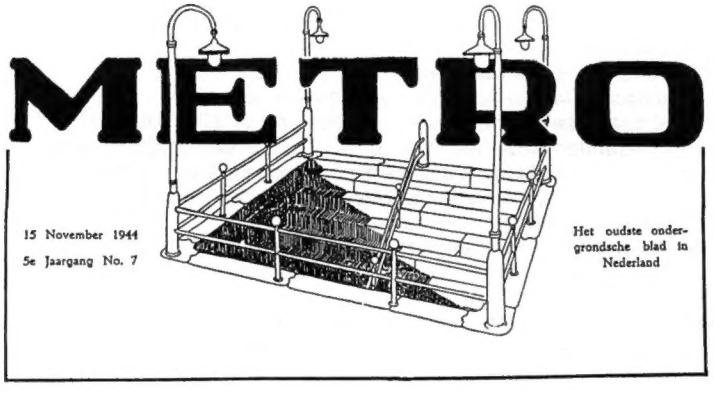

Toonder

OUDE NUMMERS

38 DE OVERLEVENDE (KRIGSTEIN), ANGOULEME, DORP IN DE RIVIER, KORT AMERIKAANS (24 PAG.) **39** SAMBER, YSLAIRE, DORP IN DE RIVIER, K.A. (24 PAG.) **40 BIS** SPECIAAL DUBBELNUMMER OVER ALBERTO BRECCIA EN BERNIE KRIGSTEIN, MET VAN BEIDE EEN KORTE STRIP (44 PAG.) **42** ERIC HEUVEL, STRIPKRITIEK, BLITZ, KAMAGURKA, K.A. (24 PAG.) **44** GIARDINO, GRENOBLE 1989, MOEBIUS, K.A. (20 PAG.) **50** BOURGEON, LITTLE NEMO, STRYPTOGRAM, AKTUELE INFORMATIE OVER STRIPTEKENAARS, FELICITATIETEKENINGEN EN -STRIPS VAN 15 TEKENAARS, K.A., TELEFOONTOESTELTEKENSTIJLTEST (40 PAG.) **51** DAVE MCKEAN (20 PAG.) **53** MUNOZ, OPLOSSINGEN STRYPTOGRAM EN TTTT (20 PAG.) **54** SERVAIS, RAGEBOL, EVA DAM, K.A. (20 PAG.) **55** TORRES, NIEUWJAARSKAARTEN, K.A. (20 PAG.) **56** PAUL TENG, HARD GEKOOKT, ANGOULÊME 91 (20 PAG.) **57** AKIRA, K.A., FRANSE VERZAMELALBUMS, LIAN ONG (20 PAG.) **58** LOISEL, SCHULTHEISS (16 PAG.) **61** ROSSI, WENSKAARTEN, TRADE PAPERBACKS (20 PAG.) **62** EEN KLEINE MOORD, RAIVES, STRIPDAGEN HAARLEM, BAUDOIN, RIVIÈRE II, ANGOULÊME '92, TORENS VAN SCHEMERWOUDE (32 PAG.) **63** HANS KRESSE, LEZERSENQUETE I, ERIC HEUVEL (24 PAG.) **64** OOSTERWIJK, BRECCIA, VENANZI, SNAPSHOTS (16 PAG.) **65** UILENBROEK, SLEEN, FREZZATTO, SOKAL, SNAPSHOTS (24 PAG.) **66** LYTTLETON, MOEBIUS, STALLAERT, LOGOKWIZ, LEZERSENQUETE: UITGEVERIJEN, SNAPSHOTS (24 PAG.) **67** VAN DEN HEUVEL, SNAPSHOTS (16 PAG.) **69** VROUWEN EN STRIPS, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '30, '40 EN '50, SNAPSHOTS (20 PAG.) **70** HANCO KOLK, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '60 EN '70, SNAPSHOTS (20 PAG.) **71** DICK MATENA, DELGADITO, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '80 TOT NU, SNAPSHOTS (24 PAG.) **72** TARDI, THE SANDMAN, DON LAWRENCE (16 PAG.) **73** BERT VAN DER MEIJ, DAVE MCKEAN, CEREBUS (20 PAG.)

ALLE NOG LEVERBARE **OUDE NUMMERS** VAN ZOZOLALA KOSTEN ƒ 4,00/BF 75 PER STUK. BESTELLEN IS ALLEEN MOGELIJK DOOR OVERMAKING VAN HET TOTAALBEDRAG OP POSTBANK GIRO 3253937 (NEDERLAND) OF POSTGIROREKENING 000-1648405-84 (BELGIË) TEN NAME VAN STICHTING **ZET.EL** TE TILBURG, MET VERMELDING VAN DE GEWENSTE NUMMERS.

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar de door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staat de prijs in Hfl./BF. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala*-redaktie.*

Te verschijnen in juni

DE ARISTOKATTEN; Big Balloon; 7,95/160.
ARIA 16: Ove (Weyland) Dupuis; 17,50/350 hc.
BAKELANDT 62: Het zwarte goed (Leemans) Standaard; 6,50/130.
BIEBEL 3: De Biebelsporten (Legendre) Standaard; 7,95/160.
BIEBEL 4: Op bijna algemene aanvraag (Legendre) Standaard; 7,95/160.
BILLIE TURF; Big Balloon; 4,95/99.
BLANKE LAMA 6: Driehoeken van water en vuur (Jodorowsky/Bess) Arboris; 17,95/360 hc.
DONALD DUCK POCKET 18: De drie sleutels; Big Balloon; 7,50/150.
DE FAMILIE DOORZON: Hoogtepunten (De Jager) Big Balloon; 14,95/299.
FLIPPIE FLINK; Big Balloon; 4,95/99.
FLYNN 4: De violette doder (Matena) Arboris; 8,95/180 sc, 17,95/360 hc.
HAGAR 13 (Browne/Browne) Arboris; 14,95/299.
JOMMEKE 177 (Nijs) Het Volk; 5,95/119.
NERO 126: De Kolbak van How (Sleen) Standaard; 6,50/130.
SUSKE EN WISKE FAMILIEBOEK 8; Standaard; 12,50/250.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK 11: De mottenvanger (Vandersteen) Standaard; 32,50/650.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK 12: Bibbergoud (Vandersteen) Standaard; 32,50/650.
TOM POES 1: Het geheim van het nevelmoeras (Toonder) Big Balloon; 7,95/159.
VICTOR SACKVILLE 9: De bedrieger (Carin/ Riviere/Borile) Le Lombard.

Te verschijnen in juli

ALICE EN LEOPOLD 4: De kleine Marie (Wozniak/Lapière) Dupuis; 8,95/179.
ARIA 16: Ove (Weyland) Dupuis; 8,95/179.
BESSIE TURF. Big Balloon; 4,95/99.
DE KRONIEKEN VAN DE ZWARTE MAAN 4: De sissende slangen (Ledroit/Froideval) Arboris; 8,95.
DOMMEL 30: Op de huid gezeten (Dupa) Le Lombard.
DONALD DUCK POCKET 19: De stenen kroon. Big Balloon; 7,50/150.
FLYNN 5: De grijze monnik (Matena) Arboris; 8,95/180 sc, 17,95/360 hc.
GIL SINCLAIR 4: Muurvast in Berlijn (Walli/Bom) Le Lombard.
HET GROTE GENOT (Godard/Ribera) Arboris; 19,95/399 hc.
JAAP 15: Rijk zijn kost geld (Deliège) Dupuis; 8,95/179.
JESS LONG 19: Wereldoorlog 2 revisited (Piroton) Dupuis; 8,95/179.
KLEINE ROBBE 5: Bedankt wie? (Tome/Janry) Dupuis; 8,95/179.
LORETTE EN HARPIE 1 (Crisse/Goupil) Oranje; 26,95 hc.
DE LEUKEBROEDERS; Big Balloon; 4,95/99.
NAKOMERTJES 1 (Van Driel) Land Productions; 8,95/179.
OOM DAGOBERT 31: Schat op zee; Big Balloon; 7,50/150.
OOM DAGOBERT 32: Zeilwedstrijd; Big Balloon; 7,50/150. *Delen 31 en 32 zijn als pakket verkrijbaar voor 9,95/199.*
RATAPLAN 7: De vluchteling; Big Balloon; 7,95/159.
ROODBAARD 27: Piraat van de Genadeloos (Gaty) Big Balloon; 9,95/199.
SCHUNNIGE REISVERHALEN (Diversen) Arboris; 9,95/19[illegible] 19,95/399 hc.
SJORS EN SJIMMIE 28: Paintball; Big Balloon; 7,95/159.
S.O.S. (Varekamp/De Jager) Inkt; 9,95/199.
STAMGASTEN 27 (Van Driel) Land Productions; 8,95/179.
SUSKE EN WISKE AKTIE 1994; Standaard; 4,95/99.
DE TORENS VAN SCHEMERWOUDE 10: Olivier (Hermann) Arboris; 8,95/179 sc, 17,95/359 hc.
TRIGIE 7: Zonen van de keizer (Lawrence) Big Balloon; 8,95/179 sc, 29,95/599 luxe.
WITTE HORIZON 2: BGC (Osi/Renard) Le Lombard.
ZWARTE OORTJES (Abuli/Daspastoras) Arboris; 8,95/179.

Niet aangekondigd toch verschenen

EEN BROEKVOL LEGENDEN (Di Sano/Le Benedictine) Wonderland Half Vier Prod.; 195 BF. *In een oplage van 500 genummerde exemplaren. WHVP is een nieuwe uitgeverij die vier unieke items per jaar zal uitbrengen.*
GARFIELD 23 (Davis) Bruna; 7,90/155.
OME HENK: Korte knallers (Van der Plas) Bruna; 9,90/195.

KOLOFON

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat wordt uitgegeven door Stichting Zet.El te Tilburg. ZozoLala verschijnt zes keer per jaar en is gratis voor klanten van de op pagina 2 vermelde stripwinkels

FINANCIËN:
Nederland: Postbank giro 3253937
België: Postgiro 000-1648405-84
T.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg, Nederland

ABONNEMENTEN:
Een jaarabonnement (6 nrs.) kost ƒ 20,00/BF 370, een abonnement voor twee jaar (12 nrs.) kost ƒ 33,00/BF 600. Beide zijn te verkrijgen door storting van het bedrag op een van bovenstaande girorekeningnummers, onder vermelding van: Abonnement ZL m.i.v. nr...
FOREIGN SUBSCRIPTIONS: F 20,00 (1 YEAR) OR F 33,00 (2 YEARS) BY INTERNATIONAL MONEY ORDER PAYABLE TO ZET.EL, POSTBUS 3145, 5003 DC, TILBURG, HOLLAND

Druk: SSN, Nijmegen
Afwerking: Van den Burg, Weurt
Oplage: 7000 ex.

REDAKTIE:
Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis en Hans van Soest
VORMGEVING EN OPMAAK:
Toon Dohmen en Sigge Stegeman
VASTE MEDEWERKERS:
Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Pieternel de Jager, Inktvis Prutduktie, Bert van der Meij, Henk Schouten
MEDEWERKENDEN AAN DIT NUMMER:
Wim ter Dorsthorst, iedereen van studio Funny Farm, Honoré van Gremberghen, Rudolf Kahl, Henk Kuijpers, Koen Lesage, Bart Pinceel, Mat Schifferstein, diverse stripmakers

© 1994
Het copyright voor de vormgeving, de artikelen en voor de strips en illustraties berust bij de auteurs en/of de betreffende uitgeverijen. Niets uit de inhoud van dit blad mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

REDAKTIEADRES: POSTBUS 3145, 5003 DC, TILBURG, NL

ZOZOLALA

75 tweemaandelijks stripinformatieblad - gratis - juni/juli 1994

FANTAAASTISCH!!!
HET 75E NUMMER VAN ZOZOLALA
EN WIE STAAN ER WEER IS
OP DE VOORKANT?

DE PINGUÏNS!!!

BERT VANDERMEIJ ©1994